

JENTERS OPPVEKSTVILKÅR - ER JENTEROLLEN I ENDRING?

AV

ELLEN TUFTE SAID

**FORSKNINGSOPPGAVE 2002
FOR KVINNEUNIVERSITETET I LØTEN**

Forlag: Nr. 92471 Said, Indra Buana
Trykk: Bobbys Trykk, Drammen - Februar 2003

ISBN 82-92471-00-6

Forord

Denne studien av jenterollen i dagens samfunn startet våren 2001. Inspirasjonen til undersøkelsen var mine erfaringer med gjennomføring av jenteprojektet "Jeg er meg og jeg er helt ålreit". Deltakere i dette prosjektet var grupper med 12-årige jenter. Samtaler og diskusjoner med gruppene om hva jentene var opptatt av ga meg tanker om hva det betyr å være jente i overgangen barn - ungdom i dag, og hvorvidt jenterollen har endret seg siden deres mødre var i samme alder.

Kvinneuniversitetets Forskningsfond utlyste et forskningsstipend med tittelen "Jenters oppvekstvilkår - Er jenterollen i endring?". Min prosjektsøknad ble innvilget og jeg takker med dette Forskningsfondet som ga meg muligheter til å utdype temaet og til å skaffe meg muligheter til å utdype temaet og til å skaffe meg mer kunnskaper og forståelse for mitt videre arbeid med jenter.

Min bakgrunn er mange års erfaring som fysioterapeut. Gjennom videre studier i sosialpedagogikk, sosiologi, og kvinner og helse har jeg fått økt forståelse for et bredere helseperspektiv. Jeg er spesielt opptatt av kvinneliv knyttet til helse og har i mitt arbeid i særlig grad vektlagt bevisstgjøring og mestring hos kvinner i tråd med dette.

Jeg er videre svært takknemlig overfor jentene og mammaene som så villig og positivt har stillet opp i samtaler og intervjuene. Og ikke minst til rektor Gunn Eva Benjaminsen ved Hillestad skole i Holmestrand skole hvor jenteprojektet "Jeg er meg og jeg er helt ålreit" kom i gang.

Jeg takker min veileder Ingeborg M. Helgeland, doktorgradsstipendiat ved Høyskolen i Oslo for inspirerende faglig støtte i prosessen.

Når det gjelder forsiden på arbeidet mitt, "Morgenbadet" av Thorstein Rhittun, er jeg svært takknemlig over hyggelig henvendelse fra ham med tillatelse til å bruke hans bilde til oppgaven, et bilde som for øvrig gjenspeiler slik jeg ser det flere av trekkene i "jentearbeidet" mitt.

INNHALDSFORTEGNELSE

Del 1	Innledning.....	5
1.1.	Bakgrunn.....	5
1.2.	Aktualitet: Jenteprojektet "Jeg er meg og jeg er helt ålreit"	5
1.3.	Metode	7
1.4.	Gangen i oppgaven.....	9
Del 2	Jenters oppvekstvilkår	10
2.1.	Jenterolle, en definisjon.....	10
2.2.	Samfunnsendring – noen refleksjoner rundt temaet	10
2.2.1.	Kvinnerens deltagelse – Historikk	10
2.2.2.	Det moderne vestlige samfunn	11
2.2.3.	Kvinnerollen i lys av det moderne.....	13
Del 3	Jenterollen	14
3.1.	Jentesosialisering	15
Del 4	Er jenterollen i endring?.....	16
	Intervjuer av dagens 12 år gamle jenter, knyttet til	
4.1.	Kropp	16
4.1.1.	Mat og måltider	17
4.1.2.	Klær og undertøy	18
4.2.	Tanker og følelser	20
4.3.	Forholdet til andre	24
4.3.1.	Gutter	24
4.3.2.	Mamma.....	25
4.3.3.	De andre jentene.....	26
Del 5.	Mammas stemmer	
	Intervjuer av mammaer, brakt tilbake til 12 års alder, knyttet til	27
5.1.	Kropp	27
5.1.1.	Mat og måltider	27
5.1.2.	Klær og undertøy	28
5.2.	Tanker og følelser	29
5.3.	Forholdet til andre	30
5.3.1.	Forholdet til gutter	30
5.3.2.	Forholdet til egen mor	31
Del 6	Teori	33
6.1.	George H. Mead	33
6.2.	Cooley	33
6.3.	Thomas Ziehe	34
6.3.1.	Kommentarer knyttet til teori.....	36
Del 7.	Sammendrag av jenteintervjuene	37
	Materialet – sett i lys av teori	
7.1.	Kropp	37
7.1.1.	Mat og måltider	41
7.1.2.	Klær og undertøy	44
7.2.	Tanker og følelser	48

7.3.	Forholdet til andre	50
7.3.1.	Gutter	51
7.3.2.	Mamma	53
7.3.3.	De andre jentene	53
Del 8.	Sammenfatning av mammaintervjuene og materialet – sett i lys av teori	57
8.1.	Kropp	57
8.1.1.	Mat og måltider	57
8.1.2.	Klær og undertøy	58
8.2.	Tanker og følelser	58
8.3.	Forholdet til andre	59
8.3.1.	Gutter	59
8.3.2.	Mamma	60
8.3.3.	De andre jentene	60
8.4.	Mammamaterialet sett i lys av teori	61
8.4.1.	Charles H. Cooley	61
8.4.2.	George H. Mead	62
8.4.3.	Thomas Ziehe	63
Del 9	Er jenterollen i endring?	65
9.1.	Kropp	65
9.1.1.	Mat og måltider	67
9.1.2.	Klær og undertøy	68
9.2.	Tanker og følelser	70
9.3.	Forholdet til andre	73
9.3.1.	Gutter	73
9.3.2.	Mamma	74
9.3.3.	De andre jentene	75
Del 10	Endring av jenterollen	77
10.1.	En sammenfatning	77
10.2.	Etterord	80
	Litteraturliste	82

Del 1 Innledning

1.1. Bakgrunn for undersøkelsen

Vi har gjennom de siste årene sett et stadig større fokus på jenter og jenteproblematikk. Jeg opplever at media oftere enn før setter søkelys på jenteliv og jenteadferd. Hva skjer med jenter i dag? Er det i ferd med å skje en endring i forhold til det å være jente, å leve jenteliv?

Disse spørsmålene ble ennå mer aktuelle for meg etter erfaringer med bevisstgjøring av jentegrupper i skolen. I samarbeid med Hillestad barneskole i Holmestrand kommune startet jeg i 1999 opp jenteprosjektet "Jeg er meg og jeg er helt ålreit". Det dreier seg om bevisstgjøring og mestring knyttet til jenteliv og til jenterollen. Prosjektet er rettet mot alle jenter på 7. klasse nivå (12 år).

Ved skolestart høsten 2001 startet den fjerde jentegruppa opp. Prosjektet er ment å strekke seg over hele skoleåret. I skoleåret 2000-2001 har det vært 16 jenter i 7. klasse, fordelt på 2 klasser. Alle de 16 jentene har vært med i jentegruppa.

Skolen har 150 elever som kommer fra de omliggende områder. Elevene velger ikke, men tilhører normalt denne skolen. Dette innebærer at elevene sort sett kommer fra samme sosiale lag. Hillestad skole er en "på landet" skole.

Jentene i sjuende klasse har på ulike måter formidlet at det kan være problematisk og konfliktfylt å være jente. Det er et tankekors at jenter allerede i 12 års alderen snakker om dette. Problematikken oppleves på flere områder, både i forhold til kropp, til det de selv tenker og føler og ikke minst i forhold til "de andre". Jentene gir uttrykk for at de har et behov for en arena hvor de kan ta opp det de opplever som vanskelig. De har gledet seg til møtene i jenteprosjektet og har gått inn i prosjektet med store forventninger og engasjement.

Målet med prosjektet er at jentene gjennom økt selvfølelse og selvtilit en dag kan bli i stand til å kunne si og mene at "jeg er meg og jeg er helt ålreit. Dette er meg, sånn er jeg - og jeg er bra nok!".

Jenteprosjektet er en integrert del av skolens målsetting om bevisstgjøring av jentenes egne muligheter og er en viktig del av likestillingsarbeidet på skolen. Ut ifra mitt ståsted og min intensjon med jenteprosjektet dreier det seg like mye om et bredt helseperspektiv som favner hele jenta. Noen vil kalle det Livskvalitet.

1.2. Jenteprosjektet: "Jeg er meg og jeg er helt ålreit"

Cirka en gang hver 14. dag har jentene vært samlet i en gammel skolestue i tilknytning til skolen. Rektor og undertegnede har vært ledere. Vi har lagt vekt på å

gjøre det hyggelig for jentene og har bl.a. servert kjeks og saft. Vi har bestrebet oss på å skape en god og trygg ramme - "et kjærlig rom".

Det har vært et mål at alle jentene i gruppa skal bli synlige, og få tilnærmet like mye oppmerksomhet. Erfaringene med dette er at de jentene som strir mest med seg selv har hatt størst gevinst.

Gjennom gruppearbeid, rollespill og praktiske øvelser arbeider jentene med å få større innsikt og forståelse for spørsmål knyttet til jenteliv og til det å være jente samt hvordan man bedre kan mestre det de "møter på sin vei".

Jenteprosjektet har en solid faglig og teoretisk forankring. Jeg tar utgangspunkt i det "hele mennesket" slik at dynamikken mellom det fysiske, psykiske og sosiale blir grunnleggende.

Hver gang introduseres et aktuelt tema, som så diskuteres i gruppa. For eksempel følgende:

- Utgangspunkt: det hele mennesket - jenta
- Kropp, tanker og følelse og forholdet til de andre
- Selvfølelse og selvtillit.
  - Hva det vil si å ha en god selvfølelse og selvtillit i forhold til kropp - tanker og følelse og i forhold til de andre.
- Forventninger til jentekropp
  - Hvordan skal den se ut, være
- Hvem bestemmer hvordan kropp skal være?
- Kroppen er meg - Jeg er kroppen
- Kroppen som venn, fremmed, fiende
  - Om hvordan det forholdet man har til kroppen avgjør om kroppen er en venn, er fremmed eller er fiende
  - Hvilke konsekvenser får dette?
- Det hele menneske
  - Om dynamikken mellom det fysiske, psykiske og sosiale. Om mulighetene for å kompensere for svakhet og styrke.
- Danningen av "selvet", Sosialpsykolog G. H. Meads sosialiseringsteori gjennom betydningen av den signifikante og den generaliserte andre. Hvordan selvbildet og selvtillit skapes/påvirkes.
- Kommunikasjon - Hvordan vi forholder oss til hverandre. Dynamikken mellom sender og mottaker.
- Konsekvensen av positiv + negativ kommunikasjon
  - Etter psykolog Ann Dicksons "Jeg mener det jeg sier"
  - Redskap: økt selvtillit.
- Lære seg til å ta ordet, først i små grupper, senere i større
  - Mål: Styrke jenter til å ta ordet i det såkalte offentlige rom.
- Rollespill og diskusjoner. Hva skjedde, hvorfor? Konsekvenser

- Som avslutningsdel på hver time: En praktisk del med innføring i kroppsbevissthet, ro og avslapning, kontakt med kropp. Kropp - tanker - samspill.

Temaene blir repetert gjennom skoleåret med forskjellig tilnærming for at læring og muligheter for endring kan finne sted. Ellers arbeider vi etter "veien blir til mens du går...". Erfaringer og evalueringer med jentene gjør at nye temaer kommer til, noe blir mer vektlagt, andre ting velges kan hende bort.

Deltagende aksjonsforskningsmodell har dannet grunnlaget for selve jenteprosjektet. Dette innebærer at jentene selv definerer sin virkelighet; sammen med såkalte "eksperter" er målet å komme frem til en felles definisjon og forståelse av problemet, og videre utvikling av felles redskap til endring. Denne prosessen gir ny kunnskap til alle aktører, både til de som "eier" virkeligheten og til den såkalte "ekspertise". Modellen er for øvrig mye brukt i kvinneforskning.

Uten at jeg her vil gå dypere inn i det pedagogiske grunnlaget for jenteprosjektet vil jeg allikevel trekke noen tråder fra deltagende aksjonsforskningsmodell til pedagogen Knud Illeris's ideer om motkvalifiserende pedagogikk og hans tre didaktiske prinsipper (Illeris, -81).

Motkvalifisering innebærer at jentene i dette tilfellet skaffer seg kunnskap og innsikt i temaet for så å bli i stand til og kunne vurdere det med kritisk blikk, for deretter å kunne sette spørsmålsteget ved vedtatte sannheter og virkelighetsoppfattelse. Gjennom problemorientering, deltagerstyring og eksemplarisk innlæring, mener Illeris at det gis grunnlag og muligheter for å utvikle denne motkvalifiseringen. Dette pedagogiske perspektivet er svært sentralt i jenteprosjektet.

1.3. METODE

Arbeidet med å studere jenters oppvekstvilkår og om jenterollen er i endring, er basert på informasjon fra flere hold. Eksempelvis faglitteratur, aktuelle temaer og intervjuer fra aviser, radio og TV. En mengde informasjon har jeg fått underveis i samtaler, diskusjoner og evaluering som har foregått i jentegruppa.

Men først og fremst dreier det seg om det datamaterialet jeg har fått gjennom å intervjuer syv jenter fra jentegruppa og fem mammaer. Det er informantenes stemmer som blir det grunnleggende i arbeidet.

Når det gjaldt å velge ut syv jenter fra gruppa, var det ikke så lett. Jeg var ute etter et "bredt utvalg", men var samtidig avhengig av å få med jenter som snakket. For hvordan skal man få informasjon fra de helt "stille piker"? Jeg har bestrevet meg på å få med jenter fra de forskjellige grupperingene i klassene, ulike type jenter. Flere informanter enn syv var ikke mulig innenfor de rammene jeg hadde for

gjennomføring av undersøkelsen. De jentene som ble spurt var positive og glade for å bli med på intervjuene.

Jeg må ellers gjøre oppmerksom på at på tidspunktet intervjuene fant sted, hadde jentene flere måneder med deltagelse i jentegruppa bak seg. Fordelen var da at de hadde tanker om temaet og hadde gjort seg opp meninger om sin egen rolle. De var også blitt vant til å ta ordet i jentegruppa, og de fleste torde slik å hevde sin mening. I tillegg var de trygge på meg som intervjuer.

Angående utvalg av fem mammaer til intervjuer, så hadde alle sammen døtre som har vært med i jenteprosjektet siden 1999. Det var ikke viktig for meg å velge mammaene til de jentene som ble intervjuet. Men de mammaene som ble spurt representerte ulike mammaroller med forskjellig utdanningsbakgrunn. Ved 12 års alderen hadde de alle sammen bodd på småsteder i Vestfold, de fleste i utkanten av Holmestrand. De ka inntrykk av å komme fra ganske like sosioøkonomiske kår. De hadde noe sprik i alder, den eldste var født i 1956, den yngste i 1967.

Livsformintervju er valgt som som intervjumetode. Denne innebærer at informanten forteller om en vanlig dag for eksempel i går, alt hva de gjorde fra de sto opp til de la seg, pluss at man kunne fortelle om spesielle hendelser eller opplevelser de hadde hatt den siste tiden.

Ved å spørre om hva de faktisk har gjort blir svarene helt konkrete på hva virkeligheten innebærer. På spørsmål om hva de ville gjort i en bestemt situasjon eller hva de tenker om det, ville informasjonen blitt mer usikker. Jeg kan si at ved denne intervjumetoden er det handling som teller.

Ved livsformintervju lot seg jentene fortelle om det aller meste. Jeg fikk en mengde informasjon uten å måtte spørre konkret om noe. Jeg supplerte med noen spørsmål hvis jeg ikke hadde fått relevant informasjon. Ikke alle informasjon var like relevant i denne sammenheng. Jeg er svært opptatt av å knytte informasjonen til hovedelementene, selve grunnpilarene i jenteprosjektet - nemlig den helhetlige helse. Altså, til hvordan jentene har det i forhold til kroppen sin - hva de tenker og føler og i forholdet de har til andre.

Helseperspektivet er svært sentralt både i jenteprosjektet og i selve forskningsarbeidet. Helse kan sees som for det første fravær av sykdom, det vil si en tradisjonell naturvitenskapelig forståelse av helse. Eller i tråd med WHO's syn på helse som opplevelsen av hvordan en har det, fysisk, psykisk og sosialt. Det er den siste forståelsen som ligger til grunn i denne undersøkelsen, og som er grunnlag for min definisjon av helse i et bredt perspektiv. Slik det fremkommer har jeg bevisst valgt å fokusere mer på bredde enn dybde i denne forskningsoppgaven.

Til tross for vektlegging på "bredde" ser jeg allikevel en del temaer som burde være belyst både i jenteprojektet og dermed i forskningsarbeidet. (for eksempel religion, kjæresteforhold, seksualitet, økonomi). Men slik jeg ser det, er det en fare for at det brede perspektiv og for mange spesifikke temaer kan gjøre projektet for stort og føre til at jentene kan miste selve målet av syne. Det dreier seg her om jenter på bare 12 år. (Mens de selv sier: "Vi er tross alt 12 år!").

Når jeg skal se på informasjonen jeg har fått gjennom intervjuene/samtalene knyttet til "den hele jenta", dvs til det fysiske, det psykiske og til det sosiale er det ofte vanskelig å relatere disse til de strikt avgrensede områdene. Dette fordi vi vet at det her dreier seg om en evig dynamikk mellom det fysiske, det psykiske og det sosiale. Eller "tre sider av samme sak" med gjensidig påvirkning og noen ganger vanskelig å skilles ad. Intervjuene vil derfor bære preg av dette.

1.4. Gangen i oppgaven

Først har jeg tatt for meg noe om bakgrunn og aktualitet for undersøkelsen. Ikke minst har det vært viktig å si noe om jenteprojektet "Jeg er meg og jeg er helt ålreit" som er grunnlag, arena og redskap for studien.

Deretter følger valg og beskrivelse av metode. Videre en beskrivelse av oppvekstvilkårene til 12 år gamle jenter i dagens samfunn. Jeg ser på samfunnsutviklingen frem til dagens moderne samfunn med egenskaper og trekk som er karakteristisk for dette. Deretter ses jenterollen i lys av både samfunnsutvikling og utvikling av kvinnerollen, da dette er med på å skape rammebetingelser for utvikling, evt. endring av jenterollen. Jenterollen defineres i et bredt perspektiv, både i forhold til det fysiske, psykiske og det sosiale.

Så følger intervjuene, livsformsintervjuer, av de syv jentene i materialet . Deretter kommer sammenfatninger for å tydeliggjøre likheter og ulikheter mellom jentene. Intervjuene med de fem mammaene presenteres på den samme måten.

For å få en klarere innsikt og forståelse for temaet, har jeg valgt å belyse innholdet i materialet ved hjelp av relevant teori. Jeg har valgt å ta for meg Cooleys "primærgruppe" og "Looking-glass self". Videre har jeg valgt George Herbert Meads tanker om "signifikante andre" og danningen av selvet. Thomas Ziehes arbeider knyttet til det han kaller kulturelt fristillet ungdom i det moderne samfunn og deres søkeprosesser har også sentralt i denne oppgaven. Jeg har sett innholdet både i jenteintervjuene og mammaintervjuene i lys av ovennevnte teorier.

Ved å sammenligne resultatene i jenteintervjuene med mammaintervjuene får jeg et grunnlag for å kunne si noe om endringer av jenterollen. Deretter følger en sammenfatning.

Del 2 Jenters oppvekstvilkår i dag

2.1. Jenterollen, en definisjon

Når jeg skal utdype temaet jenters oppvekstvilkår og om jenterollen er i endring, blir det nødvendig å se jenterollen i lys av det samfunn hvor jenterollen utspiller seg.

Jenterollen kan forstås som en sosial rolle hvor verdier og forventninger som er knyttet til det å være jente (Martinussen 1984). Eller som Erwing Goffman definerer sosial rolle, summen av de normer som knytter seg til en bestemt oppgave eller posisjon. Å innta en posisjon er et "løfte" om at en vil spille rollen i samsvar med gjeldende spilleregler (S. Moe 1994).

Ved samfunnsendring vil de sosiale roller, i dette tilfellet jenterollen, ikke være upåvirket av endringer på arenaen hvor jentelivet utspiller seg. Derfor blir det viktig og nødvendig å se på samfunnsendring, hvilke trekk, normer og verdier det er som preget samfunnet for så å se jenterollen i lys av dette.

2.2. Samfunnsendring - Noen refleksjoner rundt temaet

Det moderne samfunn har vokst frem gjennom fundamentale politiske og økonomiske endringer og har forandret dets form og innhold på en radikal måte (S. Moe -94).

Etter sosiologen Tønnies typologi kan man si at vi har gått fra et Gemeinschaftssamfunn til et Gesellschaftssamfunn. Forhold som er knyttet til de to idealtypiske samfunn vil være forskjellige.

I Gemeinschaftssamfunnet vil samhandlingene være preget av det private og nære, konsentrert om felles språk, tro og tradisjon som utgjør en felles "sosial naturtilstand". I Gesellschaftssamfunnet vil samhandlingene bære preg av det offentlige, utvendige med språklig, trosmessig og ideologisk pluralisme som medfører sosial isolasjon og en kunstig samfunnsmessig tilstand (W. Martinussen, - 84).

2.2.1. Kvinners deltagelse - Historikk

Ved den gradvise overgangen fra et Gemeinschaftssamfunn til et Gesellschaftssamfunn fikk vi et skille mellom produksjon og reproduksjon, mellom privat og offentlig økonomi. På denne måten fikk vi en arbeidsdeling mellom kjønnene, med menn stort sett i produksjon og kvinnene i reproduksjon. Allerede her skjer det en endring i synet på arbeid. Selv i dag er det "lønnet" arbeid som blir definert som arbeid. Reproduksjonsarbeidet, fødsel, omsorg og ivaretagelse som i hovedsak er kvinnearbeid, har ikke hatt noen tradisjon som "gyldig" arbeid og har derved heller ikke vært lønnet.

Kvinner arbeid i "produksjonen" har delvis blitt usynliggjort. Ved nøyere undersøkelse vil man kunne se at kvinner har vært høyst tilstedeværende både i produksjon og reproduksjon opp gjennom tidene. Dobbel arbeid er historisk sett en normaltilstand for kvinner.

Kvinner deltagelse på arbeidsmarkedet har økt sterkt fra 1960-årene og fremover og er pr. i dag blant den høyeste i verden. Denne forandring har hatt revolusjonerende konsekvenser for familiens livsstil og arbeidsfordeling (Puranen 1994). Mange vil imidlertid hevde at den økende likestillingen i samfunnet medførte at mange dører åpnet seg for kvinner, samtidig som hun beholdt alle oppgavene hun hadde fra før.

2.2.2. Det moderne vestlige samfunn

Jürgen Habermas er opptatt av det moderne vestlige samfunns utvikling og ser det problematiske ved å være menneske i dette samfunnet. Han hevder at den moderne verden er blitt en systemverden preget av det rasjonelle med differensiering og spesialisering. Livsverden rommer vår hverdags-virkelighet, vår tradisjon og kultur (S. Moe -94).

Habermas ser at i det moderne samfunn har egenskapene i systemverden invadert livsverden, hvor de egentlig ikke hører hjemme. Slik jeg ser det har vi altså fått en hverdag som er preget av rasjonalitet, effektivitet og krav om profitt og konkurranse - dyktighet både i arbeid og fritid. Dette er grunnleggende elementer i vårt prestasjons- og ytelsessamfunnet hvor nettopp prestasjon og ytelse har stor verdi og gir gevinst både for samfunnet og enkeltmennesket.

I "Øyeblikkets Tyranni" (2001) tar Thomas Hylland Eriksen også opp temaet. Han hevder at skillet mellom arbeid og fritid viskes ut. Ny teknologi og nærmest ubegrensede mengder av informasjon gjør at mennesker blir tilgjengelig hele tiden, ikke bare i arbeidssammenheng.

Hylland Eriksen er opptatt av skillet mellom "rask tid" og "langsom tid". Han hevder at den "langsom tid" tradisjonelt har vært knyttet til den private sfære, bl.a. i fritid og familie, og har vært knyttet til omsorgsoppgave på flere nivåer, mens "rask tid" er lett å se i lys av arbeidslivets krav.

Slik jeg ser det, kan man i forbindelse med samfunnsutvikling trekke noen tråder fra Tønnies Gemeinschaftssamfunns typologi til Habermas' Livsverden og videre til Hylland Eriksens begrep "langsom tid", på samme måte som man parallelt kan trekke tråden fra Tønnies Gesellschaftsbegrep til Habermas' Systemverden og videre til Eriksen og hans betegnelse "rask tid".

Både Jürgen Habermas og Thomas Hylland Eriksen deler en bekymring for at arbeidslivets trekk, normer og verdier invaderer fritiden. "Fritiden begynner å ligne arbeidssituasjonen", sier Hylland Eriksen (2001).

Vi ser at flere samfunnsengasjerte mennesker er opptatt av det rastløse mennesket i det moderne samfunn. Spesialist i psykiatri Finn Skårderud omhandler dette temaet i boken sin "Uro - en reise i det moderne selvet" (1999). Skårderud sammenligner det å være menneske i dag som å være reisende på en stor-flyplass, hvor man blir bombardert, invadert av informasjon og stimuli og kravet til å orientere seg og sortere, bør skje kjapt.

"Det moderne selvet er ikke lenger kuert av tradisjon. Det er kuert og beriket av overdoser av informasjon og relasjoner. Det gir utrolige muligheter for rike liv, men også for å miste seg selv", sier Skårderud (s.19).

"Essens av det moderne", sier han videre, er å bryte med tradisjonen og i stedet sette forandring og omsetning i høysetet. Nåtiden er ikke noe sted å oppholde seg. "Uroen er således et kulturelt premiss", hevder han (s.st. s.20).

Slik Skårderud ser det er altså det å være et moderne menneske å bli overstimulert av informasjon og relasjon. I denne tilstanden er det som sagt en risiko for å miste relasjonen til seg selv. En grunnleggende motsetning for oss er behovet for frihet og behovet for tilknytning. Å leve i spenningsfelter er bokstavelig talt spennende. Men det er også risikofyllt. "For meg som i psykiatrien", sier Skårderud (-89), "kommer moderne kultur ikke minst til uttrykk gjennom de mange møtene med sårbarheten".

Et moderne individ er mer eksponert og mer overlatt til seg selv. Grenseløsheten er et problem. Det er vanskelig å skille mellom innenfor og utenfor, bestemt og ubestemt. Ryker grensene, ryker også grepet om virkeligheten (Skårderud, -99).

Vi vet at en viss grad av sosial integrasjon må være tilstede. Dette dreier seg om en problematikk som allerede Emil Durkheim (1958-1977) omhandlet i sitt store verk. "Selvmordet". Han hevder at ved sviktende moralsk regulering av individene, sviktende sosial kontroll, oppstår anomi. Anomi viser til at individet eller gruppen ikke makter å orientere seg i et sosialt miljø. Særlig er dette knyttet til raske samfunnsendringer (Moe, -94). Han hevder videre at menneskets behov i stor grad bestemmes av sosiale og kulturelle forhold. Det finnes i grunnen ikke grenser for hva mennesket kan utvikle av behov, og tilfredsstillelse av et behov fører bare til dannelse av nye forventninger og krav. Uten sosial kontroll vil mennesket utgjøre en trussel mot seg selv ved at det ikke makter å regulere og justere sine behov i forhold til hva som faktisk er mulig å oppnå, altså vise måtehold (Moe, -94).

Vi snakker i dag, slik jeg ser det, om et samfunn preget av liberalisme, materialisme og individualisme, både på det politiske og individuelle nivå. Mennesket blir "Sin

egen lykkesmed" og "Seg-selv-nok-mentalitet/holdning" er fremtredende og flere tradisjonelle fellesskapsverdier er under oppløsning.

Vi snakker om et samfunn hvor "verdier" synes å være ensbetydende med penger og hvor det materielle fungerer både som mål i seg selv og kompensasjon for det identitetsskapende.

2.2.3. Kvinnerollen i lys av det moderne

Som det fremkommer, er jenterollen påvirket av og må sees i lys av det samfunnet vi lever i, og slik jeg ser det, og så være relatert til endringer i kvinnerollen.

Dagens ungdomsgenerasjon har vokst opp i og med nye kjønnsrollemønstre. Deres sosialiseringsbetingelser har vært radikalt forskjellige fra tidligere generasjoner. Et stort antall har hatt yrkesaktive mødre, en del har også hatt mer nærværende fedre, mens andre en fraværende far. De har vokst opp i en tid hvor likestillingsdiskusjoner har gjennomsyret samfunnet som programfestet politikk i det offentlige liv, som didaktisk målsetting i skolen og som kamptema på kulturelle og private arenaer (Bjerrum Nielsen 1996).

Endringer har skjedd, i alle fall i vår del av verden. Kvinners tilknytning til den private arena er fortsatt gjenkjennelig, men i de siste 20-årene har kvinner også spredt seg over det sosiale feltet på en måte som gjør at kvinners liv er blitt mindre distinkt forskjellige fra menns.

I dag inntar både menn og kvinner institusjonelle roller og disse er ikke formelt bundet til kjønn. Samtidig ser vi en tendens til at menn i høyere grad enn før begynner å gjøre seg gjeldende på den private arena på nye måter. De sosiale konsekvensene av å tilhøre det ene eller det andre kjønn er altså blitt mindre forutsigbart. Endringer av kjønnsrelasjonene siden 1970-årene har virket omstrukturerende inn på livsløpet av hverdagslivet for de fleste (Bjerrum Nilsen - 96).

Selv om mange muligheter har åpnet seg for kvinner, vil de allikevel beholde de fleste av de oppgavene de hadde fra før.

Del 3 Jenterollen i dag

Hvordan virker så denne endringsprosessen inn på jenters oppvekstvilkår og på jenterollen?

Når vi snakker om jenterollen er det viktig å gjøre oppmerksom på at denne rollen har mange felles trekk, men også ulikheter knyttet til alder. Gjennom kunnskap og mange års erfaring med "jentearbeid" ser jeg klart at rollen har noe forskjellig innhold hos 16 til 18-åringer enn den har hos 12-åringer.

Jenterollen handler, som tidligere nevnt, om de forventninger vi knytter til det å "opptre" og handle som jente. Det dreier seg også om måten individer presenterer seg i det daglige live og hvordan de forholder seg til andre mennesker (Tufte Said). Jeg har valgt å se jenterollen i et bredt perspektiv knyttet til både det fysiske, psykiske og til det sosiale. Dette er et sentralt grunnlag for jenteprosjektet.

De 12 års gamle jentene jeg møter i jentegruppa fremstår som en kombinasjon av barn og små damer. For å illustrere dette kan nevnes at de snakker om at de leker med hverandre. De kan spise is med "isbarter" som en fireåring. Samtidig kan de i fullt alvor fortelle deg at det er viktig å se sexy ut.... Og de kan kline hemningsløst i skolegården.....12 år gamle.

Jentene er ofte preget av både usikkerhet og tilsynelatende selvsikkerhet. Jeg opplever at de er inne i en forvirrende prosess fra å være barn til å bli ungdom. De er inne i en sosialiseringssprosess hvor det dreier seg om å lære seg de verdier og normer som er knyttet til det å være ungdom i samfunnet vårt. Et samfunn og en virkelighet som fremstår og oppleves som forskjellig for gutter og jenter. Jentesosialisering frem mot og knyttet til jenterollen, vil derfor skille seg fra guttesosialisering både i form og innhold.

Sosiolog og sosialpsykologene Berger og Lückmann framhever nettopp ulikhet mellom kjønn som sentralt i sin sosialiseringsteori. De hevder at:

"Hvis normal oppfatningen er at kvinner og menn lever i hver sin verden, at de følgelig besitter ulik kunnskap om verden, så vil dette få konsekvenser for sosialiseringen av jenter og gutter. Jentene må lære å betrakte verden som kvinner og de to kjønn får problemer med å "forstå" hverandre. De blir fremmede for hverandre i den forstand at de representerer kunnskap det andre kjønn ikke kan nå. Ulikheten normaliseres og for å se "normalt" må vi se forholdet mellom kjønnene som ulikhet. Slik får biologisk ulikhet sitt tilsvarende i en sosialt konstruert oppfatning av virkeligheten" (S. Moe 1994).

3.1. Jentesosialisering

De jentene som er aktøren i mitt arbeide, er inne i en sosialiseringssprosess fra barn til ungdom; en prosess som mange 12 års gamle jenter sliter med i dag. I denne sosialiseringssprosessen dreier det seg om å finne sin identitet og rolle gjennom å prøve seg ut, sprengne noen grenser, tørre og våge og om å holde mål og lykkes.

Samtidig er likhetsidealet fremtredende. Det tryggeste er å kjenne og holde seg til den godkjente "kode". Grensen for hva som er avvik, er snublende nær. Samtidig er de klar over og beundrer litt eldre jenter som tør å være annerledes og originale.

Slik jeg ser det står 12 åringene med "et ben i hver leir"...og er underveis. For "det originale" har også "en kode". Det kan lett bli helt feil...! I jentegruppa ser de at det skal god selvfølelse og selvtillit til for å stole på seg selv, egne valg og til å tørre å være annerledes.

Som tidligere sagt er det et tankekors at jenter allerede som 12 åringer opplever at det kan være problematisk og konfliktfylt å være jente. De står ofte med forventninger både fra andre og fra seg selv. Oftest dreier det seg om å gjøre andres forventninger til sine egne, når det gjelder både på det fysiske, psykiske og sosial område. Det er snakk om å holde mål, være bra nok, være populær, ha status, være blant de utvalgte.

Spesielt opplever de en enorm fokus på jentekropp. Dette er et tema som er sentralt i deres hverdag, og dermed i denne undersøkelsen.

Del 4 Jentenes stemmer

4.1. Intervjuer av dagens 12 år gamle jenter knyttet til kropp

I møte med jentegruppa blir det klart at allerede i 12 årsalderen er jentene opptatt av kropp, svært opptatt av kropp. De er helt klare på hva som forventes av jentekroppens utseende. Det dreier seg ofte om forventninger som er helt urealistiske.

På spørsmål om hvordan jentekroppen bør se ut, kunne en aktiv jentegruppe beskrive dette i noen stikkord.

Kritthvite regelmessige tenner, vakre øyne, blank flott hår, helst blondt, små og ikke utstående ører. Kroppen må ikke være for lang eller for kort og den må for all del ikke være tykk. Du bør ha smale lår, flat mage, gjerne ganske store pupper og en passe stor sexy rumpe.

Vi har her for oss et kroppsideal som blir håpløst å leve opp til. Her ligger listen så høyt at svært få, eller ingen kan komme over.

Selv om 12 åringene er helt klar over hvordan kroppen skal/bør se ut og nesten alle i dette materialet blir ertet av guttene i klassen pga. kroppen, er 6 av 7 jenter ennå ikke så fiksert på kroppen som vi kjenner fra undersøkelser bl. 15-16 åringer.

I mitt intervjumateriale er det kun én av jentene, som for øvrig er veldig slank og har en fin figur som er svært misfornøyd med kroppen. Hun slanker seg hele tiden.

En annen som er litt bred over baken sier at hun kanskje en eller annen gang i fremtiden vil slanke seg. Ellers fremkommer det at det er ganske sårt for dem som fremdeles (12 år!) har små pupper.

En av jentene fortalte at hun blir mobbet av guttene for de små puppene sine.

"Hva er det de sier?" da spurte jeg.

"De kaller meg for Danmark.."

De aller fleste har en kritisk holdning til egen kropp og utseende. Det blir mange "detaljer" som ikke stemmer, som ikke holder mål.

Men de fleste jentene i mitt intervjumateriale gir allikevel uttrykk for at kroppen ikke er så aller verst, ennå...

Slik jeg har erfart det med arbeidet i jentegruppene, kan det være til dels store forskjeller i de ulike jentegruppene i synet på egen kropp. Jeg vil i den sammenheng nevne den til nå siste jentegruppa på Hillestad skole (2001-2002). Der kunne jeg oppleve jenter som allerede hadde et markant negativt syn på egen kropp. Hos spesielt en av jentene kunne jeg spore en fiendtlig holdning til egen kropp som ikke holdt mål. Jenta hadde forøvrig det jeg kaller en meget slank og velproporsjonert kropp.

Jentene er som det fremkommer allerede klar over hva som er en "riktig kode" når det gjelder kropp og andre aspekter som jeg vil komme tilbake til senere i

arbeidet mitt. Det dreier seg om en hårfin balansegang mellom hva som er OK og akseptert og det som er "helt feil". Grensene for avvik er snublende nær.

Det er et tankekors at 12 års gamle jenter allerede strever med egne forventninger til hvordan kroppen skal se ut.

Hva så med andres forventninger til dem?

Når vi snakker om hvem det er som påvirker og bestemmer hvordan jentekroppen skal se ut nevner de: TV-serier, spesielt ungdomsserier og -filmer. De nevner ungdomsmagasiner av forskjellige slag som de aller fleste av jentene leser. Magasinene er fulle av påminnelser om hva som er det altoverskyggende skjønnhetsideal. Det overordnede mål: slank, sexy og vakker.

Flere av jentene som ble intervjuet vektlegger også betydningen av andre jenter som idealer og også mammaenes rolle.

Og så var det guttene da. I hvilken grad er de med på å bestemme hvordan jentekroppen skal se ut? De fleste av jentene mener at her spiller gutter en vesentlig rolle.

I mitt materiale fremkommer det at guttene har en sentral plass hos jentene, og det dreier seg hovedsakelig om det jentene karakteriserer som en negativ påvirkning og effekt. Jentene gir uttrykk for at de opplever det som veldig problematisk og sårende å bli utsatt for mobbing fra guttenes side. Det dreier seg her rett og slett om trakassering og sjikane rettet direkte mot kropp, mot kjønn.

Ordbruken er avskyelig og sjokkerende. Noen av jentene prøver seg med:

"Jeg bryr meg ikke om det.... Jeg blåser i det...."

Men med nærmere samtaler om det, viser det seg at de selvfølgelig blir veldig lei seg. Det er ikke akkurat positivt for selvfølelse og selvtilliten å bli kalt "fleskeberg", "hore", "blondine på innsida" og det som mye verre er.

Merethe, en veldig søt jente som var liten av vekst opplevde trakasseringen som spesielt smertefull..

"Jeg har blitt mobba sånn i 3 år.. De vet ikke hva de gjør.. Det kjennes ut som om de stikker en kniv inn i hjertet mitt, om og om igjen.. De skulle straffes, når de gjør sånn", gråt hun. Det ble mange tårer på Merethe i løpet av 7. klasse".

Undersøkelser viser at stadig yngre jenter blir utsatt for sexpress. Nylig ble det presentert en undersøkelse som viser at 1 av 3 tenåringsjenter har blitt presset til sex. Dette er ikke vanlig for jentene jeg har intervjuet, selv om jeg konkret vet at det har skjedd... allerede på deres alder.

4.1.1. Mat og måltider

Forholdet til mat er sentralt. Jeg har allerede så vidt vært innom temaet gjennom slanking. Slik jeg velger å se det, må matvaner sees i lys av forholdet jentene har til kroppen.

Jentene som er intervjuet har fortalt nesten i detalj hva de spiser i løpet av dagen. Seks av syv hadde heldigvis et ganske avslappet, et såkalt "normalt" forhold til mat. Disse spiste til de ble mette. Noen betrakter seg selv som kresne, med de spiste da noe annet.

Flere av jentene laget mat til seg selv og til andre i familien. Seks av syv hadde med seg matpakken som de spiste.

En av jentene hadde imidlertid allerede utviklet det jeg vil betegne som symptomer på spiseforstyrrelser. Hun orket ikke mat om morgenen. Melken de fikk på skolen ble hun kvalm av. Matpakken moren laget ble kastet hver dag. Etter at hun kom hjem fra skolen var det ett knekkebrød, en yoghurt eller en frukt. Til middag var det snakk om en liten porsjon.

På spørsmål om hvorfor hun ikke var sulten eller spiste mer, svarte hun at hun var altfor tykk og hadde så "brede og feite hofter". Hun ble mobbet av guttene pga. hoftene - "Få låne skinka di'a..." Jenta var tynn, veldig tynn og hadde en vanlig jentevinkel på hoftebena, ikke et gram for mye.

Gjennom arbeidet i jentegruppene i 4 år, er det ikke uvanlig å høre slike uttalelser som ovenfor fra 12 åringer: "Det er så ekkelt å spise på skolen".

"Jeg blir kvalm når jeg spiser på skolen".

"Jeg spiser ikke matpakke for jeg har så tjukke lår. Derfor kan jeg ikke bruke shorts".

Men de aller fleste snakker om at de koser seg med mat og kan fortelle med glede om hva som er livretten. Det er ofte lasagne, taco el.lign., "nye typer" internasjonal mat.

De fleste av jentene nevner også at de spiser en del frukt pluss at youghurt er populært. Ellers gir jentene uttrykk for at måltidene ofte blir litt ustrukturert, preget av at familiemedlemmene ofte skal hit og dit til forskjellige tider. Å spise samtidig er ikke lett å få til. En av jentene forteller at hjemme hos dem prøver de å spise middag litt senere på kvelden for å kunne spise sammen. Ellers gir jentene uttrykk for at de er ganske vanlig å spise mens de ser på TV.

4.1.2. Klær og undertøy

Klær er viktig for dagens 12 år gamle jenter. Det tar stor plass i hverdagen for de fleste av jentene i mitt materiale. Jentene jeg intervjuet svarte alle bortsett fra én jente at de er veldig opptatt av klær. Den ene som hadde et noe mer avslappet forhold til klær synes til og med det var greit å arve klær fra søster og kusine. Men det dreide seg om "veldig OK klær" og til og med "Miss Sixty" bukser..

Ellers er det ikke tvil om at det i denne gruppa råder et likhetsideal, en trygg og klar "kode" som blir akseptert fullt ut av jentene. De gir allikevel uttrykk for at grensene for avvik ligger snublende nær. Klær skal helst kjøpes på JC. Dette er noe alle jentene i materialet understreket. De kunne imidlertid også handle noe i

kjedebutikker. Men alle ga uttrykk for at kleskjøp på "Cubus" var helt bannlyst. Klærne var "teite" og var tydelig preget av å være "fake", dårlige etterligninger av "de riktige" merkene. Dessuten kunne de oppleve å treffe småbarn (under 10 år) med de samme klærne. Krise.....

Klærne de valgte skulle ikke være for "knæsje" som Merethe uttrykte det. De skulle ikke skille seg for mye ut. Det gjaldt både stil og fargevalg. For jentene i mitt materiale er det en selvfølge at de for tiden kler seg i trange, svært kroppsnære plagg med bar navel. Det er dagens "kode" og dermed en selvfølge selv om ikke alle jentene i gruppa kler seg på denne måten. Men som Linn Ullmann sa det i et intervju "Bar navle er blitt småjenters varemerke" (NRK1)

En av jentene, Silje, skilte seg ut fra de øvrige. Hun var mer vågal og valgte en mer "guttete stil" med klær mer knyttet til skateboard/snowboard stil. Hun hadde en del kontakt med gutter utenom egen skole, også med gutter fra ungdomsskolen. "Og de er så k-u-u-u-l-e". Her råder en annen kode, men den er også helt "riktig" i denne settingen. Den som bryter den aksepterte koden blir som oftest utsatt for sanksjoner. Det hviskes og baksnakkes...

De aller fleste av jentene i denne gruppa, synes imidlertid at "aksjoner" og erting fra guttene i klassen er verst selv om de vet at jentene også kan være fæle med hverandre. Guttene må ikke få se at klærne deres er kjøpt på "feil" sted... og de må for all del ikke se trusekanten... Ikke ante jeg at truser er et så viktig tema for 12 år gamle jenter!

Alle jentene som blir intervjuet valgte "stringtruser". To av jentene kunne bruke vanlige truser hvis de har veldig vide klær. For Silje var vanlig truser helt feil, veldig feil. Men boxershorts var fullt på høyde for henne, da det er "riktig" i forhold til snowboardklærne hennes.

BH-ens betydning var ikke så viktig for jentene, bare de var fine, feminine, gjerne med Snoopy og Bamsebums.... Og undertøy kunne godt kjøpes på Cubus.....

En liten episode fra skolen synes jeg bør nevnes her.

Line hadde uventet fått mensjen på skolen og var helt fortvilet. Hun hadde "ingenting" med seg og ville gå hjem. Rektor kommer hjelpende til og løser problemet for Line. "Vi har jo alltid Libresse liggende på skolen, så det er ikke noe problem", trodde hun. En jentegjeng fra 7. klasse stirrer måpende på rektor - "Libresse?!?"

For oss "fossiler" som ikke er informert: Er du 12 år og har mens, bruker du minitamponger som passer til stringtrusa.

"Sko sier mye om personligheten til en jente", hevder Charlotte. I mitt materiale finner jeg at de fleste jentene er helt klare på hvilke sko som er "inn". Det dreier seg om sko som for oss andre ikke skiller seg ut på noen måte, men for disse jentene gjør de så absolutt det. De har riktig merke og de er dyre....veldig dyre.

På spørsmål om hvor mye penger de bruker på klær, varierte dette en del, ikke pga. ønske, men av familiens økonomiske status. Alle jentene i mitt materiale brukte

stort sett det de hadde til klær. En oppgave at hun fikk 200 kroner i mnd., andre at de fikk etter "behov" fra mamma eller pappa. En av jentene fikk kr. 1500,- hver mnd. til klær. Det var vanlig å spare ukepenger, geburtsdagspenger, evt. lønn for utført arbeid etc. når de ønsket seg bestemte klesplagg eller sko.

Handlingen foregår stort sett sammen med venninner, men også sammen med mamma, eller en annen voksen person som enten hadde "litt peiling" eller penger... Men handlingen dreier seg om mer enn å skaffe seg en ny varm genser fordi den andre er utslitt... Handling av klær er mye viktigere enn som så...

Oftest foregår som før nevnt kleshandlingen sammen med venninner. De fleste av jentene som ble spurt svarte at det stort sett var viktig hva venninnene mente, at de likte det de valgte og støttet dem i klesvalget. Det ble vanskelig å velge et plagg hvis venninnen ikke syntes om det. For en av jentene i materialet var andre jenters tilstedeværelse og mening ikke av særlig betydning. For henne var det viktig hva guttene syntes om klærne.. Denne jentas klesvalg skilte seg også noe fra de andres. Klærne var oftest svært kroppsnære med mye bar hud og eksponerte kroppen mer.

Disse jentene var i ferd med å forlate Hillestad barneskole for å begynne på ungdomsskolen neste høst. Dette var for dem å gå inn i en ny og spennende, men også en utrygg og skummel verden, hvor de ville bli de yngste et helt skoleår. De ville gå fra å være barn på barneskolen til å bli ungdom på ungdomsskolen i løpet av 2 mnd.

I forbindelse med denne overgangen var jentene allerede om våren opptatt av hva slags klær de burde ha eller ønsket seg til de skulle begynne på ungdomsskolen. De aller fleste av jentene som ble intervjuet kom uoppfordret inn på hva slags klær de skulle spare til, hva mamma hadde lovet dem etc. til de skulle begynne på ungdomsskolen. "Miss Sixty" bukse og "Buffalosko" sto høyt på ønskelisten og representerte "lykken i verden".

4.2. Tanker og følelser

Dette temaet er ikke lett å presentere isolert, fordi tanker og følelser oftest er knyttet til egen kropp og ikke minst til forholdet jentene har til andre. I tråd med dette vil jeg prøve å formidle jentenes informasjon om temaet, både som eget avgrenset område og tema knyttet til forholdet de har til andre.

Møtet og intervjuene med 12 åringene viser som før nevnt at det handler om jenter som i veldig stor grad befinner seg i overgangsfasen mellom barn og ungdom. De fremstår som begge deler, men kan av og til gi inntrykk av å være ganske tøffe og selvsikre.

Men dette er som regel en overflate. Av de jentene jeg har intervjuet er kun én som kan betegnes som sterk og sikker 12 åring. Men jeg vil hevde at i mitt materiale dreier det seg om en 'utypisk' og svært bevisst jente. En annen av jentene som ble intervjuet skiller seg også ut gjennom så tydelig å være "på søken" etter sin nye

ungdomsidentitet og etter hvert avstandstaker fra de andre jentene og det de står for.

Det som imidlertid de fleste av jentene formidler, er usikkerhet og sårbarhet. De fleste av dem gir uttrykk for at det kan være vanskelig og konfliktfyllt å være jente og 12 år. På dette aldersnivået synes ikke selvfølelse og selvtillit å være noe fremtredende trekk, snarere tvert i mot.

De fleste av jentene i materialet gir uttrykk for at de strever med å være bra nok, holde mål. Det er viktig å være søt og pen, ha fin kropp, ha de riktige klærne, være kuul, være populær og være akseptert av de du helst vil være sammen med, de som er populære og har status. Dette er et tema som er svært viktig og tar stor plass i jentenes liv og hverdag. Temaet har svært stor betydning for jentene. Jeg vil komme tilbake til det når jeg tar for meg forholdet til de andre.

Bortsett fra én av jentene jeg har intervjuet, gir de andre uttrykk for at det ikke er så lett å gjøre seg opp egne meninger. Under samtaler om dette sier de fleste av jentene at de lett lar seg påvirke av andre meninger, og at det er vanskelig å stole på egne meninger, når andre, spesielt de populære, mener noe annet. Det var lettest "å være enig". Usikkerheten viste seg spesielt hos en av jentene i intervjuematerialet som på hvert eneste spørsmål svarte:

"Jeg vet ikke helt, jeg.....egentlig".

Én ting er å ha egne meninger, noe annet å tørre å hevde dem. Jentene synes det er sterkt og tøft å tørre å hevde sine egne meninger.....særlig når de med status og makt mener noe annet.

Bortsett fra en av jentene som klart utpekte seg med sin bevissthet og styrke, syntes de andre at det var vanskelig å finne de riktige ordene og argumentene i meningsutvekslinger. Det var skummelt å markere seg og det var veldig skummelt å ikke være enig..... De jevnaldrende guttene, guttene i klassen var veldig raske til å erte og mobbe, og fleste ga også uttrykk for at de ikke ville risikere å bli uvenner med de sterke og populære jentene. "Charlotte sier du bare ikke imot", som Silje sa det.

På dette alderstrinnet synes jentene å være veldig opptatt av *rettferdighet*. Derfor kunne de fleste av dem se at noen hadde makt, andre ikke.

"Hvorfor skal noen bestemme for alle oss andre? Det er så urettferdig!!" hevdet Merethe.

Og urettferdig var det også når guttene i klassen fikk så mye oppmerksomhet fra lærere, og når guttene "tok seg til rette" uten at det ble satt en stopper for det.

Jentene kunne blant annet fortelle hvordan guttene inntok datarommet og feide jentene som satt og arbeidet der, av banen. Dataromfortellingen er en av flere, som illustrerer jentenes opplevelse av guttenes "selvfølgelige" adferd.

"Hvorfor stopper ikke lærerne det når de ser hva som skjer?" spurte en av jentene.

Hvilke idealer, drømmer og planer har så 12 års gamle jenter i dag?

Når det dreier seg om idealer, forventet jeg at jentene skulle fortelle meg om klare forbilder de så opp til og var opptatt av ....og jeg forventet at det i hovedsak var i media av forskjellige slag vi ville finne dem.

Alle jentene fortalte hva de så på TV. Jeg kan bare fastslå at jentene ser mye på TV. Det dreier seg i hovedsak om serier, ungdomsserier med vakre og vellykkede ungdommer og deres fantastiske verden.

Jentene forteller om hvilke blader, magasiner de leser. Tre av jentene forteller at de leser Donald Duck. Ellers går det i ungdomsblader. Blader som inneholder mye av de samme som TV-seriene jentene ser. Det dreier seg ofte om ungdomskjendiser fra film og musikkverden hvor både jenter og gutter er ekstremt slanke, glatte og vakre. Ved gjennomgang av bladene, finner en oftest tilsynelatende svært lykkelige unge mennesker med stjerner i øynene.

Jentene i magasinene er også svært tynne, med store pupper. Det dreier seg nå om ekstremt små og trange klær som eksponerer kroppen maksimalt. Det som slår meg, er at alle jentene fremstår og ser ut som om de er modeller alle sammen.

På bakgrunn av at media opptar jentene så mye, er det overraskende å registrere at ingen av de intervjuede jentene henviste til forbilder og idealer knyttet til film, video, musikk og modellbransje. Etter å ha gått nærmere inn på temaet idealer, kunne en av jentene etter en tenkepause fortelle at en av jentene i TV-serien Friends var veldig søt. En annen av jentene som selv var ivrig håndballspiller, kunne fortelle at hun tidligere hadde beundret en jente som spilte på håndball landslaget. Men det var før.....ikke nå.

Når det er snakk om drømmer og planer for fremtiden har flere av jentene i materialet klare tanker om det. Ofte er venninnene med i planene, både når det dreier seg om reiser og andre aktiviteter. Tre av jentene hadde allerede klare planer/drømmer om at de skulle arbeide sammen når de ble ferdig med utdannelsen sin, med hver sin spesialitet.

Jentene ville ha interessante jobber hvor de kunne tjene bra. De syntes optimistiske i forhold til egne tanker om yrket de ville velge. Her kunne jeg ikke lokalisere noen begrensninger i jentenes forventninger. Selvfølgelig skal vi ha jobb vi trives med...og selvfølgelig er det ikke noen forskjeller på jenter og gutter i yrkeslivet. En av jentene ønsket å bli frisør. Hun var for øvrig den eneste jenta i materialet som uoppfordret inkluderte drømmen om mann og giftemål i planene sine. På direkte spørsmål om dette til de andre jentene, fremkom det at: "Joda, en eller annen gang i fremtiden", "Ja, selvfølgelig langt frem et sted". Det fremkommer at for de fleste av jentene i materialet har ikke noen kommende mann og barn ennå noen plass i deres tankeverden.

Jentene har fortalt meg om dypere følelser, om å være glad og om å være lei seg. Disse følelsene er i mitt materiale oftest knyttet til og må sees i lys av "de andre".

"Jeg blir fryktelig lei meg når det blir slutt med kjæresten min", sier Line som allerede har opplevd dette flere ganger.

De andre jentene gir uttrykk for at det å bli utsatt for baktaling, løgn og utestegning fra de andre jentenes side er en fæl opplevelse. Både gjennom arbeidet i jentegruppen og i intervjuematerialet er det å bli avvist det aller sårreste.

Tre av de intervjuede jentene forteller at de er lei seg ganske ofte. Alle disse tre gir uttrykk for at de blir mobbet av guttene i klassen. De gir uttrykk for at de ofte gruer seg til å gå på skolen pga. dette.

“Skolen hadde vært helt OK uten guttene”, hever Merethe. Hun blir ennå mer opprørt og lei seg fordi de voksne ikke bryr seg nok om mobbingen som foregår.

Disse tre jentene er også de eneste i intervjuematerialet som angir kroppslige plager som vondt i hode, i ryggen og i maven.

Hva er det som gjør dem glad? Det å ha det bra hjemme er viktig. Men det de understreker mest i samtaler og intervjuene er gleden ved å ha gode venninner som aksepterer dem som de er, uansett. Som er til å stole på, som kan holde på en hemmelighet. Det å få være sammen med dem du helst vil være sammen med, og det å gjøre ting sammen.

For dette er alle jentene enige: Det å få ros og aksept fra andre er viktige bidrag til å gjøre dem glade.

På spørsmål om det er andre ting som gir dem stor glede, svarte seks av de sju intervjuede jentene om forholdet sitt til egne dyr. Dette var veldig uventet men morsomt at de nesten alle sammen kom inn på dette temaet. Her kom de virkelig på glid, med historier om kaninene, hamstrer, hest, katten og hund med nyfødte valper. Her ble det mye smil og glede hos jentene.

Og de gleder seg til å begynne på ungdomsskolen. Hos flere av de intervjuede dreier det seg nesten om en skrekkblandet fryd. De har store forventninger til å forlate barneskolen og gå over i “ungdommens verden”. Noen av dem nevner spenningen med nye fag, nye språk, men det fremkommer at det for det meste dreier seg om forventningen til å gå inn i “ungdomsskole-elev rollen”, og alt det det innebærer av nye opplevelser og ikke minst mulighetene for å få nye venner.... Samtidig som de er engstelige for å komme bort fra de betydningsfulle venninnene de har fra før.

Flere av jentene i undersøkelsen har tenkt fremover. De snakker om utdanning.

Det er jo en selvfølge.....og det handler ikke bare om typiske jentevalg... De ønsker seg jobber hvor de kan trives.....Flere av dem viser begeistring over å legge planer og morer seg over alternativene som finnes.....Venninner er ofte inkludert i planene både når det gjelder jobb, reiser og andre aktiviteter. Bare en av jentene nevnte ønsket om å treffe en kjekk og snill kjæreste som hun kunne gifte seg med. “Han behøver ikke å være så rik, altså....”

For de andre jentene i undersøkelsen var tanken på gifting, mann og barn svært fjernt, selv om de hevdet at de naturligvis ønsket seg det en eller annen gang i fremtiden. Det var imidlertid tydelig at for disse jentene var ikke dette et tema som fikk nevneverdig betydning.....

4.3. Forholdet til andre

Forholdet til andre er et stort tema som jentene er svært opptatt av. Jeg har i dette arbeidet konsentrert meg om forholdet til jevnaldrende gutter, til mamma og ikke minst i forholdet til andre jenter som har størst plass hos jentene.

Som jeg før har vært inne på ser vi en stadig dynamikk mellom fysiske, psykiske og sosiale aspekter. Derfor blir det, relevant å se tanker og følelser knyttet både til det rent fysiske og som her, i forholdet til andre.

4.3.1. Forholdet til gutter

Jeg har allerede vært inne på de jevnaldrende guttene, guttene i klassens rolle i forhold til jentene. Jentene har tydeligvis en stor negativ opplevelse av og holdning til mammaene til disse guttene. De fleste av jentene synes guttene er barnslige.

Som det før har fremkommet, opplever jentene det som svært sårende og som en stor belastning når de jevnaldrende guttene utsetter dem for mobbing og trakassering. Alle jentene er ikke like utsatt for sjikane spesielt rettet mot kjønn. Men på spørsmål om når ble du sist kalt en hore, er det overraskende hvor mange som svarer "i går" eller "for noen dager siden".

De aller fleste av jentene synes at guttene i klassen er veldig umodne. De kan sukke oppgitt over de "håpløse" guttene.

"Thomas gir meg frysninger!", sier Anette. Hun forteller at hun utallige ganger har blitt mobbet så kraftig på skolen av guttene at hun har løpt til skogs.

Hva gjør så dette med en jente på 12 år? Anette har opplevd mange sorger og det har blitt mange tårer, svært mange tårer på grunn av dette.

Charlotte, en av de svært "oppegående jentene" i intervjumaterialet, hisser seg opp når hun forteller om temaet guttene i klassen.

"De er så utrolig dumme og barnslige. De vet veldig godt at vi er mer modne enn dem og står trygt på bena våre!" (Lært i jentegruppa!). "Og når de ikke klarer å argumentere så sparker de...De er rett og slett perverse!!"

En av jentene i materialet, Line representerer en annen holdning til guttene, selv om denne også er ganske dobbel. For henne er det viktig å komme godt ut av det med guttene og få anerkjennelse hos dem. Hun er svært opptatt av at guttene synes hun er pen nok, tynn nok, "blond nok" og sexy nok.

Hun synes det er helt OK når kjæresten hennes i klassen står med begge hendene sine oppunder den lille genseren hennes. Det gjør heller ikke noe om læreren ser at de nikysser. Det er heller ikke noe problem for henne å videreformidle "jentehemmeligheter" til guttene for å få innpass hos dem. Men guttene gir henne ikke aksept og anerkjennelse. Hun blir også utsatt for direkte sjikane rettet mot kjønn. En av de mer vanlige uttrykket er: "Blondine på innsi'a" og "hore".

Line sier hun ikke bryr seg om det hun blir utsatt for... Men på spørsmål om dette sier hun at hun egentlig blir veldig lei seg og at hun tar seg mye mer nær av det enn det kan synes utenpå henne..... Når hun "smiler og tuller" så dekker hun over hvor såret hun i virkeligheten er.

Til tross for alle de negative uttalelsene knyttet til guttenes adferd, forteller alle jentene i materialet at de godt kan ha en gutt som venn. Noen av jentene gir uttrykk for at det oppleves som veldig flott når gutter gir dem tillit, eller betror seg. Julie forteller at hun har en slik god guttevenn (ikke kjæreste). Det synes å være en gjennomgående oppfatning blant jentene, om at gutter én og én kan oppleves som noe langt mer positivt enn gutter i gruppe. Men det er ikke de jevnaldrende guttene, guttene i klassen som har deres interesse. Litt mer modne gutter, litt eldre gutter har en annen status hos de aller fleste av jentene.

4.3.2. Forholdet til mamma

Jentene snakket om hvem mamma er og hva hun står for og minst hvilke forventninger de har til mamma. Det har jevnt over vært mange positive holdninger til mamma.

Charlotte ga uttrykk for at hun hadde en flott mamma. Hun var flink i jobben sin og var veldig tilstede for henne hjemme. Til mamma kunne hun komme med det meste. Hun kunne se at mamma hadde møtt mye motgang og vanskeligheter men som Charlotte sa: "Hun gir aldri opp, uansett hvor håpløst det ser ut.". Datteren ga uttrykk for at hun ikke hadde noe imot å utvikle flere av mammaens egenskaper.

Alle jentene som er intervjuet gir uttrykk for at de ønsker seg og setter pris på en mamma som lytter, tar seg tid til å lytte. Julie sier at mamma er veldig flink til å snakke om ting, men hun er ikke så god til å lytte. Det burde hun være.... Men mamma skal også bry seg om klesmoten, hud og hvordan de stiller neglene for eksempel mener et par av jentene.

Line forteller at mamma er veldig opptatt av klær hun også..

Det hender at mamma låner Lines klær, for "de er ganske kuuuuule". Flere av jentene synes det er OK at mamma gir dem respons på klesvalg selv om deres mening ikke er avgjørende.

"Mamma ler av den dyre naglebuksa mi", sier Silje. "Hun kaller meg for Cowboy-Laila".

De fleste av jentene i materialet har et tillitsforhold til mamma, mange temaer blir tatt opp. Men ved spørsmål og problemer knyttet til pubertet, blir oftest eldre søstre og venninner prioritert som samtalepartnere.

Hvordan opplever så jentene grensesetting fra mammaenes side?

Heidi forteller at noen av venninner hennes synes mammaen hennes er så streng. Heidi ser det ikke sånn.. "Jeg synes det er helt OK, jeg". Hun gir uttrykk for at hun oppfatter det dithen at moren faktisk bryr seg positivt om henne.

Anette forteller at mammaen hennes også kan være ganske streng og er veldig opptatt av at hun, og de andre i familien holder avtaler. "Hun blir sinna hvis jeg ikke holder avtaler!" Samtidig er det helt tydelig at Anette egentlig synes det er OK. Så vet hun hvor grensene går... og at mamma bryr seg om hva hun gjør... "Joda, det er jo egentlig greitt med avtaler...".

4.3.3. Forholdet til de andre jentene

Når jeg snakker med jentene om forholdet til andre, er det ikke tvil om hvem som er de aller viktigste for dem. Jentene i de til nå 4 jentegrupper vi har hatt gir uttrykk for det samme her. Forholdet til andre jenter, venninner, jentene i klassen er det som blir prioritert og som er det aller viktigste for dem. Denne relasjonen kan være så utrolig fin og eller utrolig dårlig. Jentene beskriver hvor nært og flott det er med gode venninner. Venninner du kan le og gråte sammen med, sove i samme seng med, gå på do med, byttelåne klær med og som man forteller de innerste og mest personlige ting og betroelser til.

Flere av jentene gir, som jeg før har vært inne på, uttrykk for at de sliter med å holde mål. Det er om å gjøre å være bra nok på alle måter.. være søt nok, flinke ok, slank nok, ha de riktige klærne, kuuule nok populær nok.. være OK at du blir "tatt inn i varmen" hos de "såkalte" populære jentene som har status i gruppa. De fleste av jentene i materialet er bevisst hvem det er som innehar denne statusen. Jentene forteller om tre grupperinger blant syvende klassejentene, hver gruppe med forskjellig status.

Alle jentene både i storgruppa og i intervjumaterialet, med unntak av en jente, gir uttrykk for at det aller verste som kan skje dem, er å bli utestengt av de andre jentene. Alle syv jentene som blir intervjuet forteller at det er grusomt hvis noen lyver om deg, baktaler deg og holder deg utenfor.

Heidi forteller at en slik venninne med stor respekt og status blant jentene for en stund siden hadde påstått at Heidi hadde løyet og baksnakket henne. Konsekvensene ble at venninnene hennes utestengte henne.... Hun ble dyttet ut av felleskapet i flere uker. Heidi var knust... og ikke visste hun hva hun ble anklaget for.. og ikke torde hun å spørre, fordi hun selv opplevde at hun ikke var flink nok til å argumentere med den "sterke" venninnen som var spesielt god og overbevisende til nettopp dette.

"Du diskuterer ikke med Charlotte". Heidi fortalte at hun følte seg nesten syk og var veldig lei seg. Hun beskrev hvordan hun hver dag gikk rundt og bare håpet på at hun skulle bli "tatt inn i varmen igjen". Det tok tid.....

Line hevder at for henne er det viktigere å være akseptert av de jevnaldrende guttene. Denne uttalelsen blir allikevel noe uklart da det fremkommer at de andre jentene ikke lenger vil inkludere henne. Line har utspilt sin rolle blant jentene fordi ingen stoler på henne. Hun har ikke klart å la være å formidle personlige "jentehemmeligheter" til guttene for å få en spesiell rolle og aksept blant dem. Hun vil så gjerne være en del av jentefellesskapet, men takler det ikke.. Om hun ikke sier det med rene ord, ser jeg hvor sårt det er for henne.

Gråtende jenter, helt i oppløsning, er ikke noe uvant syn blant de 12 år gamle jentene. En ting er at en av guttene i klassen har fortalt deg at "du har for brede lepper". Det kan jo være en katastrofe, men katastrofen er større hvis én av jentene sier at du ikke kan få bli med på planene de har.... eller sender deg en kulden melding på mobiltelefonen.

Del 5 Mammaenes stemmer

For å kunne ha grunnlag for å diskutere om det har skjedd endringer i det å være jente på 12 år i dag i forhold til tidligere, har jeg intervjuet fem av mammaene til jentene i prosjektet. Disse fem har jeg sett som en "kontrollgruppe". Mammaene er blitt intervjuet om hvordan de opplevde å være 12 år og jente.

Jeg velger derfor ikke å gå like dypt inn i deres materiale, men nøyer meg med å ta for meg den informasjon fra mammaene som gir grunnlag for å få et evt. endringsperspektiv.

Livsformintervjuer var vanskelig å gjennomføre blant mammaene. Derfor ble intervjuene av dem basert på deres egne fortellinger, assosiasjoner og på supplerende spørsmål fra meg.

Mammaene fikk før intervjuene tid til å bringe seg selv tilbake til den tiden de var 12 år. Etter å ha "varmet opp" litt og kommet på glid, var det overraskende hvor mye de husket. Det bød derfor ikke på nevneverdige problemer å få frem den informasjonen som var relevant og viktig for meg.

5.1. Kropp

Fire av fem mammaer gir uttrykk for at de ikke var opptatt sin egen kropp, eller jentekropp generelt. "Det var ikke noe vi snakket om". Kroppen var helt OK.

En av mammaene hadde en klar negativ oppfatning av egen kropp. Det skyldes at hun vokste veldig fort i den alderen, ble veldig lang, og veldig tynn.. og ryggen ble skjev og hun måtte gå til sykegymnastikk for dette. "Æsj!!"

Store føtter med størrelse 41 i sko var traumatisk...

Alle de intervjuede var for øvrig tynne, men oppfattet ikke det som noe positivt, mer som "uff, altfor tynn". Men noen av dem kunne huske en jente som var veldig tykk i den alderen.. og det var ikke greit.

De hevder imidlertid alle, at det aldri var snakk om slanking blant jentene.

En av mammaene var spesielt opptatt av utseendet sitt. Ansiktet og hår var viktig...og hun sminket seg 12 år gammel. De andre i materialet sminket seg ikke. De hadde alle kortklippet "praktisk" hårfrisyre.

Ingen av mammaene hadde fått pupper, et par sier "veldig små pupper". En snev av stolthet knyttet seg til det å få pupper.

tre av dem fikk menstruasjon i denne alderen. De var stort sett dårlig forberedt på dette. Det ble snakket lite om pubertet og mamma var ikke den nærmeste å snakke med om dette. Én forteller at i boken "Hva enhver pike bør vite", fant man det meste av den informasjonen man trengte på den tiden.

5.1.1. Mat og måltider

Alle mammaene i materialet hadde et såkalt "normalt" forhold til mat. Mor styrte og passet på at alle fikk frokost, tok med skikkelig matpakke som selvfølgelig skulle

spises. Både middag og kveldsmat var vanlig og det sosiale rundt måltidene syntes å bli vektlagt i de fleste familiene.

Alle de jeg har intervjuet ga uttrykk for at de spiste det som ble servert og de spiste til de ble mette. Tanken på å nekte å spise maten eller å kaste matpakken syntes her utenkelig.

Fire av fem sier at de var glade i mat. Slanking var et nesten ukjent begrep..men en forteller om en venninne som var stor og at moren hennes slanket henne. En annen kunne fortelle om en jevnaldrende venninne som utviklet anorexi og ble fryktelig syk.

5.1.2. Klær og undertøy

Alle mammaene i materialet hadde frem til 12 års alderen for det meste hjemmesydd klær. Mødrene deres sydde og noen strikket også. Et par av jentene strikket selv og en sydde bukse på skolen. Men hjemmesydd var ikke alltid like stas. Det var også vanlig blant disse jentene å arve klær.

Blant alle mammaene i min undersøkelse kom det frem at ved 12 års alder "var nok, nok". Da satte samtlige jenter foten ned. Nå ble det slutt på arvede, hjemmesydd og omsydd klær.. Jeg sitter inne med detaljerte beskrivelser av den første kjøpebuksa...

De fikk ikke mye klær.. "Jeg fikk det jeg trengte, ikke mer" er gjennomgangstonen. For fire av fem mammaer i materialet var det ikke viktig hvilke merker det var på klærne, bare fasongen, stilen var riktig. Det var ikke viktig hvor man kjøpte klærne, bare det ikke var på Samvirkelaget. Klær kjøpt på salg som var til å vokse i var ikke morsomt. Ellers syntes alle å være ganske fornøyd med klærne.. De opplevet ikke noe stort press på hvordan klærne måtte være.

En av mammaene, den yngste av dem født i 1967, forteller at hun var veldig opptatt av klær. Hun kunne skifte fire ganger om dagen... og maste mye om klær. Hun visste veldig godt hva hun ønsket seg, hvordan klærne skulle se ut og hvor de skulle kjøpes. Hun "fikk det hun trengte", men ønsket seg mye mer.

Det ble ikke brukt mye penger på klær.. men fire av fem mammaene tjente penger på å være "trillepiker/passebarn piker". Pengene synes uavkortet å gå til kjøp av klær.

Undertøy var definitivt ikke en viktig sak for noen av mammaene da de var 12. Her forteller alle om de samme underbuksene som en av dem så klassisk beskriver dem: "Truser, type pike, til livet, hvit bomull".

Truser fikk altså ingen sentral plass hos disse jentene. Men BH'en var viktigere, selv om det var svært lite med pupper inne i dem. Bomull gjorde susen for de fleste av dem. Fire av fem gir uttrykk for at det var stas med BH. Flott! Mens en av mammaene syntes BH'en "var mer en plage enn nytelse".

Sko var ennå ikke et viktig tema for disse mammaene, selv om en godt husker de nye "lobbene" og en annen de lilla støvlettene, mens en tredje godt husker at hennes ballerinasko i størrelse 40 definitivt ikke var lekke.

5.2. Tanker og følelser

Felles for de fem mammaene er at de beskriver seg selv som stille og sjenerte på den tiden. De gir uttrykk for at "de ikke mente så mye selv" at de i alle fall ikke hevdet sin mening. En sier "jeg åpna ikke munnen, jeg. Jeg spurte aldri om noe..." En annen sier "jeg sa aldri i fra hvis det var noe, jeg bare jatta med".

"Jeg brant nok inne med mange tanker og følelser", sier Berit. Hun husker godt at hun var veldig opptatt av hvordan hun skulle være på den tiden. Skal jeg være feminin, eller tøff... liker jeg det sånn...eller sånn.

Når vi snakket om hva som gjorde dem glade eller lei seg, er det et fellestrekk at dette først og fremst var knyttet til de sosiale. Gleden ved å ha en bestevenninne og ved å være akseptert og inkludert i vennekretsen. Og sorgen ved ikke ha noen bestevenninne eller være utelukket fra den vennegruppa en helst ville være en del av.. En av mammaene uttrykte dette veldig sterkt. Det var fremdeles sårt å tenke på.

Tone kan ikke huske at hun var direkte lei seg. Men hun husker at hun følte veldig glede ved å være sammen med vennene i forskjellige lag og aktiviteter. Ellers synes hun at hun hadde det bra hjemme i familien sin.

Det å ha en kropp som var "helt feil", altfor lang, altfor tynn, skjev og med altfor store føtter, kunne da, som nå, være en stor psykisk belastning for en 12 års gammel jente. Det kunne en av mammaene skrive under på.

Anne forteller om hvor mye hennes far hadde å si for henne på en alderen. De hadde en gjensidig positiv holdning og beundring for hverandre. Anne var datter med stor D, og følte stor glede og forventning knyttet til alt det spesielle de fortok seg, alt fra diskusjoner om livsfilosofi, kunst, kultur til fisketurer.

To av mammaene forteller at hjemme hos dem var det aldri uenighet, diskusjoner eller krangling. De gir uttrykk for at det ikke opplevdes som positivt og snakker begge om andre familier der det var liv og røre med høylydte diskusjoner.

Gunnhild husker at hun var forsiktig men samtidig kunne hun være ganske stri.. Hun savnet "liv og røre" hjemme.. Vi snakket mest om nøytrale ting. Konflikter ble aldri eller sjelden tatt opp. De skulle liksom bare gå over av seg selv.

Alle mammaene kunne fortelle at de lekte med dukker da de var 12 år. Alle bortsett fra en forteller at de var svært glad i barn og at det var stas å trille og passe barn. Her tjente de også pengene sine. Et par av mammaene fikk veldig mye tillit til tross for sine 12 år.. og ble nesten "deltids dagmamma".

Hva slags tanker og drømmer hadde så disse mammaene for fremtiden da de var 12?

Tre av fem mammaer i mitt materialet forteller at de allerede som 12-13 åringer hadde klare ønsker om å få barn, å bli mor!

Berit forteller at hun gledet seg til å få eget hjem og barn. I tillegg ønsket hun veldig å bli lærer.

Gunnhild hadde klare ønsker om å bli jordmor eller barnepleier, begge yrker med mye omsorg. Hun hadde tidlig et definert ønske om å bli mor.

Tina drømte også så tidlig som i 12-13 års alderen om egne barn. Også hun ønsket å bli barnepleier.

En annen av mammaene kunne ikke huske at hun hadde spesielle drømmer om noe da hun var i denne alderen. På spørsmål om hun hadde tenkt noe i forhold til det å gifte seg og få barn, svarte hun at det fremstod som veldig fjernt på den tiden.

Da Anne var 12 år drømte hun om å kaste sjenanse over bord, og om å frigjøre seg fra alle morens forventninger. Hennes ønsker for fremtiden var knyttet til det å bli kunstner, å arbeide med kunst, for eksempel skulptur, trearbeider.

5.3. Forholdet til andre

Når det gjelder forholdet til de andre, fremkommer det tydelig av intervjuene med mammaene at venninnene hadde en svært sentral plass. Men de snakket også om gutter og om forholdet til sine mødre.

5.3.1. Forholdet til gutter

Typisk karakteristikk av gutter på samme alder, guttene i klassen var for eksempel "teite og dumme, luktet vondt og barnslige". En sier: "De var så håpløse og bråkete på en måte.. men på den andre måten syntes 4 av 5 at de hadde et helt OK forhold til jevnaldrende gutter som gruppe".

Ingen av de intervjuede mammaer hadde selv opplevd erting/mobbing fra gutter som var rettet mot dem som jenter... Tina forteller at det var jo en del flørting, men ikke mer enn det jentene ville selv.

Kun en av mammaene kunne huske at de "lekte" filmprodusenter som laget film med kyssescener... kamuflert klining. Ellers vektlegger alle i materialet at de oftest var venner og ikke kjærester med de jevnaldrende guttene.

Flere av mammaene forteller at de var nærmest kronisk avstandsforelsket i noen eldre gutter.

Fire av fem forteller at de hadde en bestevenninne. De beskriver relasjonen som "sammen i tykt og tynt" eller "vi var som erteris". Det fremkommer mye glede når disse forteller om forholdet til bestevenninnen.. samtidig var det det mest traumatiske og såreste som kunne skje hvis de kranglet eller ble uvenner.

En av mammaene opplevde å være tredje hjul på vogna. "Jeg var 'reserven' som var god nok hvis de to andre venninnene ble uvenner". Hun forteller om hvordan hun virkelig strevde for å få en "bestevenninne" men at hun ikke lyktes med det. Det er fremdeles sårt for henne å snakke om dette.

To av mammaene opplevde at bestevenninnen fikk kjæreste (eldre gutter) da de var 12 år. Det ble ganske vanskelig for dem å oppleve at bestevenninnen prioriterte

en gutt framfor dem. 3 av mammaene forteller at andre venninner som "kompenserte for tapet".

Tina som forteller at et par av jentene i klassen hadde status. Selv var hun ute av gjengen, så inne.. når hun var god nok.

Tilhørighet blir et sentralt begrep også for mammaene i 12 årsalderen. Det å ikke høre med i vennegjengen, bli avvist og utestengt av dem, var en stor sorg. En av mammaene opplevde dette over svært lang tid.

En annen fortalte at hun ikke alltid fikk være sammen med de venninnene hun ønsket. De tre andre opplevde ikke selv å bli direkte utestengt, men kunne huske enkelt personer som opplevde det, selv om det ikke dreide seg om bevisst utestengning. "Det ble bare sånn...."

Disse 3 mammaene opplevde å tilhøre positive grupper med personen de ønsket og trivdes med å være sammen med.

Gruppene besto av både jenter og jevnaldrende gutter. De forteller om gitarspill, turer, hjemmefester, som var svært "ufarlige"... eller de kom sammen og pratet.

På spørsmål om erting/mobbing generelt, kan ingen i dette materialet si at de ble utsatt for dette direkte. Det kunne dreie seg om en og annen kommentar ang. et klesplagg for eksempel. Det kunne jo være sårt nok det.

En forteller at hun sjelte på det ene øyet.. og opplevde at det ble snakket om bak hennes rygg. Hun forteller om en venninne som var veldig stor. Hun vet at venninnen ble utsatt for "erting i det skjulte". Stor sorg, selvfølgelig.

Det som fremkommer av svar fra disse mammaene var nettopp dette at det ikke var så mye og synlig, direkte erting og mobbing. Disse mammaene snakker mer om at man ble "baktalt".

Selv om de selv kunne oppleve erting og viste om noen som ble utsatt for det, gir de uttrykk for det samme som en av mammaene sier: "Jeg tror ikke mobbing var så utbredt der jeg bodde. Jeg kan ikke huske at noen var direkte og onskapsfulle mot hverandre".

5.3.2. Forholdet til egen mor

Når det gjelder forholdet til egen mor, er det bare en som sier at hun hadde en veldig god relasjon til egen mor. De var mye sammen, trivdes og snakket mye sammen. Moren var hjemmeværende men var yngre og mer "moderne" enn de fleste andre mødre.

"Hun sydde nok litt puter under armene på oss", men allikevel opplevde hun at moren hadde flere trekk hun satte pris på... og det fremkommer at hun ikke hadde noe imot å ligne på sin mor.

Denne spesielt positive holdningen og beundringen for egen mor finner jeg lite av hos de andre i materialet. Intervjuene viser flere sammensatte og kompliserte forhold mellom mor og datter. Årsakene kunne oftest være problematiske og omfattende. Jeg kan ikke gå dypene inn i dette svære temaet i denne oppgaven, men konsentrere meg om disse mammaers opplevelse av egen mor i 12 årsalderen.

Felles for de 4 andre i materialet er beskrivelsen av en såkalt "tradisjonell" mor som alltid var tilstede men som allikevel på en måte var "usynlig". De gjorde det som ble forventet av dem. Disse mammaene var hjemmeværende da døtrene var 12 år. De styrte og kontrollerte alt og alle innenfor sitt "doméne". En forteller: "Jeg hadde ingen beundring for mor. Hun var alltid hjemme, bestemte for alle. Hun var aldri sint eller diskuterte... Og hun gjorde aldri noe for seg selv.. Hun satte seg aldri noen mål. Jeg ser at hun ga meg et dårlig selvbilde..."

Gunnhild sier at hun hadde et ganske godt forhold til mor. Men hun var streng og sta, og var en gammeldage type. Hun var der hele tiden. Hun sørget for at det aldri var krangel, diskusjoner eller konflikter.. Hvis noe "var på gang", havnet hun på sofaen med kald klut på panna.

"Jeg skal aldri bli som deg!" Berit husker godt hva slags forhold hun hadde til mor som 12 åring. "Jeg hadde ingen positive tanker om mor - hun var håpløs og masete". Moren ble enke før Berit var 12 år, og var ekstremt redd for at barna, spesielt jenta ikke skulle klare seg bra. "Mor var en pest og en plage som hindret meg i å leve sånn jeg ønsket", "Oppfør deg skikkelig!" fulgte henne altfor ofte.

Del 6 TEORI

6.1. George Herbert Mead

Når jeg nå skal se nærmere på temaet jenters oppvekstvilkår og om jenterollen i endring, opplever jeg det som relevant og verdifullt å se mitt materiale blant annet i lys av sosialpsykolog George Herbert Meads teorier knyttet til danningen av selvet og betydningen av signifikante andre.

Helgeland, Ingeborg Marie: Ungdom med adferdsvansker. Hvilken betydning har foreldrene for dem etter at de er blitt voksne? Hvordan blir foreldre og barnevernets voksne signifikante andre for dem? De personer som står frem som representanter for den nærmeste gruppen man forholder seg til, blir av G. H. Mead betegnet som "signifikante andre" og som er viktige for sosial forståelse og selvets utvikling (Thuen og Vaage, -92/Helgeland 2003).

Det dreier seg altså om en person /personer som gjennom sine holdninger og tilbakemeldinger er med på å forme oss som mennesker. Ikke forme oss som en passiv mottaker, men gjennom vår egen tolkning av andres syn og oppfatning av oss.

Vi "forkaster" kan hende en god del, mens andre "budskap" gjør vi til våre egne (internalisering).

Fordi signifikante andre fremstår som nære og betydningsfulle for oss, blir deres holdninger svært viktige for oss. Dynamikken med signifikante andre vil påvirke både våre holdninger, adferd og handlinger. Mead understreket betydningen av signifikante andre i prosessen med å danne sitt eget "selv". Det handler om å kunne ta andres rolle og kunne se seg selv i lys av andre.

Signifikante andre kan representere både noe positivt og noe negativt, avhengig av hvem som definerer det og hvilke ståsted en har, dvs. hvilke verdier og normer som er gyldig for gruppen eller samfunnet man tilhører.

Uansett positivt eller negativt fortegn, vil signifikante andre være betydningsfulle for oss. Mead hevder at det er gjennom dem vi lærer oss sosiale roller. Gjennom tolkning av andres syn og holdninger til oss, lærer vi noe om hvilke forventninger som er knyttet til en bestemt rolle, for eksempel jenterollen.

6.2. Charles H. Cooley

Når det gjelder å se seg selv gjennom andre –signifikante andre, er det nærliggende å trekke en parallell til Cooley's "Looking-glass-self", som beskriver hvordan det "å speile seg i andre", ta andres perspektiv, fungerer som identitetsskapende.

Cooley lanserte begrepet primærgruppe og dens betydning for personlighetsutviklingen .

Slik jeg ser det er det nærliggende å se primærgruppens betydning i tråd med betydningen av signifikante andre.

Primærgruppen karakteriseres ved at relasjonene mellom medlemmene er allsidige, personorienterte og gir rom for å vise følelser. Medlemmene i primærgruppen legger vekt på hva slags personer de andre er, og tar vanligvis alle sider ved dem i betraktning (Martinussen, -84).

Vurderingene innbyrdes i gruppen er subjektive og følelsesladede. Disse trekkene ved relasjonene i primærgruppen henger sammen med at primærgrupper er viktige for den enkelte; det er i slike grupper en vanligvis får omsorg og oppdragelse og får tilfredsstilt emosjonelle og sosiale behov. Ifølge Cooley er det i primærgruppen barnet lærer å føle sympati og det å sette seg i andres sted.

Eksempler på primærgruppe er familie, vennegjeng, klassekamerater, arbeidskolleger etc.

Det er medlemmene i primærgruppen som utgjør speilet som metafor og som vi dermed "speiler" oss i. Speilrefleksene gir oss forestillinger om deres syn og vurderinger av oss.

6.3. Thomas Ziehe

Et annet redskap for å forstå jenters oppvekstvilkår i dag og om jenterollen er i endring er Thomas Ziehes arbeider om kulturelt frisatt ungdom og identitets skapelse.

Det er ungdom og modernitet Ziehes arbeider handler om. Hans analyser setter fokus på hvorledes det moderne utstikker andre og nye rammer for tolkning for unges forståelse av eget liv. Unge utvikler og orienterer seg i verden gjennom det Ziehe kaller for kulturelle søkeprosesser og identitetsarbeid. Den kulturforståelse som ligger til grunn for Ziehes arbeid er en forståelse, hvor kultur omfatter verdier, oppfatninger og ideer som konkret manifesterer seg i tegn og symboler og som er formulert på bakgrunn av en konkret samfunnsmessig og historisk periode (A.Madsen, -94).

Kulturell frisetelse er frisetelse fra tradisjonell definert kultur, de normer, verdier, tradisjonen, subjektet historisk har identifisert seg gjennom. Det dreier seg om for eksempel endringer i seksualmoral og familieform og om religionens endrede status og rolle i dagens samfunn (A.Madsen -94).

Ziehe hevder at opplevelsen av "mangel på mening" i sosialiseringprosessen, resulterer i ungdommens søken og "tørst" etter mening.

I forbindelse med dette snakker Ziehe om "kulturelle tendenser". Gjennom dette begrepet prøver han å definere "den endrede mulighets horisont" innenfor hvilke barn og unge i det aktuelle moderne samfunn plasseres og plasserer seg selv (A.Madsen, -94).

I dette arbeidet velger jeg å ikke utdype Ziehes "kulturelle tendenser". Jeg opplever det som viktigere og mer relevant å her rette fokus på det Ziehe kaller "kulturelle orienteringsforsøk". Jeg nøyer meg derfor med å nevne det han kaller for "kulturelle tendenser" og som danner grunnlag for de nevnte kulturelle orienteringsforsøk.

Det dreier seg om økt refleksivitet; som muligheten for å forholde seg til seg selv. Videre om evnen til å formes. Her er det snakk om at stadig flere livsområder er formbare og disponible. Dette kan innebære på den ene side en befrielse, på den andre et prestasjonspress for den enkelte.

Den tredje kulturelle tendens kaller Ziehe for individualisering, som ikke er identisk med individualisme.

Individualisering innebærer at den enkelte med bakgrunn i biologi og kulturtradisjon blir kastet ut i å håndtere de forventninger og muligheter som nettopp blir synlige i de kulturelle moderniseringer og frisettelser (A.Madsen, -94)

Ziehe påpeker at i tradisjonelle og autoritære samfunn, er det subjektive hovedproblemet at man "vil for mye", som søkningen utover de grenser som er definert på forhånd.

I det moderne kulturelle klima er problemet derimot å "oppnå for lite", at man ikke er som man burde være, lever som man gjerne vil leve. Dette fordi den enkelte er "stillet fritt" også i valg av livsstil og livsprosjekt. Det finnes masse eksempler på hvordan 12-13 åringer stadig skifter stil, både med de tegn, som har symbolbærende verdi for eksempel klærne, men som også signaliserer skifte i holdninger og verdimeslige prioriteringer (A.Madsen, -94).

Ulla Ambrosius Madsen hevder at det ligger en vesentlig læringsdimensjon nettopp i unges handlinger i forhold til tegn og symboler.

Kulturelle orienterings forsøk

Ziehe benytter ytterligere tre begrep som redskap til å forstå hvordan de unge prøver å orientere seg i den moderne hverdag. Kulturelle orienteringsforsøk er samlebetegnelser Ziehe bruker.

Hans tanker/teorier omkring dette temaet kan komprimeres på en enklere måte.

Når subjektet opplever at tilværelsen mangler mening, så går bestrebelsene på å finne mening og betydning (ontologisering) bl.a. gjennom symboler som er tilgjengelig i subjektets sosiale og kulturelle kontekst (potensiering) for på denne måten å finne ut av hvem man selv er og hva man kan og vil brukes til (subjektivering).

Ziehe er også opptatt av responsen på de unges orienteringsforsøk. Han hevder bl.a. at hvis disse orienteringsforsøk forblir uforløste dvs. at de ikke gi noen gjenklang i det rom den enkelte beveger seg i, kan konsekvensene bli at følelsen av fremmedgjøring hos de unge øker. Videre understreker han at disse

orienteringsforsøk ikke bare utspiller seg i skolesituasjonen men i de unges hverdag generelt.

Den måten de unge handler på i sitt hverdagsliv avspeiler et orienteringsperspektiv. Det kan sees når de unge prøver seg ut og overskrider grenser for den selvfølgelige orden de selv er en del av, som for eksempel når Thomas rydder vekk saxofonen, farger håret grønt eller setter ringer i nese, etc. (A.Madsen, -94).

Det handler om å skape plass til ungdomsliv i dets mange facetter, ikke ved ensidig aksept av unges uttrykk, ikke med et endimensjonalt forbud, men ved å lytte til og se det unge setter i gang, skape en Resonansbunn. Hvis ikke denne oppmerksomhet er tilstede, reduseres mulighetene for å oppfange og reagere på unges søkeprosesser (U.A.Madsen, -94).

6.3.1. Kommentarer knyttet til bruk av Ziehes teorier

Det blir fra vitenskapelig hold understreket at Ziehes teori og analyser er særdeles anvendelig når det dreier seg om å fange inn og begrepssette unges handlinger og avsløringer i et nytt og endret moderne hverdagsliv.

Analyseapparatet fremstår som meget overordnet og generelt. I denne forbindelse fremkommer det en del kritikk fra flere hold knyttet til Ziehes manglende kjønnsperspektiv. Det hevdes at nettopp dette (kjønnsperspektiv) er en forutsetning for en dekkende analyse av moderne ungdomsliv. Denne kritikk er reist av flere skandinaviske kjønnsforskere som har forsøkt å anvende Ziehes begrepsapparat i et kjønnsperspektiv (A.Madsen, -94).

Jeg finner det allikevel svært relevant og passende å se mitt eget tema og materiale i lys av Ziehes tanker og teorier knyttet til kulturelt fristillet ungdom og deres søkeprosessen for å finne sin stil, identitet og personlighet... og for å finne mening.

Del 7 Sammendrag av jenteintervjuene

Materialet sett i lys av teoriene til Charles H. Cooley, George H. Mead og Thomas Ziehe

7.1. Kropp

Når jeg nå skal vurdere nærmere hva 12 åringene har gitt meg av informasjon, fremkommer det at noe er likt og noe er ulikt jente imellom. Dette er ganske selvfølgelig da det dreier seg om forskjellige personligheter. Dessuten er det påfallende å se forskjeller på modenhet og adferd i jentegruppa. Noen fremstår på det alderstrinnet som "veldig barn" med typiske barnslige trekk, mens andre kan fremstå som "små damer", tøffe og med full kontroll. Men dette skal en ikke la seg bløffe av...

I materialet kommer det frem, at 12 åringene er inne i en overgangsfase, mellom barn og ungdom. Derfor kan en med den største forbløffelse iaktta de samme jentene som tilsynelatende selvsikre og utfordrende i det ene øyeblikket og som såre og usikre småjenter i det neste. Jeg velger å kalle det en type "yo-yo" dynamikk både i forhold til tanker, følelse og adferd.

Når det gjelder forholdet til egen kropp, vil ovennevnte trekk også gjøre seg gjeldende. Men det som allikevel er tydelig i materialet, er jentenes kritiske syn på egen kropp. Det kan synes som om det å være misfornøyd med egen kropp, eget utseende, har blitt en del av jentekulturen. Jenter i dag lever i en kroppsfiksert verden hvor plastisk kirurgi ikke lenger er uvanlig selv i vårt eget land, og hvor jenter kan ønske seg silikonpupper i konfirmasjonsgave. Det er et tankekors når 12 åringer i mitt materiale understreker at det er viktig å ha en sexy kropp. Det fremkommer at jenter allerede på dette aldersnivå sliter med å være slanke nok, pene nok, sexy nok....

Noen av jentene strir allerede veldig med å holde mål. Et par av jentene jeg har snakket med, har allerede et fiendtlig forhold til egen kropp fordi den ikke er bra nok. For selv om noen av jentene i undersøkelsen fremdeles har et noe mer avslappet forhold til egen kropp, er de alle klare og bevisste på hvordan kroppen deres burde se ut. Forventninger til jentekropp, idealet for egen kropp, defineres uten problem av jenter i 12 års alderen.

Det er et faktum at kroppen er viktig for "jenter i alle aldre". Jenter fokuserer og setter store krav og er ofte svært kritiske til egen kropp.

Til tross for at 12 åringene allerede er veldig bevisst på hva de forventer av jentekroppens utseende, og noen av jentene allerede er markant negative og "uvenner/fiendtlig" innstilt til egen kropp, vil jeg allikevel ut ifra mitt materiale hevde at de fleste ennå ikke er så fiksert på egen kropp, slik det fremkommer i mange intervjuer og undersøkelser gjort blant jenter på 15-16 år. I så måte opplever

jeg helt tydelig at 12 åringene allerede er i "støpeskjeen, med "et ben i hvert leir", men at de ennå ikke fremstår så markant i jentegruppa generelt.

I undersøkelsen min har jeg allerede tatt for meg hvem jentene hevder er med på å skape forventningene til hvordan kroppen skal se ut. De nevner media av mange slag, TV, TV-serier spes. ungdomsserier, ungdomsblader. Det jentene imidlertid fremhever som de viktigste påvirkere i forbindelse med forventningen til jentekropp er andre jenter, jentene i klassen og gutter, spes. jevnaldrende gutter, guttene i klassen.

I intervjuene fremkommer det at de aller fleste av jentene opplever et press fra de andre i forhold til hvordan de bør se ut. Det er både de andre jentene, jentene i klassen og de jevnaldrende guttene, spes. guttene i klassen, som ved sine holdninger og adferd kontrollerer og sanksjonerer. Det kan dreie seg om blikk, kommentarer og direkte sjikane. Denne "tilbakemeldingen" fra de andre kan være både positiv og negativ.

For meg blir det svært nyttig og relevant å se denne dynamikken i lys av Cooleys tanker og begrep. "Primærgruppen" er som før nevnt sentral hos Cooley. Primærgruppen hvor medlemmer legger vekt på hva slags personer de andre er, og som vanligvis tar alle sider ved dem i betraktning. Vurderingene innbyrdes i gruppen er, som tidligere nevnt, både subjektive og følelseladete. Trekkene ved relasjonene i primærgruppen henger sammen med at primærgruppen er viktige for den enkelte. Det er i slike grupper en vanligvis får omsorg og oppdragelse og får tilfredsstilt emosjonelle behov (Martinussen -84).

I tråd med det jentene i materialet har fortalt, er både de andre jentene, jentene i klassen og guttene, spes. guttene i klassen, medlemmer av primærgruppen deres og er derfor viktige for dem. Relasjonene 12 åringene har til de andre jentene og de jevnaldrende guttene spiller en stor rolle for dem. Som det fremkommer i materialet kan relasjonene i primærgruppen både være positive og negative. Det som tar "mest plass" i temaet knyttet til kravene til jentekropp, er guttenes massive negative holdning og sjikane rettet direkte mot kjønn. For de aller fleste av jentene jeg har snakket med, fremkommer det imidlertid at aksept fra "de andre jentene" er det aller viktigste. Når noen av jentene i klasse kommer med positive bemerkninger om kroppen din, er det "det største og viktigste". På samme måte er det "grusomt" når en blir utsatt for negative bemerkninger og kritikk ang. kroppen av "de andre jentene".

Jeg ser altså primærgruppens viktige betydninger på alle nivåer, som her spes. knyttet til synet på jentekropp, men også knyttet til det psykiske og sosiale aspekt som jeg vil komme nærmere inn på senere.

Cooleys begrep "primærgruppe" må sees i tråd med hans andre begrep, nemlig "Looking Glass Self". I det sistnevnte beskriver Cooley hvordan vi "speiler" oss i

andre. Han understreker at de først og fremst er de andre i primærgruppa som fungerer som et speil for en selv. Gjennom å "speile" oss i de andre får vi en opplevelse av hvordan de andre ser og opplever oss. Cooley har understreket hvordan det "å speile seg" i de andre har betydning for personlighets utviklingen (Martinussen -84).

Jeg opplever det som relevant og klargjørende å se 12 åringeres forventninger til egen kropp i dette perspektivet. Det dreier seg bokstavelig talt om "å speile" kroppen sin i de andre og på denne måten å gjøre andres forventninger til sine egne. "Å speile seg i primærgruppen" innebærer å speile seg i de som er nærmest og betyr mest for én. Som nevnt kan speilingen gi oss både positive og negative speilbilde tilbake. Ikke alle fremstår som like viktige i denne prosessen. I mitt materiale fremkommer det helt klart at det er de som har mest makt og høyest status i gruppen, som oftest er viktigst for vår oppfatning av andres syn og holdninger til oss.

Når jentene i klassen som er mest populære, som hører med til "de utvalgte" reflekterer negative speilbilde tilbake til en annen jente, vil det oftest ha stor betydning for jentas egen opplevelse av seg selv...for hennes bilde av seg selv. Som 12 åringer er jentene som jeg før har vært inne på, både barn og ungdommer. De er inne i en overgangsfase og prosess hvor det gjelder å finne sin egen stil og identitet... og det dreier seg om å bygge opp egen selvfølelse og selvtillit.

Når jentene stadig opplever mobbing og ren sjikan direkte rettet mot kjønn fra guttene i klassen, kan man jo forestille seg hvordan jentene tolker og opplever dette. Å stadig oppleve å bli kalt hore, simpel blondine, fleskeberg og fitte, kan innebære store belastninger for 12 års gamle jenter og for deres eget selvbilde.

Når akkurat dette temaet tar så stor plass i jentenes liv og hverdag, vil jeg uten å gå mer i dybden på dette si noen ord om guttenes opplevelse av akkurat dette. Hvordan de selv oppfatter at de "reflekterer" jentenes speiling.

I intervjuer i NRK "Sånn er livet" (2001) med guttene, fremkommer det at de fleste guttene faktisk ikke helt skjønner hvordan jentene opplever trakassering rettet mot kropp og kjønn. Noen av dem ga uttrykk for at de trodde at jentene bare syntes det var morsomt... at de ikke tok seg nær av det. De syntes egentlig at mange av jentene er veldig søte, at de gjerne vil ha oppmerksomhet fra dem, eller vil være sammen med dem.

Jentene opplever således "å speile seg" i gutter som er på et helt annet nivå enn de selv, som ofte er umodne og hjelpeløse i sine forsøk på tilnærming overfor jentene..og har som oftest ikke forståelse av hva de reflekterer tilbake til jentene og jentenes egen opplevelse av sjikanen.

Her har vi med et tema å gjøre som en trenger å gripe fatt i. Cooleys tanker omkring primærgruppe og "Looking Glass Selv", fører meg over i sosialpsykolog George H. Meads teorier om danningen av selvet og betydningen av den signifikante andre.

Jeg ser her klare paralleller mellom Cooleys og Meads syn på andres påvirkning i forhold til det å konstruere sitt eget selvbilde og identitet. Mens Cooley beskriver primærgruppens rolle i denne prosessen, setter Mead fokus på betydningen av "den signifikante andre" som vi kan forstå som de personer som vi har et nært forhold til, som er betydningsfulle for oss (Sullivan, 1953/I. Helgeland, 2003).

Ut i fra samtaler med de 12 års gamle jentene, opplever jeg det som relevant å definere både andre jentene og de jevnaldrende guttene som signifikante andre. Dette gjelder i forhold til temaet jentekropp, men også i forhold til psykiske og sosiale aspekter i dette arbeidet.

På samme måte som "primærgruppen" kan også signifikante andre ha både positiv og negativ betydning for den enkelte. I tråd med forventninger til jentekropp, ser jeg hvem som fremstår som signifikante andre. Jeg har allerede beskrevet de andre jentenes betydning.

Ifølge Mead vil signifikante andre være viktigere og ha større betydning enn de som ikke står én så nær. Det vil si at ved samhandling er påvirkningen av signifikante andre og vår tolkning av dette, svært betydningsfullt for hvordan vi danner vårt eget selvbilde og identitet. Det handler om å ta andres perspektiv, og tolke det og evt. gjøre det til sitt eget. Konsekvensen er avgjørende for "hva vi har med oss" i sekken når vi går videre på vår vei, i prosessen med å skape vårt eget "selv". Det dreier seg her om en evig dynamikk, en læring som finner sted hele tiden i samhandling med andre.

I lys av dette perspektivet blir det ikke vanskelig å forstå de andre jentenes og de jevnaldrende guttenes betydning knyttet til hvordan jentekroppen bør se ut. Hvordan de andre jentene gjennom blikk, kommentarer avvisning eller applaus, både positiv og negative signaler og holdninger til kropp og utseende, i høyeste grad er med på å skape jenters eget selvbilde og opplevelse av egen kropp. Jeg ser tydelig de andre jentenes viktige rolle som signifikante andre i jentegruppen. Jeg ser hvordan samhandling mellom dem avgjør om en jente blomstrer eller visner.. og så tydelig er avhengig av vår egen oppfatningen av oss selv, både knyttet til det rent fysiske og sosiale aspekt.

Som det før har fremkommet har de jevnaldrende guttene, guttene i klassen, også en sentral rolle som signifikante andre, slik jeg ser det. Det kommer frem at selv om guttene ikke har så viktig og avgjørende rolle som de andre jentene, er de allerede betydningsfulle for 12 års gamle jenter. Jentene er allerede opptatt av kroppen sin... at den er slank nok, flott nok på mulige måter.. det den skal holde mål. Det er viktig for dem å få bekreftelse fra jevnaldrende gutter også, på at kroppen er OK. Men som jeg tidligere har påpekt gjenspeiler de jevnaldrende guttenes rolle som signifikante andre, i veldig stor grad negative reaksjoner. Når vi ser på den massive mobbingen og direkte sjikanen rettet mot kjønn som jentene opplever, blir det tydelig hvordan

signifikante andre kan bidra til at jentene ser seg selv gjennom andre på en svært negativ måte.

Som jeg har vært inne på før, gir jentene inntrykk av at de helst ikke vil ta seg nær av trakassering. Flere av dem prøver å bagatellisere den.. men som det fremkommer i materialet blir de i virkeligheten veldig såret og lei seg, og opplever det som nedverdiggende.

For meg blir det nærmest opprørende å få presentert denne problematikken fra 12 års gamle jenter. Sett i lys av Meads tanker omkring betydningen av signifikante andre for danningen av selvet, blir det for meg nedslående å registrere mange av de jevnaldrende guttenes negative rolle i denne prosessen.

Jeg vil senere komme inn på de andre jentene og guttenes roller i andre sammenhenger

7.1.1. Mat og måltider

I jenteprosjektet "Jeg er meg og jeg er helt ålreit" som er grunnlaget for forskningsarbeidet, har temaet vært vesentlig.

Jeg har i undersøkelsen valgt å se på mat knyttet til forventninger til jentekropp og noe om måltider.

De fleste av jentene har som før nevnt et såkalt normalt forhold til mat. De fleste av jentene spiser fremdeles det de har lyst på, spiser stort sett til de er mette og koser seg med maten. Jeg ser imidlertid at i løpet av 7. klasse finner endringer sted. Noen jenter har allerede et negativt forhold til mat og er i ferd med å kutte ned på mat og på antall måltider.

Denne problematikken velger jeg her å se i tråd med jentenes opplevelser av egen kropp og det kritiske og negative synet på denne. Det er med stor uro jeg registrerer "tynnhetsidealet", hos disse jentene, et tynnhets ideal som kan gå på helsa løs.

En undersøkelse jeg så for en stund siden fra 1999, viste at 86% av de 15 år gamle jentene som ble spurt var misfornøyd med kroppen sin. 60 % av jentene kunne tenke seg å slanke seg. To år etter hadde prosentandelen økt med 10 %. Lignende undersøkelser viser samme tendens. En mamma jeg har snakket med fortalt at hennes noe fyldige datter på 8 år hadde spurt om det var OK at hun begynte å slanke seg. Første gang hun brakte spørsmålet på bane, var hun 6 år.

Det har underveis blitt en del triste historier knyttet til jenter og mat. Jeg opplever at jeg rent følelsesmessig har en del motstand mot en ensidig problemfokusering på mat.

I fare for nå å presentere for mye "verstefallstenkning" knyttet til mat, velger jeg allikevel å bruke en del plass på dette temaet fordi det er sentralt og viktig. Det viser seg dessverre at flere jenter, også før de har fylt 12 år, formidler oppfatninger og trekk som vi dessverre er kjent med.

Det finnes flere forklaringsmodeller knyttet til jenter og mat. Blant 12 åringer jeg har intervjuet ser jeg en klar forbindelse mellom mat, slanking og tynnhets idealet. "Er lykken å være tynn?" Flere av 12 åringer hadde litt problemer med å svare på det da temaet ble brakt på bane. Forventningen til hvordan kroppen skal se ut eksponeres

så tydelig på så mange hold, at det skal noe til ikke å gjøre andres forventninger til sine egne.

På slutten av 7. klasse bemerket jeg overfor en av jentene: "Neimen, har du ikke med deg mat i dag, da?" "Nei". Jeg husket godt at hun var helt avhengig av å spise i storefri, at hun til nå hadde spist matpakke og gjerne en yogurt i tillegg, for yogurt var bare så godt. Nei, hun hadde sluttet å ha med mat på skolen nå. Hun hadde funnet ut at hun var altfor stor....

Det dreide seg her om en flott jente, en veldig dyktig håndballspiller, sprek og sterk.

Ved en tilfeldighet kom det frem at ved dårlig stoffskifte og overvekt ble det anbefalt å spise ofte og lite f.eks. et halvt stk. brød annenhver time, for så å gå ned/holde vekta. Kort tid etter dette, da vi snakket om temaet mat, hevdet én av jentene, forøvrig en veldig slank og pen kropp, at nå hadde hun begynt å spise et halvt stykke brød annenhver time.....

I sin doktorgradavhandling om "Mat - et annet språk" (1995), tar sosiolog Elisabeth L. Fürst blant annet for seg flere forklaringsmodeller knyttet til forstyrrelse i spisemønstre. Hun hevder at spiseforstyrrelse generelt i dag fremstår som en spissformulering av kvinnelighetens problematikk i vårt samfunn. I tråd med dette henviser Fürst til den amerikanske forskeren Kim Chemin som understreker at vi står overfor en psykologisk kvinnelighetsproblematikk og at fremmedgjøring fra kroppen er en nøkkel til å forstå spiseproblemene.

Spiseforstyrrelser er symptomer på grunnleggende "syke" trekk ved kulturen, hevder Susan R. Bordo (1992). Slike trekk ser hun knyttet til kroppsforakten som kulturell arv.

Det er et tankekors når jenter allerede ved 12 års alder har etablert et negativt forhold til mat og når slanking i denne alderen er et kjent begrep. Når noen av jentene på dette aldersnivået har tatt ennå et skritt i denne negative prosessen på vei mot spiseforstyrrelse, er det nedslående og skremmende.

Spiseforstyrrelsen rammer først og fremst unge kvinner. Symptomene viser seg ofte å bryte ut i før- eller tidlig pubertet i forbindelse med slanking. Men slanking er mer en utløsende faktor enn årsak, hevder E. Fürst.

At spiseforstyrrelse først og fremst er følelsesmessige forstyrrelse bekreftes av psykolog Charlotte Bush som er en norsk kapasitet innen spiseforstyrrelse. Anoreksi, bulemi og tvangsspising er tre hovedformer for spiseforstyrrelse. Anoreksi kan sees som en desperat "sultestreik". Å nekte seg næring er et våpen mot å tre inn i nye roller og mot den manglende evnen til å tilfredstille egne behov (E. Fürst - 1995)

Susi Ohrbach (1988) er en annen forsker på spiseforstyrrelse. Hun fokuserer spesielt på kontrollaspektet knyttet til anoreksi. Hun mener at anorektikeren bruker kontroll over kroppen som en måte å uttrykke sitt opprør på og hun ser avvisning av mat som det foreløpig siste i en serie uttrykksmåter som bruker kroppen (Ohrbach -1988).

Anoreksi kan også sees som et rop om hjelp. "Nå må de andre ta hensyn til meg og se at jeg ikke har det bra". Å slutte å spise kan altså være et desperat forsøk på å bli sett, uansett hvor paradoksalt dette kan virke, i og med at det også er et uttrykk for ønsket om "å bli minst mulig".

Én av jentene som jeg har intervjuet har helt klare trekk og tendenser som det som er forenlig med anoreksi. Hun strevde veldig med å få aksept både hos de andre jentene hvor hun ikke fikk innpass, men også hos de jevnaldrende guttene. Fordi hun opplevde å bli utestengt av de andre jentene, ble det helt avgjørende for henne å få aksept hos guttene. Vi snakker her om nettopp desperate forsøk på "å bli sett" gjennom å bli minst mulig.

Både i datamaterialet og i jentegruppene har jeg videre funnet jenter med symptomer på spiseforstyrrelser. Det har da dreidd seg om trekk i forbildelse med anoreksi symptomer. Jenter med trekk tilsvarende bulemi eller tvangsspising har jeg ikke kunnet registrere blant disse 12 åringene..

Det er allikevel relevant å si noen ord om hva disse tilstandene innebærer.

I motsetning til anorektikeren som nesten ikke spiser tar bulemikeren inn store mengder mat i løpet av kort tid. Typisk for bulemikeren er at maten kastes opp rett etterpå, slik at vekten holdes i sjakk. Til forskjell fra anorektikeren, holder bulemikeren seg derfor innenfor normalvekten og sykdommen er derfor mindre synlig.

Anorektikeren som ofte kombinerer sine "sultestreiker" med overdreven fysisk aktivitet, er mager, selv om hun selv ser seg selv som tykk og aldri synes hun blir tynn nok. Dette har å gjøre med et forvirret kroppsbilde, et typisk trekk for jenter som lider av spiseforstyrrelser. De fleste anorektikere mister imidlertid tidvis kontrollen over det svært begrensede matinntaket og overspiser i enkelte situasjonen og perioder. For å bli kvitt maten kaster de gjerne opp eller trener enda hardere.

Tvangsspising kan forstås på følgende måte: Maten kan bli et middel mot å la følelsene ta overhånd. Å spise, stopper følelsesutbruddet, det holdes unna. Mat blir på denne måten "dop"... følelsene døyves (E. Fürst, -99). Følgelig kan altså det å fylle seg med mat gi en slags "trygghetsfølelse, opplevelse av samhörighet og nærhet med seg selv" (E. Fürst, -99).

Selv om det ikke er funnet symptomer på bulemi og tvangsspising ved de 12 års gamle jentene i dette materialet, er det andre undersøkelser fra både inn og utland som tyder på at problemene ofte utvikler seg, som nevnt før, i forbindelse med puberteten. Det dreier seg ofte om å bli fanget i en kompleks og svært selvmotsigende problematikk preget både av status, stolthet og kontroll, sorg, fortvilelse og skamfølelse.

I den siste tiden har det vært en viss debatt på flere arenaer i forbindelse med barns kropp og matvaner. Både foreldre og fagfolk har vært opptatt av spørsmålet om hvorvidt man skal ta opp problemet overvekt hos barn og unge. Det synes som om angsten for å ufrivillige stimulere til spiseforstyrrelse gjør sitt til at voksne ikke tør å ta opp vektproblemet med barna det gjelder.... En kan spørre seg hvilke

positive utslag total handlingslammelse gir.. Dette er imidlertid en problematikk jeg velger ikke å komme nærmere inn på her.

Gjennom samtaler og intervjuene med jentene har de fortalt om matvaner, hva de spiser, og om måltider, struktur og tid. Jeg ser i ettertid at dette har relevans sett i et større perspektiv. Jeg kommer imidlertid ikke til å gå dypere inn på dette, men si noe om tendensene i materialet. Jentene har som jeg før har vært inne på, nesten i detalj fortalt meg hva de spiser i løpet av dagen.

7.1.2. Klær og undertøy

Som det fremkommer i materialet er temaet klær svært sentralt for dagens 12 åringer. Det synes å være et område som tar mye tid og får oppmerksomhet for de aller fleste av jentene jeg har møtt.

"Jeg er helt gal etter klær, jeg!"

"Jeg maser mye om å kjøpe klær...ja, jeg gjør nok det hver dag.." er noen av uttalelsene fra jentene jeg har intervjuet.

Det som slår meg er at de allerede er så tydelig klar over hva slags klær de ønsker seg, hva som er de såkalt riktige klærne, hva som er den riktige "koden". Det dreier seg om en hårfin balansegang mellom det aksepterte og det som er fullstendig feil. De fleste jenter synes å ha lært seg denne balansegangen mellom aksept og suksess, og avvik, sanksjon og fiasko allerede i god tid før de når 12 års alderen.

I et dokumentærprogram "Small Girls World" fra NRK 23.2.2002 ble bl.a. dette tatt frem. Små tannløse jenter helt ned i 6-7 års alderen fortalte bl.a. om sitt forhold til klær, hvor vanvittig viktig de riktige klærne var for dem. Vi fikk følge dem på en handletur til Harrods stormagasin i London. Og det dreide seg ikke om småpikeklær. Jentene visste godt hva de skulle velge. Blant annet valgte de til bursdagsselskapet sitt små sexy topper med bar rygg og bar navle.... råtrangt, kort skjørt, med linningen nede på hoftene, som også ga bar mave. Det fremkom i dokumentaren at dette dreide seg om helt vanlige småjenter og deres helt vanlige valg....

I tråd med dette, vil jeg nevne en samtale jeg hadde med en avdelingsleder på Lindex, nettopp om temaet klær til småjenter. Det var like før jul og vi snakket om valg av julekjoler til småjenter.

"De vil ikke ha sånne koselige Carl Larsson-kjoler som vi liker, skjønner du. Nei de skal være trange og kroppsnære, bare tynne stropper over nakne skuldre. Kjolen skal helst ha glitter. Det er de som går først.

Disse eksemplene er nevnt for å vise hvor bevisste jenter er på hva slags klær de må ha, og hva som er helt uaktuelt og feil. Jeg sitter inne med nok informasjon til å kunne hevde at svært mange har tilegnet seg denne kompetansen allerede, mens de er ganske unge. Så av de 12 års gamle jentene jeg har møtt, er mange allerede "gamle i gamet" når det gjelder valg av klær og betydningen av klærne.

Som det fremkommer i intervjuene er disse jentene veldig klare på hva som er "den riktige kode" for dem. Jeg kan i dette materialet se et "likhetsideal" blant jentene. De vil alle helst kjøpe klærne sine i samme butikk, nemlig JC. De synes ikke å kjøpe helt identiske klær, men de bærer allikevel preg av å være veldig like, lik type, likt snitt og farger. Disse jentene har ikke som mål å skille seg ut. De gir inntrykk av at det er trygt og godt å velge innenfor denne aksepterte kode. En nettopp ikke akseptert kode er, som tidligere nevnt, å kjøpe klærne sine på Cubus.

Jentene som ble intervjuet, faktisk alle jentene, ga uttrykk for at de på en måte iakttok og vurderte hverandres klær, både positivt og negativt. Slik jeg ser det dreier det seg om en kontroll, vurdering, eventuelle avvik og derpå mulige sanksjoner. Disse sanksjoner kan fremstå som blikk, kommentarer, eller som direkte erting og mobbing. Både de andre jentene og spesielt guttene i klassen er aktører i denne prosessen. Men de andre jentene og guttene i klassen tillegges allikevel ikke akkurat den samme betydning. De har ikke den samme status og rolle.

Bortsett fra én, gir alle de intervjuede jentene uttrykk av at det å få aksept og positive reaksjon på egne klær fra de andre jentenes side, er det viktigste. Det blir vanskelig å kjøpe et nytt klesplagg hvis venninnene, de andre jentene ikke synes like godt om det. Latter eller syrlige kommentarer angående klesvalget ditt eller butikken der du har kjøpt det rammer spesielt hardt hvis det kommer fra de andre jentene. På samme måte får det spesielt positive konsekvenser hvis det dreier seg om positive signaler eller komplimenten fra de andre jentene.

En av jentene understreket nettopp dette i intervjuet. Hun hadde for en stund hørt at en av de kuule jentene i klassen synes hun hadde sån en fin klesstil.

"Jeg ble så kjempeglad!!"

Hun nærmest vokste da hun fortalte om det. Dette var bra for hennes selvbilde.

For en av jentene var det, som det før har fremkommet, viktigst å få aksept på klærne fra guttene. For henne var det nærmest traumatisk å få negative kommentarer angående klærne fra guttene. Samtidig blomstret hun hvis tilbakemeldingene nettopp fra guttenes side var positive.

Det er ikke slik at guttenes mening og tilbakemeldingen er uten betydning for de andre jentene i materialet, men slik jeg forstår dem er det de andre jentenes betydning som er viktigst for dem.

Jeg ser igjen betydningen av primærgruppen hvor både de andre jentene og de jevnaldrende guttene er representert. Cooley understreker som tidligere nevnt primærgruppens betydning når det gjelder personlighets utviklingen. Cooley bruker speilet som metafor, men i denne sammenheng fungerer speilet bokstavelig talt som et reelt speil. Jentene speiler seg selv og sine klær i de andre og tar de andres perspektiv. Jentene tolker de andres tanker og vurderinger om oss. Det "å speile" klærne og klesvalgene sine i primærgruppen, blir på denne måten viktige bidrag i forbindelse med danningen av selvfølelse og selvtillit.

Slik det fremkommer både i mitt materiale og i diverse medier, dreier det seg allerede for 12 åringer om svær fokusering på klær. Det eksisterer klare forventninger og krav til hva slags klær de bør kjøpe og kle seg i.

Det er entydig at nettopp klærne er et av de viktigste symbolene i 12 åringeres hverdag. Dette synet har blitt bekreftet gjennom intervjuene med 12 åringerne. Det er snakk om klær, som symboler i prosessen med å finne sin egen stil og identitet.

Symbolenes betydning er det Ziehe omtaler i sitt arbeidet om "kulturelt fristilet" ungdom. I dette begrepet ligger Ziehes forståelse av endringer i det moderne samfunn hvor grunnleggende verdier og normer har endret seg. Innhold og forventninger kan ha blitt nedtonet, noen ganger har de nesten opphørt å eksistere eller har blitt erstattet av nye verdier og normer.

Hans arbeide omhandler ungdom i det moderne samfunn. Hans analyser setter fokus på hvorledes det moderne utstikker andre og nye rammer for tolkning av unges forståelse av eget liv. Unge utvikler og orienterer seg i verden gjennom det Ziehe kaller for kulturelle søkeprosesser og identitetsarbeid. Den kulturforståelse som ligger til grunn for Ziehes arbeid er en forståelse, hvor kultur omfatter verdier, oppfatninger og ideer som konkret manifesterer seg i tegn og symboler og som er formulert på bakgrunn av en konkret samfunnsmessig og historisk perioder (A. Madsen, -1994).

Med kulturell frisettelse forstår Ziehe en frisettelse fra tradisjonell definert kultur, de normer, verdier, tradisjoner som mennesket historisk har identifisert seg gjennom. Det dreier seg om f.eks. endringer i seksualmoral og familieforn. Religionens endrede status og rolle gir et annet grunnlag for oppfatning og forståelse (A. Madsen, 1994).

Med de endrede rammebetingelser og begrensninger vil de unge, slik jeg ser det, bli stillet fritt i valg av livsstil og livsprosjekt.

Det finnes en mengde eksempler på hvordan 12-13 åringer stadig skifter stil, både med de tegn som har symbolbærende verdi, f.eks. klærne, men som også signaliserer skifte i holdninger og verdimeslige prioriteringer.

Når det gjelder klærne 12 åringer velger i dag, dreier det seg ofte om en trang, kroppsnær mote; bukselinningen kun til hoftekammene, trange ofte svært korte gensere som dermed viser en helt bar mage. De velger en mote som ikke overlater noe til fantasien, som eksponerer kropp på en svært "voksen" måte. Uten at jentene har noen bakgrunn og erfaring for å se hva de gjør signaliserer de seksualitet. Ut ifra mitt materiale er det ingen av jentene som bevisst spiller på seksualitet gjennom klesvalgene sine. Det dreier seg om en aggressiv markedsføring rettet mot jenter, hvor tegn og symboler knyttet til klær er seksualisert. For jentene dreier det seg om å velge denne riktige kode, symbol om én vil, som gir aksept og tilhørighet.

Men som det fremkommer av intervjuene er det spesielt én jente som velger andre type klær. Klær som er tøffere og signaliserer at hun holder seg til en annen kode, et annet symbol, men som også gir aksept og tilhørighet blant de andre

venninnene med samme smak og holdninger. I løpet av 7. klasse gikk denne jenta som fremsto som noe mer moden og bevisst enn de andre i klasse, fra den "tradisjonelle jentestilen" blant jentene i klassen til en mye tøffere klesstil, forenlig med skateboard/snowboard miljøet.

Som jeg før har omtalt er disse jentene inne i en overgangsfase fra barn til ungdom. Slik jeg har sett 12 års gamle jenter i alle 4 årene vi har hatt jentegruppe, står de omtrent med "et ben i hver leir", og som det har fremkommet er klærne utrolig viktige. Under intervjuene ble flere viktige ting nevnt.

"Skoene forteller mye om en jente", hevdet én av jentene. De fleste var helt klare på hva slags sko som hadde status og aksept, og hvilke sko de bør måtte ha når de begynte på ungdomsskolen.

Ikke ante jeg at truser var et så viktig kapittel i 12 år gamle jenters liv. En trendforsker uttalte i en artikkel angående dette; at jentetruser i dag kan bli betraktet som smykker. Han illustrerte hvordan forskjellige typer truser signaliserte forskjellige ting (Dagbladets Magasinet, 16.2.2002).

Også jentene jeg har intervjuet var bevisst nettopp dette. Stringtruse var det eneste godtatte av jentene. Trusene skulle være søte feminine eller morsomme. Vanlige truser, hvor trusekanten syntes, var katastrofe. Boksershorts var akseptert av et par av jentene, spesielt én hvor denne type underbukse også passet til den tøffe, litt guttete stilen hennes.

Jeg tror vi utvilsomt kan hevde at truser er viktige symboler for 12 års gamle jenter.

Sminke og hår var også et tema i intervjuene. Jentene kunne fortelle at det nå ikke var uvanlig at jenter på 8 år sminket seg.

Det fremkommer at de fleste jenter i mitt materiale har et ganske avslappet forhold til å sminke seg. Noen sminket seg når de hadde tid før de gikk på skolen. Et par hevdet at det var viktig å ikke sminke seg for mye. To av jentene i jentegruppen jeg har hatt, har imidlertid sminket seg kraftig. Begge jentene var veldig barske og veldig såre.. og hadde på dette tidspunkt en stil som kan betraktes som tøff og provoserende.. Jenter på søking.

Den måten de unge handler på i sitt hverdagsliv avspeiler et orienteringsperspektiv. Det kan som før nevnt sees når de unge jentene prøver seg ut og overskrider grenser for den selvfølgelig orden de selv er en del av, som f.eks. hvis den søte og forsiktige jenta ikler seg utfordrende, setter ring i nesen eller sminker seg provoserende.

Det dreier seg om at én gjennom tegn og symboler prøver å finne sin egen stil og identitet og ikke minst det å finne mening.

Ziehe er også opptatt av responsen på de unges orienteringsforsøk. Han hevder bl.a. at hvis disse orienteringsforsøk forblir utfordrende dvs. at de ikke gir noen gjenklang på den arena den enkelte beveger seg, kan konsekvensene bli at følelsen av fremmedgjøring hos de unge øker. Ziehe understreker at disse orienteringsforsøk

ikke bare utspiller seg i skolesituasjonene, men i de unges hverdag generelt (A. Madsen - 1994). Slik jeg oppfatter det, er også disse refleksjonene svært viktig å merke seg.

7.2. Tanker og følelser

Når jeg nå skal sammenfatte den informasjonen jentene har gitt meg angående disse temaene, ser jeg klart den evige dynamikken og den gjensidige påvirkninger mellom tanker og følelser og det forholdet jentene har til andre.

Jeg finner det derfor relevant og riktig å ikke helt dele denne dynamikken opp i definerte områder, men velger tildels å gå inn i den sammensatte virkeligheten de 12 års gamle jentene opplever i sin hverdag.

Vi ser av intervjuene at jentene på 12 år både er barn og unge. De er underveis og prøver på alle måter å orientere seg. De aller fleste av jentene er usikre og er opptatt av å være bra nok, å holde mål. Dette viser seg bl.a. når det gjelder å mene noe, å ha egne meninger og tørre å hevde dem. Selvom jentene bare er 12 år, er de aller fleste bevisst at det er lettest "å være enig", og at det kan bli veldig problematisk hvis de faktisk har andre meninger enn de andre, spesielt hvis "de andre" er de sterke, de kuule og populære. Muligheten for å bli ertet, bli uvenner og utestengt fra gruppa er svært skremmende for 12 åringene. Det å kunne stole på seg selv og egne meninger blir slik jeg ser det, helt avgjørende for om jentene skal klare å sette egne grenser og å kunne si Nei!

Grensesettingen gjelder på flere områder og i forhold både til de jevnaldrende guttene og de andre jentene. Allerede på dette aldersnivået forteller at de blir utsatt for press fra andre, som det er vanskelig å forholde seg til. Det kan dreie seg om press knyttet til alkohol, andre rusmidler og ikke minst om kroppslige/seksuelle tilnærminger. Noen av jentene forteller om egne erfaringer på disse områdene..... 12 år gamle

For de aller fleste av jentene er det altså viktig å mene og hevde de "riktige tingene". De "riktige tingene" kan forstås som meninger som forfektes og er akseptert av medlemmene i primærgruppen.

Som tidligere nevnt, er primærgruppen viktig for de enkelte medlemmene. Det er vanligvis her man blir sett som "det hele mennesket" én er, får omsorg og får tilfredsstilt emosjonelle og sosiale behov. Og det er deltagerne i gruppen, som fungerer som speil for oss. Det er vi selv som tolker andres tanker og vurderinger om oss.

På grunn av dette blir Cooleys tanker om primærgruppen og speilet som metafor så viktig for den enkelte. Når jeg relaterer disse tankene til jentenes usikkerhet og vegring i forhold til å definere og hevde egne meninger, blir dette slik jeg ser det lettere å forstå.

Å speile seg i dem de er enige med, er ikke noe problem. Men "skummelt" blir det fort når de speiler seg i medlemmer i primærgruppa som er sterke og dominerende og som står for noe annet og reflekterer negative holdninger til deg.

I mitt materiale er det spesielt de jevnaldrende guttene som står for dette. Ved å opptre dominerende, å bråke og ved å ta "hele rommet" legger de ikke forholdene tilrette for jentene. Når guttene ofte er så kjapt ut med erting, latterliggjøring, overkjøring av jentene i denne sammenheng, er det ikke rart de tier stille. Å speile seg i de jevnaldrende guttene gir altså jentene ofte negative refleksjoner tilbake. Vi ser gang på gang at selv om guttene ikke har mer å komme med, ikke er dyktigere, tar de oftere ordet og markerer seg. Og gutten får nå som før, mest oppmerksomhet i skolen. Jentene gir uttrykk for at de synes det er veldig urettferdig men klarer "liksom" ikke å gjøre noe med det.

Slik jeg ser det er det en klar sammenheng mellom det å ha god selvfølelse og selvtillit, stole på egne meninger, tørre å hevde dem og dermed ha styrken til å sette grenser og å kunne si Nei!

Jeg vil forøvrig nevne at nettopp dette med økt selvfølelse og selvtillit som redskap til å mestre det som jentene møter på sin vei, er det overordnede mål i jenteprosjektet "Jeg er meg og jeg er helt ålreit".

Her er det viktige ting å arbeide med.

Idealer synes ikke å være noe viktig tema for jentene jeg har snakket med. I og med at de bruker så mye tid med TV-titting, ser så mange ungdomsserier, leser så mange ungdomsmagasiner, er det overraskende at de ikke mer har festet seg ved idealer. Er idealens tid forbi?

En trendforsker hevder at det faktisk kan se slik ut, og at de unge i dag synes å være "sitt eget ideal". Fokus er rettet mot dem selv.. Jentene kan fremstå både som selvcentrerte og selvopptatte.... og med fokus på å være bra nok, holde mål når det gjelder både kropp, sminke, klær, de riktige aktiviteter og væremåte..... "sitt eget ideal"

Slik jeg ser det må jentenes "storforbruk" av spes. ungdomsserier og ungdomsmagasiner dreier seg om ren underholdning på den ene siden, og som det Ziehe ville karakterisere som "orienteringsforsøk" eller "søkeprosesser" for å finne sin egen stil og identitet. Da handler det om å orientere seg om de riktige "kodene" om å velge eller velge bort for sin egen del. Å eksponere seg selv, synes å være en nærliggende beskrivelse for mange av dagens unge jenter.

Under intervjuene knyttet til tanker og følelser jentene har, kom det frem flere ting som gjorde at de ble glade. Et av temaene som kom litt overraskende på meg var, at seks av syv intervjuede jentene uoppfordret fortalt om gleden ved å ha dyr. Det ble mye smil og latter når de fortalte om kaninene, om pus, om den koselige hunden. Den som alltid var i veien når du skulle rekke skolebussen, og om hunden akkurat har fått valper, om grisene (600 stk.!!) og om hest. Jentene snakket om kos men også om ansvaret de hadde for stell og omsorg.

Dette ble demonstrert av en av jentene som hadde en kanin hun trodde var syk. Hun var svært bekymret og måtte ha med kaninen i bur på skolen for å passe ordentlig på den. Det styret. Men de andre jentene i klassen syntes å ha full forståelse for at kaninen trengte så mye oppmerksomhet.

Jeg skal ikke gå nærmere inn på dette temaet kjæledyr her, men nøye meg med å konstatere at kontakter med dyr kan gi stor glede i jentenes hverdag.

Overgang til ungdomsskolen var et sentralt tema i hele 7. klasse for de aller fleste av jentene. Det dreidde seg om en type skrekkblandet fryd knyttet til det å gå fra å være eldst på barneskolen til å bli yngst og helt "ny" på ungdomsskolen. Jentene ga uttrykk for at de nå var klare for å forlate "småtassene" og var tilsynelatende modne til å ta skrittet inn i ungdomsskolen. Et stort skritt, et veldig stort skritt for de aller fleste av jentene.

Flere av de intervjuede jentene syntes det skulle bli spennende med nye fag, spesielt et nytt språk til. Tre av jentene kunne fortelle at de hadde valgt det de andre venninnene hadde valgt. Men det jentene i materialet var mest opptatt av var hvordan det ville bli med nytt skolemiljø, ny klasse, nye venninner, samtidig som de alle ga uttrykk for at de var redde for å miste de venninnene de allerede hadde.

De var opptatt av å holde mål, ikke skille seg ut, å få innpass på skolen og blant de andre elevene. I løpet av hele 7. klasse, spes. i løpet av det siste halvåret, hadde de fleste av jentene klart for seg hva slags klær og sko de bare måtte ha til de skulle begynne på ungdomsskolen.

Om det har vært viktig å følge den riktige koden på alle områder før, så øker presset og forventningene til det markant ved overgang til 13 år, særlig når denne faller sammen med overgang til ungdomsskolen. Den representerer et nytt og ukjent territorie. Denne overgangen vil også kunne representere endringer i sammensetningen av primærgruppen, noe som kan være både spennende og ganske utrygt. Disse endringene vil videre innebære at jentene vil speile seg i et nytt speil som kan reflektere noe annet enn det de er vant til.

Ifølge Cooley vil disse speilrefleksene og vår tolkning av dem være viktig for vårt eget selvbilde og være identitetsskapende.

Det er ikke vanskelig å skjønne at denne nye prosessen for 12 åringene, kan arte seg som "skrekkblandet fryd".

Vi ser nye tegn og symboler som er viktige for jentene i det nye skolemiljøet. Jeg ser hvordan jentene allerede i 7. klasse begynner å orientere seg for denne fasen, for å finne sin egen stil og identitet. Og det blir så viktig å finne gjenklang hos de andre og å lykkes i sine bestrebelser med å finne mening.

7.3. Forholdet til de andre

Dette fører meg videre til det temaet som er det aller viktigste for de jentene jeg har hatt samtaler med og har intervjuet, nemlig forholdet til de andre.

I dette arbeidet har jeg konsentrert meg om de personene som jentene omtaler som de viktigste for dem, både på en positiv og negativ måte.

Jentene har fortalt mye om sitt forhold til guttene. De har fortalt noe om mamma;... og de har snakket masse om andre jenter.

7.3.1. Gutter

Gjennom 4 år med jentegrupper og intervjuer med jentene i undersøkelsen, fremkommer det at jentene har et syn på gutter som kan virke dobbelt. For det første skiller de klart mellom guttene i klassen og litt eldre gutter. Dette synes å representere den helt store forskjellen. De litt eldre guttene, guttene på ungdomsskolen har en helt annen rolle og status for de aller fleste av jentene. I forhold til disse gutter leser jeg ofte en beundring hos jentene.. litt stjerner i øyene, litt småforelskelse.

Slik er det imidlertid sjelden når det gjelder de jevnaldrende guttene. Jentene formidler en overveiende negativ holdning til disse guttene. De opplever de fleste guttene som barnslig og dumme. De snakker om umodenhet og at guttene ikke skjønner hvordan de oppfører seg.

Dette kan handle om at guttene blir hjelpeløse i forhold til hvordan de bør forholde seg til og nærme seg en jente. Jo mindre respons de får fra jentene, desto verre blir de... Når jenter på samme alderstrinn oftest fremstår som mer modne og bevisste, blir det helt håpløst for dem. Guttene viser at de synes om dem, ved å dytte og klype dem eller rett og slett bruker sin fysiske makt. "Den er rett og slett perverse!", som en av de "oppegående" jentene beskrev det.

Jentene beskriver også de fleste av guttene som bråkete og dominerende, som overkjører jentene og tar seg tilrette på flere hold.

Det alle største problemet er, som det har fremkommet i materialet, den massive mobbing fra guttenes side. Da snakker jeg ikke om små erting, men om rett og slett trakassering og grov sjikane ofte rettet direkte mot kjønn.

Likestillingsdirektør J. Yssen fortalte nylig i et intervju (Magasinet -20.0.02) at hun hadde hørt at guttene på skoler hadde kalt jentene for " horer ". Hun var tydelig sjokkert og nedstemt over at dette kunne skje. Men det skjer, stadig oftere og på stadig lavere aldersnivå. Slik det viser seg i intervjuene er det overhodet ikke uvanlig at gutter helt ned i 8 års alderen kaller jentene for " horer " .

Det er et tankekors når det å bli kalt simpel blondine, hore og fitte er en del av mange 12 års gamle jenters hverdag. Som jeg tidligere har vært inne på, prøver de fleste av jentene å takle dette ved å bagatellisere det.....og ikke bry seg om det. Men, nærmere samtaler om dette viser at de naturligvis tar seg svært nær av det og blir veldig lei seg. Noen av jentene forteller at de gråter mye pga. dette... og noen av dem sier faktisk rett ut at de får vondt i hodet eller maven av det. Tr av jentene som er intervjuet forteller at de ofte gruer seg for å gå på skolen på grunn av guttenes adferd.

Når denne sjikanene stadig forekommer - vi snakker ikke om av og til - men når den blir et fast mønster i jentenes hverdag kan en spørre seg om hva det gjør med dem. Hva gjør det med deres opplevelse av seg selv, deres eget selvbilde?

Sett i lys av George H. Meads tanker om betydningen av den signifikante andre og danningen av selvet, får vi noen redskaper til å forstå noe om konsekvensen av guttenes trakassering.

Jeg har tidligere i oppgaven sett nøyere på hvem som kan betegnes som signifikante andre. Slik jeg må tolke det ut ifra jentenes informasjon, må både de jevnaldrende guttene og de andre jentene karakteriseres som signifikante andre. Begge er nære og har stor betydning for den enkelte, selv om det finnes en dobbelthet og relasjon kan det være konfliktfylt.

Signifikante andre kan bety både noe positivt og noe negativt sett i forhold til verdier og normer knyttet til jenterollen. I dette tilfellet hevder jentene at de jevnaldrende guttenes betydning som signifikante andre ofte oppleves som svært negativ. Fordi "læringen" som skjer via signifikante andre blir mer betydningsfull og kan hende mer grunnleggende, ser jeg her at guttenes funksjon i forhold til danningen av jentenes selvbilde kan bli svært negativ.

Når det virkelig er slik at jentene til stadighet opplever å bli kalt "hore" og "fritte" av signifikante andre, er det nesten uunngåelig slik jeg ser det, at det gjør noe med dem. Jentene tolker signifikante andre/guttenes syn og vurderinger av dem, og dette vil ifølge Mead ha betydning for deres selvbilde og i konstruksjon av egen identitet.

I dette materialet som jeg nå har tatt for meg, har jentene uttalt seg om de jevnaldrende guttene stort sett som gruppe. Noe som faktisk er felles for de jentene jeg har intervjuet, er at de skiller mellom disse guttene som gruppe og mellom å forholde seg til dem én og én.

"Han er veldig grei når jeg treffer ham alene på fritida, altså..."

Et par av jentene som har opplevet å få tillit og betroelser fra én gutt, er veldig smigret og glade over å bli betraktet som én de kan stole på....bli funnet verdig. På spørsmål om de kunne ha en gutt som venn (ikke kjæreste), svarte faktisk alle: "Å, ja!" To av jentene hevdet til og med at en gutt lettere kunne holde på en hemmelighet....

Det synes å være en distinkt oppfatning blant jentene på at jevnaldrende gutter i gruppe og en og én kan være svært forskjellig.

Igen: Sett i lys av Meads tanker omkring signifikante andre og betydningen av danningen av selvet, gir jo dette et visst håp om at jevnaldrende gutter også kan bidra med positive syn og holdninger og få bedre konsekvenser for jenters egen opplevelse av seg selv og for sitt eget selvbilde.

7.3.2. Forholdet til mamma

I intervjuene kom jentene også inn på hvordan de opplevde, hva slags syn og hvilke forventninger de hadde på egen mamma. Det var et tema som ikke tok veldig stor plass, men som jeg allikevel fant ganske interessant spesielt i forhold til intervjuene med mamma-generasjonen.

Som jeg tidligere har vært inne på dreier det seg ikke om noen "stønning" pga. den håpløse mammaen. Jeg kan spore klare positive holdninger i forholdet og forventningene til mamma. Flere av jentene ga faktisk uttrykk for det jeg vil kalle beundring og respekt for mamma og det hun stod for. Det gjennomgående var at mamma "fikset" så mye, jobb, flink i jobben, tok seg av så mye av alle slag ved siden av. Jentene ga uttrykk for at det var viktig at mamma var "tilstede" og kunne lytte. Og jentene ga faktisk uttrykk for at det var OK om mamma var litt streng, satte grenser. Maset om å holde avtaler, var forståelig... og greitt egentlig.

Og jentene setter pris på at mamma kan lage god mat. Men mamma skal også kunne snakke med dem om klær, om å stelle negler og hår. Flere av de intervjuede jentene syntes det var så koselig og artig når mamma kunne ta del i dette. Det var videre tydelig at de satte pris på det at mamma var et selvstendig menneske "ikke bare mamma".

De fleste av jentene kunne peke på trekk eller egenskaper ved mamma som de kunne tenke seg å ha selv. En av jentene i materialet skiller seg ut i synet/opplevelsen av mamma. Her var det ikke så mye positivt å si. Forbausende kanskje, fordi nettopp denne jenta hadde ganske frie tøyler i det daglige. Hun fikk lov til ting som de andre jentene ikke fikk. Mange penger fikk hun også til disposisjon. Men jenta kunne ikke vise til særlige positive holdning eller forventningen knyttet til det moren hennes representerte.

Det slår meg er at jentene formidler en holdning og forventninger til egen mamma som viser et stort mangfold. Mamma skal være både det ene og det andre på flere plan. Mamma skal være mamma, men med sitt eget liv og samtidig ta vare på det "tradisjonelle mammaer" gjorde før. Mamma skal ikke betegnes som venninne, men hun skal være litt av det også. Jeg skal senere komme tilbake til det som kan tyde på endringer i mammarollen.

Det som er klart, er at de aller fleste av jentene opplever mamma som en viktig og betydningsfull person, selv om alt ikke dreier seg om harmoni. Mamma blir, slik jeg ser det, en modell, en modell på mammarollen som jentene speiler seg i hele tiden. Det mammaer reflekterer tilbake, både positivt og negativt, er med på å formidle både verdier og forventninger. Jentene tolker budskapene og vurderer hva de vil "gjøre til sitt eget". Dynamikken med mamma blir således avgjørende for dannelsen av egen identitet.

7.3.3. Forholdet til andre jentene

Etter fire år med jentegrupper og gjennom intervjuer med jentene, er det ikke tvil om hvem som er de aller viktigste når vi tar for oss temaet "forholdet til andre". Det

aller beste og det aller, aller verste er representert ved de andre jentene, venninnene og jentene i klassen.

Når vi snakker om det som gjør jentene glade og tilfreds så forteller omtrent hver eneste jente at det handler om å ha det bra i forhold til de andre jentene. Det å få være sammen med, bli akseptert av dem du synes best om, de du helst vil være sammen med, synes å være det aller viktigste. Jenterelasjonen kan som jeg før har beskrevet, være utrolig positive, med gjensidighet, med tillit og lojalitet. Relasjoner er ofte tette, i dobbelt forstand og svært betydningsfulle for jentene. Det er forståelig nok også dette som gjør det så sårbart.

Jentene har stort sett store forventninger til venninnene og jentene i klassen. De gir uttrykk for at det kan dreie seg om å balansere i forhold til de andre jentene. De forteller at det lett kan bli slik at de faller i "unåde". Allerede som 12 åringer, har jentene ikke noe problem med å se at de har forskjellig status og plass i jentegruppa. De gir uttrykk for at det ikke er noen tvil om hvem det er som har makten i gruppa, og at den eller de er i stand til å bestemme hvem som ikke får tilhøre "den innerste sirkel" og hvem det er som er funnet verdige til å være med. Gjennom årene med jentegrupper har jeg iaktatt gråtende og knuste jenter som har blitt utestengt av de andre jentene for kortere eller lengre tid. Ofte vet ikke engang den utestengte hva som er grunnen. De fleste av jentene jeg har intervjuet torde ikke ta det opp, spørre om det, i frykt for at jentene med makt og status kunne gjøre det enda verre for dem. De vet at de ikke har baktalt eller satt ut løgner... men angsten for ytterligere sanksjoner får dem som oftest til å tie stille. De lider heller i ukesvis... i håp om at de etter en stund får lov til å komme inn i varmen igjen.

Det er et tankekors at jenter allerede i 12 års alderen strir så fælt med å holde mål og å være blant de populære, de kuule som har makten i gruppa. Det handler om å være pen nok, søt nok, slank nok og om å ha de riktige klærne. I tillegg bør de følge koden knyttet til hvordan de opptrer spesielt i forhold til de som har status i gruppa. På konkret spørsmål om hva som er det verste som kan skje med dem i det daglige, svarer tilnærmet 100 % - det å bli utestengt av de andre jentene. Kun en jente i mitt intervjumateriale hevder at det aller verste er å bli utestengt av guttene.

Som det fremkommer er det altså de andre jentene som fremstår som de nære og mest betydningsfulle for 12 åringene jeg har hatt samtaler med og har intervjuet.

I Cooleys terminologi vil det si at de andre jentene er de viktigste medlemmene i primærgruppa. Gruppa hvor du kan bli vurdert som den hele person du er og som gir rom for å vise følelser og hvor all sider av deg vil komme i betraktning. Det er denne gruppa - de 12 års gamle jentene speiler seg i. Primærgruppa er grunnleggende viktig for dem. Derfor blir også de reflekterte speilbildene fra primærgruppa så betydningsfulle for dem.

Som vi har sett er medlemmene i primærgruppen betydningsfulle enten de representerer noe positivt eller negativt. Det er altså de andre jentene som først og fremst representerer speilet som metafor. Det er dette speilet som reflekterer tilbake

de andres syn og holdninger til oss. Syn og holdninger som vi selv tolker og vurderer.

På denne måten vil de andre jentene, gjennom "det aller beste" eller "det aller, aller verste" , uansett ha en viktig betydning for personlighets-utviklingen for 12 åringene.

George H. Mead er, som jeg tidligere har vært inne på, også opptatt av de andre rolle for en selv. Det er det nærliggende og relevant å trekke paralleller mellom Cooleys primærgruppe og "Looking Glass Self" og Meads signifikante andre og deres betydning for dannelsen av selvet.

Ut fra det jentene forteller er det ganske klart at det er de andre jentene som representerer de viktigste signifikante andre. De som er nærmest og mest betydningsfulle for dem. Som det tidligere har fremkommet er ikke alle de andre jentene like betydningsfulle. Ut ifra mitt materiale kan jeg slutte at det igjen er de sterke, de populære jentene som har status som vil fremstå som de mest markante signifikante andre. Det er disse jentene som har makt i forhold til de andre jentene. Makten innebærer at en kan påvirke og få sin vilje igjennom til tross for motstand, selv om de andre jentene ikke er enige. Makten kan også gi positive utslag fordi den kan gi mulighet for å "skjære gjennom" for å få til positive opplevelser eller endringer. Å bli sluppet inn i varmen blant de populære jentene som har status, oppleves godt.

Mens Cooley henviser til speilet som metafor, at jentene speiler seg i de andre, får andres speilreflekser tilbake til seg, snakker Mead om prosessen "danningen av selvet" og betydningen av signifikante andre i denne prosessen. Slik jeg ser det understreker både Cooley og Mead betydningen av "de andre" i forbindelse med danningen av egen identitet og personlighet. Mead understreker kanskje i enda større grad den dobbelte dynamikken i denne prosessen.

Det dreier seg om en konstant dynamikk hvor det i samhandling med andre foregår en vedvarende læring. Gjennom andres "tilbakemeldingen" på oss som personer, igangsettes egen tolkning av andres syn og holdninger til oss.

Ikke alle signaler er viktige for oss. Det kommer naturligvis an på hva det dreier seg om, og ikke minst om hvem som formidler holdninger til oss. Dette er avgjørende for vår vurdering om det gjelder noe som er viktig for oss, om vi bare "kaster det overbord", eller om vi "gjør det til vårt eget. Uansett vil det å "ta andres rolle", å kunne se seg selv i lys av andre, være sentralt i danningen av "selvet".

Mead understreker som sagt betydningen av de andre, signifikante andres betydning for vårt selvbilde og identitet, både på en positiv og negativ måte. Det positive er det som jentene beskriver som det "aller beste" i forhold til de andre jentene, nemlig lykken ved å få aksept og oppleve tilhørighet. Vi har også sett at det ikke er uvanlig at jentene kan bli ekskludert av de populære, for så senere igjen å bli funnet verdig og bli tatt inn i varmen igjen.

Men når de andre jentene som signifikante andre til stadighet formidler negative syn og holdninger til én, kan det bli vanskelig. Når det blir et mønster at de andre jentene overser én, baktaler, mobber og utestenger én fra jentegruppen, kan det bli ille. Det er ikke vanskelig å forestille seg hvordan dette påvirker egen selvfølelse og selvtillit... og konstruksjonen av egen identitet og personlighet.

Informasjoner fra flere hold tyder på en økende tøffhet og råhet i jentegrupper. På "jentekonferansen" på Svensedammen ungdomskole (24.4.02) var nettopp dette temaet. Jentene på denne skolen hadde over lang tid observert det negative og harde klimaet blant mange jenter. Jentene selv så behovet for å få temaet på bordet og tok selv initiativet til "Jentekonferansen" med hovedtema "Jenter og vold". Det handlet her om jenter på ungdomsskolen dvs. om jenter på 13-16 år.

I mitt materiale dreier det seg om jenter som akkurat er på vei inn i ungdomsskolen. Men det dystre er at allerede i mitt arbeide finner jeg tendenser på det samme.

Fagfolk som deltok på konferansen, spesielt sosiologer og sosionomer som hadde bred erfaring på området, tegnet et bilde og fortalte om en skremmende utvikling av miljøet i flere jentegrupperinger. De kunne informere om at det i flere grupperinger hersker et svært dårlig klima og hvor det foregår en tøff kamp om makt og status blant jentene. Dette synes å ha utviklet seg svært negativt i de siste årene... spesielt i de større byene. Fagfolkene snakker nå faktisk om jentevold.. En kvinnelig sosiolog kunne fortelle at det ikke behøvdde å være de store tingene som førte til voldelige handlinger. Undersøkelser hun satt inne med, viste at den utløsende faktor oftest hadde sitt utspring i diskusjon omkring en gutt.

De unge jentene på konferansen ble innstendig bedt om å holde seg unna jentegjengene. Klimaet var så hardt og lederne blant jentene hadde så høy status og hadde så stor makt, at det ville bli nærmest umulig å "beholde seg selv" i en slik gruppe når du først var inne.

Vi ser at i sin ytterste konsekvens kan voldelige jentegrupper også fungere som signifikante andre og har dermed en stor betydning ens eget selvbilde og danningen av identitet.

Selv om ikke dette bildet kan betegnes som det generelle, forteller det noe om en tendens, en skremmende tendens knyttet til jentemiljøer og jenters holdninger og handlinger i forhold til hverandre.

I og med at så mange jenter jeg har hatt samtaler med og har intervjuet, understreker hvor utrolig viktig de andre jentene er for dem, forstår jeg dem når de forteller meg at de andre jentene kan representere både "det aller beste og det aller, aller verste" for dem.

Del 8 Sammenfatning av mammaintervjuene og materialet

Sett i lys av følgende teoretikere Charles H. Cooley, George H. Mead, Thomas Ziehe, Harriet Bjerrum Nielsen

Jeg finner det nyttig å sammenfatte den informasjonen mammagenerasjonen har gitt meg. Dette for å få et ennå klarere bilde av deres oppvekstvilkår da de var 12 år gamle og ikke minst i forhold til jenterollen på denne tiden.

På denne måten blir det også lettere, slik jeg ser det, å se materialet i lys av flere teorier som jeg finner riktige og relevante "redskaper" til å få større innsikt og forståelse for temaet.

8.1. Jentekropp

Egen kropp fikk ikke mye oppmerksomhet da mammaene var 12 år. Alle de intervjuede mammaene ga uttrykk for at dette ikke var noe de snakket om eller var særlig opptatt av. Bortsett fra hun som opplevde en feilutvikling av ryggen og som ble altfor lang og fikk altfor store føtter. Denne mammaen opplevde å ha et negativt og belastende forhold til egen kropp. "En jentekropp" skulle jo ikke se sånn ut.

Ellers var alle mammaene tynne, et par altfor tynne på denne alderen. Det var faktisk slik at flere av dem kunne tenkt seg å være litt tykkere. Slanking var derfor ikke et tema. Et par av mammaene husker en jente som slet med overvekt... èn ble slanket av moren sin...èn fikk anorexie. Men disse eksemplene ble fremstilt som unntakene.

Mammaene kunne ikke huske at det dreide seg om noen direkte erting knyttet til kropp..... men noen av dem husket at det ble snakket bak ryggen på et par av jentene som var ganske tykke.

Ingen av mammaene hadde fått pupper da de var 12 år.. og opplevde seg selv som kroppslig umodne på denne tiden.

Erting og kommentarer rettet direkte mot kjønn fra jevnaldrende guttenes side, hadde ingen av disse opplevd... og kunne heller ikke huske at noen av deres venninne hadde ble utsatt for det.

Fire av fem mammaene brukte ikke sminke da de var 12 år, og de hadde en kortklippet "praktisk" hårfrisyrer.

Den yngste av mammaene født i 1967 skilte seg ut på flere felt. Hun brukte mer tid å stelle kroppen, sminket seg og vektla håret mer enn de andre.

8.1.1. Mat og måltider

Alle de intervjuede mammaer hadde et såkalt "normalt" forhold til mat. De hadde mødre som styrte og kontrollerte mat og måltider.

Det handlet om faste spisetider, hvor det var en selvfølge at alle var tilstede. Det sosiale aspektet ble vektlagt samtidig med at mor hadde kontroll med om alle "fikk i seg maten", spiste opp maten. Mammaene som ble intervjuet fortalte at de spiste

det som ble servert og at de spiste til de ble mette. Det å nekte å spise maten eller det å kaste matpakken, var nesten utenkelig.

Hvis jeg ser mat knyttet direkte til forventningen om jentekropp, til idealet om å være tynn, ser vi at i denne generasjonen blir det en uaktuell problemstilling. Disse 12 års gamle jentene var alle tynne, men de hadde ikke noe ideal eller ønske om å være tynne. Tvert i mot fremkom det at flere av dem gjerne kunne tenke seg å være noe tykkere.. Hos disse jentene var det altså stort sett ikke aktuelt å vurdere hva, hvor mye eller lite de skulle spise. De spiste det meste og spiste til de ble mette og ofte mer enn det, hvis det var noe godt.

8.1.2. Klær og undertøy

Mammagenerasjonens forhold til klær i 12 års alderen viser tydelig at det har gått noen år siden den gang de var unge. De forteller alle sammen om hjemmesydd og hjemmestrikkede klær. Det å arve klær var svært vanlig.

Det skiller seg ut èn mamma, den yngste av dem, født i 1967. Hun opplevde mye større krav og forventninger til klær. Blant de øvrige økte behovet for kjøpeklær fra 12-13 års alderen. Kravene til klærne var ikke spesielt store, bare det var riktig farge og fasong.... Ellers var det ikke snakk om spesielle merker eller spesielle butikker hvor de burde kjøpe klærne sine. Klærne ble ofte kjøpt på salg og var ofte til å vokse i... ikke morsomt.!

Mammaene ga uttrykk for at de ikke opplevde press på hvordan klærne måtte være. Erting pga. klær var ikke vanlig, selv om det kunne forekomme slengbemerkinger spesielt fra guttene.

Gleden over nye klær var felles for dem alle... De forteller at de hjemme "fikk det de trengte". Men intervjuene viser at det meste av pengene de tjente, stort sett på å passe barn, gikk til klær.

Temaet undertøy var definitivt ingen viktig sak for mammagenerasjonen. På spørsmål om "trusens plass og betydning" for dem, ble svaret at truser var truser og var bare noe de hadde. Som en av mammaene karakteriserte det: "Truser, type pike, høye i livet, hvit bomull." Truser var noe mamma kjøpte med til dem, ofte fra Samvirkelaget. BH'en var imidlertid viktigere for dem. De fleste i mammagenerasjonen syntes at det å begynne med BH ga en viss status. Det måtte jo, slik jeg ser det dreier seg om status, fordi ingen av de intervjuede hadde fått pupper i denne alderen. Alle kunne for øvrig fortelle om bomull i BH'en.

Sko var ennå ikke et viktig tema for dem, selv om det igjen blir tydelig at den yngste i mammagenerasjonen var mer bevisst på valg av sko.

8.2. Tanker og følelser

Som vi ser av intervjuet med mammaene betraktet alle disse seg selv om stille og sjenerte i 12 års alderen. De ga uttrykk for at de som oftest ikke hadde egne sterke meninger om ting... og i alle fall hevdet de sjelden meninger om de hadde noen. Det var ganske "skummelt". De fleste bare "jatta med".

Et par av mammaene begynte å bli opptatt av egen stil – feminin eller tøff, sønn eller slik. Ellers fremkommer det at dette temaet ikke fikk noe særlig plass og oppmerksomhet hos mammaene.

Når mammaene snakket om hva som gjorde at de var glade eller var lei seg, var dette oftest knyttet til forholdet de hadde til andre. Gleden ved å ha en bestevenninne og ved å være akseptert og inkludert i vennekretsen. Og sorgen ved ikke å ha noen bestevenninne eller ved å være utestengt fra den vennegruppen en helst ville være en del av. Noen av mammaene nevner også at det å føle glede og det å være lei seg også kunne knyttes til forholdet hjemme... og til å ha en kropp som utviklet seg feil.

Men ifølge disse mammaene var det viktigste grunnlag for glede og sorg, knyttet til forholdet de hadde til andre.

Jeg har ikke fokusert spesielt på aktiviteter blant mammaene da de var 12 år, men jeg synes det er interessant å nevne det påfallende faktum at alle mammaer lekte med dukker i denne alderen.

Bortsett fra én var de veldig opptatt av og glad i småbarn. De drev med barnepass og var trillepiker. "Deltidsdagmamma" hevdet en av dem. Det var også her de tjente pengene sine.

Når det gjaldt mammaenes ønsker og planer for fremtiden, forteller de fleste av mammaene at de allerede som 12-13 åringer hadde klare ønsker om å få barn, å bli mor.

På spørsmål om de hadde noen yrkesplaner, svarte fire av fem at de kunne tenke seg forskjellige typer omsorgsarbeid.

8.3. Forholdet til andre

Forholdet til andre var et viktig tema for mammagenerasjonen da de var i 12 årsalderen. I intervjuene ble "de andre" forbundet med gutter, med mamma og med de andre jenter, venninner og jentene i klassen.

8.3.1. Til gutter

Når det gjaldt forholdet til gutter skilte de mellom jevnaldrende gutter og de litt eldre guttene. De jevnaldrende guttene, guttene i klassen ble karakterisert som "teite, dumme og barnslig og dessuten luktet de vondt" av flere av de intervjuede. Den generelle oppfatning var at guttene var bråkete og "håpløse", spesielt på skolen.

Allikevel forteller de fleste av mammaene at de kunne ha et helt OK forhold til jevnaldrende gutter som gruppe, for eksempel i gitarklubb, når de var på tur sammen, eller på klassefest. Flere av mammaene gjorde oppmerksom på at de jevnaldrende guttene, guttene i klassen var venner, ikke kjærestere.... Selv om den yngste av mammaene kunne fortelle om "kamouflert klining" på hjemmefester.

Men det var de litt eldre guttene som fikk jentenes oppmerksomhet. De kjekke, uopnåelige guttene. Flere av mammaene forteller at de var "konstant avstandsforelsket".

I mitt materiale var det ingen som opplevde erting eller mobbing rettet direkte mot kjønn fra guttenes side.. Den yngste av mammaene forteller at det var en del flørting i 12 årsalderen, men ikke mer enn det jentene ville selv.

Negativ kommentarer og erting kunne jo forekomme, men det var i min undersøkelse ikke så synlig, så direkte.

8.3.2. Til mødre

Når det gjelder forholdet til mamma, var det kun en av mammaene som kunne fortelle om en svært god relasjon til sin mor, en mamma som var "ung, moderne og skilte seg fra de andre mammaene". Datteren trivdes godt med å snakke med og være sammen med henne. En mamma som var "absolutt tilstede" for henne. Hun hadde ingenting imot å bli som mamma.

I materialet mitt formidles det ellers lite med positive holdninger, respekt eller beundring for egen mamma.

Fire av fem intervjuede mammaer omtaler egen mor som såkalt "tradisjonell mor" som var hjemmeværende, alltid på plass, men allikevel på en måte usynlig. Deres døtre forteller om en mamma som ikke hadde "noe eget liv", uten utdanning, uten jobb, ofte helt uten egne interesser og tid og rom for seg selv.

De fleste av mammaene jeg har intervjuet forteller om egne mødre som styrte og kontrollerte alt og alle innen sin egen arena.

Det er for meg både overraskende og nedslående å registrere mammaenes syn på og holdning til egen mor. De forteller om mammaen som alltid er hjemme, som bestemmer for alle, som ikke sto for noe positivt, som aldri var sint eller diskuterte. "Jeg bestemte at jeg aldri skulle bli som henne". "Hun var håpløs og masete", var to av utsagnene". De intervjuede snakker om mødre som de opplevde overvåket dem, ga lite ros og brukte forordninger og regler for det aller meste i hverdagen. "Jeg ser i dag at hun ga meg et dårlig selvbilde", forteller en av mammaene i dag.

8.3.3. Til andre jenter

Forholdet til de andre jentene var det temaet som var sentralt og som tok mest plass hos mammaene da de var 12 år. Lykkelig var den som hadde en bestevenninne. Fire av fem av mammaene hadde en bestevenninne; en slik de delte alt med "sammen i tykt og tynt" eller "vi var som erteris". Selv i dag kan jeg under intervjuene spore glede og engasjement i forbindelse med samtaler rundt bestevenninnen. Samtidig var det forferdelig hvis de kranglet eller ble uvenner.

Ellers beskrev en av mammaene hvordan det var å være tredje hjul på vogna eller det å være "reserve" hvis noe ikke klaffet med de to andre venninnene. Det å ikke ha noen bestevenninne og det å ikke få være sammen med de jentene en ville, var svært sårt.

For disse 12 åringene var det også svært viktig å høre til, å være en del av vennegjengen. En av mammaene fikk erfare hvordan det var å være utestengt av gruppa... en stor sorg som det fremdeles er vondt å snakke om. De andre som ble intervjuet hadde ikke opplevet å bli avvist i vennegjengen, men de kunne huske at enkelt personer ble utestengt. "Ikke bevisst! Det bare ble sånn..."

Et par av mammaene opplevde at bestevenninnen fant seg kjæreste, litt eldre gutter. Det var en svært sår opplevelse at venninnen "i tykt og tynt" foretrakk å være sammen med en gutt fremfor dem.

Jeg har tidligere være inne på forekomsten av erting og mobbing på den tiden mammaene var 12 år. Det som fremkommer i intervjuene er at mammaene ikke brukte ordene erting og mobbing. De brukte alle sammen uttrykk som "å bli baktalt", og "bli ertet i det skjulte". Å bli utsatt for dette, var allikevel veldig sår. Det å være jente på 12 år og bli baktalt pga. sjeling, altfor store føtter og feil farge på den nye lua, var da som nå, ikke noen morsom opplevelse. På spørsmål om de noen gang hadde opplevet mobbing, sjikane rettet mot kjønn fra guttene var svaret entydig negative.

I mitt materiale forteller ikke mammaene noe om åpen, synlig og direkte mobbing. Som en av mammaene sa det: "Jeg tror ikke mobbing var så utbredt der jeg bodde. Jeg kan ikke huske at noen var direkte og ondskapsfulle mot hverandre".

8.4. Mammapaterialet sett i lys av teori

Som redskap til å få innsikt og forståelse for dagens 12 åringer og rollen som jente, har jeg valgt å se dette i lys av Charles H. Cooley, George H. Mead og Thomas Ziehe og deres tanker og teorier.

Utgangspunktet for intervjuene omkring mammaenes opplevelse av å være 12 år bygger på en jenterolle, sett i det samme brede perspektiv som for dagens 12 åringer. I dette perspektivet ligger verdier og forventninger knyttet til det fysiske, det psykiske og det sosiale. Eller som det blir brukt i jentegruppene, i forhold til kropp, til tanker og følelser og til forholdet til de andre.

8.4.1. Charles H. Cooley

Som jeg tidligere har vært inne på understreker Cooley verdien av primærgruppen og dens betydning for personlighetsutviklingen. Gjennom å speile seg i andre, ta andres perspektiv, virker dette identitetsskapende. Som det fremkommer i intervjuene med mammaene, ser vi hvem som stod dem nærmest og hadde mest betydning for dem og som dermed var å betrakte som medlemmer av primærgruppen.

Mammagenerasjonen understreker først og fremst de andre jentenes betydning for dem, med aller størst vekt på bestevenninnen. Når det gjelder gutter, så hadde ikke de jevnaldrende guttene i mitt materialet noen sentral plass for jentene. De noe

eldre guttene hadde en annen status og posisjon for jentene. De dreide seg her ofte om en dobbelthet. De eldre guttene som ofte var gjenstand for avstandsforelskelser, var allikevel ikke så ofte rent fysiske tilstede i jentenes liv.

Noen som i aller høyeste grad var tilstede, var mammaenes egne mødre. Som det fremkommer i intervjuene dreide det seg ofte om "alltid tilstedeværende mammaer som hadde full kontroll og styring over alt og alle".

Ifølge Cooley er det nettopp medlemmene i primærgruppen som i første rekke representerer "speilet" som metafor. Cooley hevder at ved å speile oss i andre, får vi "de andres" refleksjoner tilbake som får oss til å tolke andres vurderinger og oppfatninger om oss. Fordi medlemmene i primærgruppen står oss nær og er viktige for oss blir deres speilrefleksjoner spesielt betydningsfulle for personlighetsutviklingen vår. I min undersøkelse er det først og fremst de andre jentene, spesielt bestevenninne som var mest betydningsfull når det gjaldt å speile seg og jentenes egen tolkning av speilrefleksene.

Ut i fra disse intervjuede mammaer syntes de jevnaldrende guttene å være ganske uinteressante å speile seg i..... mens de noe eldre guttene hadde en større betydning i så måte.

Mødrene som medlem av primærgruppen og som speil for mammagenerasjoner i 12 årsalderen var som vi har sett, ikke ukomplisert for de fleste av dem.

De intervjuede mammaene forteller, at med egen mor som "speil" kunne det dreie seg om en del manglende refleksjoner, og refleksjoner som mammagenerasjonen ofte ikke tolket som positive.

8.4.2. George H. Mead

Som jeg tidligere har vært inne på, ser jeg en klar parallell mellom Cooleys begreper "primærgrupper" og "Looking glass self", å speile seg i andre, og G. H. Meads "signifikante andre" og "danning av selvet".

Det er flere som kan fungere som "signifikante" for oss. Både de andre jentene, spesielt bestevenninne, gutter og mamma, kan betegnes som signifikante andre og kan representere både noe positivt og negativt. I intervjuene forteller mammaene om lykken over å ha en bestevenninne og å få være sammen med de andre jentene som de ønsker å være sammen med. Samtidig kan de samme jentene representere signifikante andre på en negativ måte for andre jenter, f.eks. ved å utestenge en annen jente som så gjerne vil tilhøre jentegruppa. Jentegruppa som betyr så mye for henne som allikevel utestenger henne.

I mitt materiale kan alle de intervjuede huske følelsen av det å bli avvist av de andre, en eller flere ganger. Men det er tydelig at når det dreier seg om et fast mønster som innebærer at en blir avvist og utestengt, er det ikke så vanskelig å forstå hva det vil gjøre med den enkelte og hvordan det vil påvirke ens eget selvbilde.

Det er den enkelte person som velger hvem som er signifikante andre for en selv. I kraft av denne posisjon vil signifikante andre ha større betydning i prosessen med

å tolke andres syn og oppfatninger om oss. Ifølge Mead vil alltid signifikante andre ha en spesielt viktig funksjon i forhold til det de kaller "danninger av selvet".

I denne stadige dynamikken, finner læring sted. I denne læringsprosessen blir signifikante andre viktige "samhandlingspartnere" fordi det vi tolker som deres oppfatning om oss vil fremstå som spesielt betydningsfull.

For mammagenerasjonen i intervjumaterialet, er de andre jentene, spesielt bestevenninnen viktig aktør og signifikante andre. De noe eldre guttene bør også nevnes i denne sammenheng.

Mødrenes betydning som signifikante andre blir klart beskrevet av mammagenerasjonen. Slik jeg ser det, fremstår mødrene som markante mammamodeller.

Under intervjuene med mammagenerasjonen, ble det mange følelser hos dem under temaet forholdet til mamma. Jeg snakker da om skuffelse, oppgitthet, irritasjon, sinne og hos et par av dem nesten agresjon. For det første dreidde det seg mye om mamma som mammamodell for dem. Som jeg tidligere har vært inne på, var det svært få positive ting mammagenerasjonen hadde å si om egne mødre. En mammarolle som de fleste av deres døtre opplevde som kontrollør med det sett av regler og forordninger som sørget for å sette mange begrensninger for dem. Det dreidde seg for disse døtrene, ofte om mammaer som bare var mammaer og husmødre og som ikke hadde noe "liv, tid og rom" for seg selv. Diskusjoner og konflikter var "fy" og skulle gå over av seg selv.

I kraft av sin rolle som signifikante andre var mødrene allikevel viktige "aktører" i døtrenes prosess med å lære sin rolle som jente. De aller fleste av mammagenerasjonen opplevde lite ros og tilbakemelding på seg selv. I mitt materiale var det overraskende å høre at flere av døtrene ønsket at mamma skulle være sint... for da brydde hun seg i alle fall.

Ifølge Mead er vår tolkning av spesielt signifikante andres syn og holdninger til oss svært betydningsfullt for vårt eget selvbylde. I tråd med dette, forstår jeg det dithen at døtrene gjennom mødrene opplevde mange restriksjoner og begrensninger i prosessen med å lære seg rollen som jente og for å finne sin egen identitet.

Dette blir tydeliggjort gjennom uttalelser som:

"Hun hindret meg helt i å leve sånn jeg ville...!", og "Jeg ser i dag at hun ga meg et dårlig selvbylde...".

8.4.3. Thomas Ziehe

Thomas Ziehes tanker og teorier knyttet til moderne ungdom, har vært helt sentralt i denne undersøkelsen med dagens 12 år gamle jenter.

Ziehe er opptatt av hvordan samfunnsendring fører til at såkalte tradisjonelle verdier og normer endrer seg og at den moderne ungdom møter et samfunn som gir dem endrede eller nye rammebetingelser i deres bestrebelser med å finne sin egen

stil, egen identitet og ikke minst for å finne mening. Ziehe betegner dette som kulturelt fristillet ungdom og kaller deres bestrebelser for søkeprosesser eller orienteringsforsøk. Han snakker om nye tegn og symboler som redskap i denne søkeprosessen.

Disse tankene og teoriene omkring moderne, kulturelt fristillet ungdom har vært svært relevant og verdifullt for å få bedre innsikt og forståelse for dagens 12 år gamle jenter, for deres liv, hverdag og for deres rolle som jente.

Når jeg så skal prøve å se mammagenerasjonen på 12 år i dette perspektivet opplever jeg at det faktisk ikke er mulig. Det handler ikke her om moderne og kulturelt fristillet ungdom. Det dreier seg om jenter som vokste opp i et samfunn hvor de såkalte "tradisjonelle" verdier og normer var rådende. Mammagenerasjonen forteller om et liv som var preget av "man må ikke", "man bør ikke", "man skal ikke" og med lydighet som ideal. Prof. i pedagogikk Harriet Bjerrum Nielsen omtaler forventningen til disse jentene som "Små piger, søte piger, stille piger" (Bjerrum Nielsen - 1981).

Bjerrum Nielsen har lenge vært svært opptatt av jentesosialisering. Hun fokuserer på hvordan jentesosialisering disponerer jenter til bestemte adferds- og reaksjonsmåter, som ofte forsterker eller "imøtekommer" den undertrykkelse av deres behov og interesser som de vil møte livet igjennom (Bjerrum Nielsen, 1981).

Det er nettopp noe av dette mammagenerasjonen snakker om i intervjuene.

"Jeg åpna ikke munnen", "Jeg hevdet ikke egne meninger... jeg bare 'jatta' med".

De forteller om at de alle sammen var stille og sjenerte i den alderen. Selv om de kunne være ganske sta og i opposisjon på hjemmebane, var det ingen i materialet som "sprengte noen grenser". Et par av dem forteller om noen spede forsøk på å prøve seg ut, men det endte som regel med at de tilpasset seg. Det å fremstå som ulydig, var å bryte normene til de grader.

Mammagenerasjonen syntes å være svært bevisst på hva som gikk an og hva som ikke gjorde det. Å bryte normene medførte vanligvis sanksjoner.

Ziehe omtaler moderne ungdoms bruk av tegn og symboler med å finne sin egen identitet. Det er nærliggende å tro at også på den tiden brukte ungdom tegn og symboler i denne prosessen..... men i intervjuene med mammaene fremkom de ikke så tydelig. De var ikke så lette å få øye på.

Del 9 Er jenterollen i endring?

Slik jeg innledningsvis har presisert er jenteprosjektet "Jeg er meg og jeg er helt ålreit" grunnlag og arena for dette forskningsarbeidet. Det dreier seg om 12 års gamle jenter, alle jentene i 7. klasse, som gjennom fire år har gitt meg en mengde informasjon om temaet. Syv av jentene i 7. klasse fra 2000-2001 er intervjuet (livsformintervjuer). I tillegg er fem mammaer intervjuet for å kunne få et endringsperspektiv.

I jenteprosjektet "Jeg er meg og jeg er helt ålreit" er jenterollen helt sentral. Det er viktig å ha klart for seg at her handler det om en jenterolle sett i bredt perspektiv, knyttet til både det fysiske, det psykiske og det sosiale. Når vi arbeider med jenterollen i jentegruppene snakker vi altså om jenterolle knyttet til kropp, til tanker og følelser og om forholdet vi har til de andre. Vi snakker om de verdier og de forventninger som er knyttet til det å være jente og leve et jenteliv.

Det er viktig å se jenterollen i lys av det samfunnet vi lever i, i dynamikken mellom kultur, tradisjon og samfunnsendring. Det er dette, slik jeg ser det, som skaper rammebetingelsene og samtidig konsekvensene for hvordan jenterollen utvikler seg, eventuelt endrer seg.

Det er nettopp samfunnsendring som ligger bak Thomas Ziehes tanker omkring nye sosialiseringsbetingelser for dagens unge. Ziehe er som jeg tidligere har vært inne på, opptatt av det han kaller for kulturelt fristillet ungdom og deres søkeprosesser i det moderne samfunn. Det dreier seg om søkeprosesser, om orienteringsforsøk for å finne egen identitet, finne mening og forståelse av eget liv.

Jeg finner at nettopp dette er en viktig og relevant basis å tenke ut ifra når jeg skal gå nærmere inn på jentenes oppvekstvilkår og for å vurdere om jenterollen er i endring.

Informantene, både dagens 12 åringer og mammagenerasjonen i 12 års alder, har formidlet sine fortellinger om jenters oppvekstvilkår før og nå. Det dreier seg om et stort materiale som belyser om jenterollen er i endring.

9.1. Kropp

Når jeg nå skal se nærmere på om det har skjedd noen endring i forholdet til egen kropp, fra mammagenerasjonen til dagens 12 år gamle jenter, slår det meg umiddelbart at her har mye forandret seg. Dessverre dreier det seg slik jeg ser det om mange negative endringer.

Mange 12 års gamle jenter i dag har store krav og forventninger til egen kropp, og har gjort andres skyhøye forventninger til sine egne. Konsekvensene blir at mange jenter allerede opplever et stort press på å være pen nok, slank nok og sexy nok.

Dagens 12 års gamle jenter lever i et kroppsfiksert samfunn hvor fokus på kropp er sentralt allerede på dette alderstrinnet.

Ofte dreier det seg som sagt om store krav og forventninger til egen kropp, om urealistiske krav til hvordan jentekroppen bør se ut. Mange av jentene opplever allerede et stort press knyttet til egen kropp. Et press på å være pen nok, slank nok og sexy nok. Det er nedslående hvordan jenter i 12 års alderen ofte betrakter seg selv med et negativt og kritisk blikk. Når egne forventninger er så store, når "lista" ligger så høyt, blir det nesten umulig å komme over.

Det er sjelden jeg har møtt jenter som er fornøyde med kroppen. Ofte handler det om jenter som er misfornøyd med egen kropp som ikke holder mål og ikke er bra nok. Jeg har møtt flere jenter som allerede i 12 års alderen har etablert et "fiendeforhold" til egen kropp. Det er en skremmende utvikling hvor jenter på forskjellige måter kan "straffe" kroppen som svikter dem.

Eksempler på dette er bl.a. at jentene ikke spiser eller overtrener slik at kroppen sjelden får hvile og dermed nektes dens grunnleggende behov. Kroppsidealene blir så markante, at det kan gå på helsa løs.

12 åringene er barn som kan fremstå som ganske så voksne personer. For meg blir det slående å iaktta denne kollisjonen/dynamikken mellom biologisk og sosialt kjønn. Det handler ofte på den ene siden om et barn, en umoden jente som fremdeles snakker om at hun leker med andre og som ennå ikke er kjønnsmoden. En jente som ofte er usikker og uten særlig selvfølelse og selvtillit. På den andre siden har vi en jente som vokser opp i et kropps fokusert samfunn hvor jenter på 12 år allerede er klar over hvordan kroppen deres bør være. Det er ofte snakk om idealer som ikke er forenlig med det bildet vi hittil har hatt om 12 års gamle jenter. Vi ser videre et rådende ungdomsideal både for barn og eldre, hvor det gjør seg gjeldende et utvisking av grensene mellom generasjonene.

En økt fokusering og eksponering av kropp finner sted. For meg "skurrer det" når 12 åringene gir uttrykk for at lykken er å ha ganske store pupper og sexy rumpe.... Den økende "sexualiserende tendens" er påfallende og gjennomgående på flere områder.

Flere av jentene jeg har snakket med slanker seg, en av de intervjuede har allerede utviklet spiseforstyrrelse og noen av de andre jeg har møtt er klart i faresonen.

Sett opp imot den intervjuede mammagenerasjonen, dreier dette seg om "forskjellige verdener". Slik jeg oppfatter det, er betydningen av å ha en flott kropp og forventningene til jentekropp sentrale temaer for dagens 12 åringene.

Et annet trekk som jeg oppfatter som en klar endring, er den økte seksualisering knyttet til jentekropp nemlig, kravet om å se sexy ut når du er 12 år. Det er klart at de aller aller fleste jenter i denne alderen ikke vet hva de signaliserer.

“De ser ikke de seksuelle elementene, de vil bare være feminine og jentete”, sier sosiolog Anita Lynne (KK nr.17-2002)

Sexuell sjikane rettet direkte mot kjønn, er et annet nytt og negativt forhold. Det er yngre og jevnaldrende gutter som jentene opplever står for den verste trakasseringen. Det er forståelig nok fryktelig sårende for 12 års gamle jenter og svært negativt for deres selvbilde å til daglig bli kalt “hore” og “fritte”. Dette er problemer som for mammaene som ble intervjuet var helt ukjente med da de selv var 12 år.

I mammagenerasjonen var forholdet til egen kropp ikke var et tema som tok nevneverdig plass.

“Vi var ikke så opptatt av egen kropp, vi..”, eller

“Jeg kan ikke huske at vi snakket om det...”, var noen av de typiske uttalelsene.

Mammaene ga ikke uttrykk for at det var noe rådende kroppsideal på den tiden. De forteller at de var tynne, tildels veldig tynne på denne tiden. De ga entydig uttrykk for at det ikke var spesielt stas å være så tynn. Det handlet ikke om noe “tynnshetsideal”. Flere av mammaene ga uttrykk for at de kunne tenke seg å ikke være så tynne. Slanking var derfor ikke noe samtaleemne. Et par kunne huske en og annen tykk jente som ble “baktalt” eller ertet bak hennes rygg... én ble slanket av egen mor.

Ellers var ønsket om store pupper og sexy kropp helt fraværende hos mammaene da de var 12 år gamle.

Når det gjaldt temaet sjikane, hadde mammagenerasjonen ingen opplevelse av eller kunne ikke huske at guttene noen gang trakasserte dem som kjønn.

9.1.1. Mat og måltider

Temaet Mat kan sees og forstås på forskjellig måte.

I mitt arbeide har jeg for det første valgt å se mat knyttet til jentekropp og kroppsideal. For det andre har jeg funnet det interessant å se mat og særlig måltidenes plass og verdi for 12 åringene i dag.....

Slik det fremkommer ser jeg en endring i forholdet til mat. Mens mammaene hadde et svært avslappet forhold til mat, spiste det som ble servert og spiste til de ble mette, gir dagens 12 åring uttrykk for en større kresenhet og ikke minst fokuserer flere allerede på kaloriinnhold. Mat hos disse jentene er tydelig knyttet til kroppsideal; et ideal som tilsier at de skal være tynne og slanke.

Hos mammagenerasjonen fantes det ikke noen forventninger til at de burde være tynne.

I dag ser vi ofte at mat og måltider er preget av endringer i folks hverdag. Familier kan være preget av et høyt aktivitetsnivå... hvor både barn og voksne “fyker hit og dit” for å ta del i og rekke alt de ønsker og må. Dette fører oftere til valg av for

eksempel "kjapp mat" eller bare brødmat til middag fordi det ikke blir tid til å lage middag.

Ut ifra mammagenerasjonens informasjon om dette temaet var det klar struktur på måltidene. Alle skulle passe måltider som fant sted på fast tidspunkt. Maten som ble servert skulle spises. Måltidene var også preget av ønsket/kravet om at familien skulle spise sammen. Det sosiale var altså også et viktig trekk. Som det fremkommer var det mammainformantenes mødre som sto for struktur og kontroll av maten og måltidene. Slik jeg ser det handlet det om klare normer knyttet både til selve maten som skulle spises og til måltidene. Her var det ikke noe "slinger i valsen". Det ville i så fall bli observert og korrigert av den alltid tilstedeværende mor.

Når jeg ser på hva jentene har fortalt fra sin hverdag, synes disse normene å ha endret seg. Jentene forteller om søsteren som ikke spiser frokost, om broren som sitter i stua og leser Donald eller ser på TV mens han spiser. Mamma og pappa har allerede dratt på jobb. I mitt materiale var alle mammaer i arbeid på heltid eller deltid og hadde oppgaver og forventninger knyttet til dette som førte til at de ofte ikke var tilstede ved måltider.

Den "tradisjonelle alltid tilstedeværende" mammaen som hadde full oversikt og kontroll på mat, matlaging og måltider eksisterer knapt i våre dager.

Jeg ser denne "fri flyt" og mangel på grenser knyttet til mat og måltider i lys av Ziehes fristilthet hvor verdier og normer endrer seg i det moderne samfunn.

Sammen med økt press og forventning til jentekropp tror jeg at manglende struktur og grenser og gjerne kontroll knyttet til mat og måltider kan gjøre det vanskelig å fange opp signaler i tide. Det er et tankekors at flere jenter på 12 år i dag allerede viser tegn på spiseforstyrrelser.

9.1.2. Klær

Temaet klær er en svært viktig sak for jenter på 12 år i dag. Slik jeg ser det er klær svært viktige i prosessen med å finne egen stil og identitet.

De fleste jenter har ofte lenge før de fyller 12 år, opparbeidet seg en kompetanse til å skille mellom det som er "Harry" og teit og det som er kuult og som representerer den riktige koden. Ofte dreier det seg om en hårfin balansegang mellom avvik og suksess. Klesmerkene er oftest viktige og ikke minst butikken hvor de kjøper klærne. De "gale" valgene kan lett medføre negative kommentarer og erting.

Klær tar altså stor plass i hverdagen til 12 års gamle jenter. Pengebeløpet som brukes på klær varierer etter økonomisk status. Men alle de intervjuede jentene bruker pengene de får til disposisjon nærmest uavkortet til klær.

Mammaene i mitt materiale snakker om hjemmesydde, hjemmestrikkede og arvede klær i denne alderen. Men det er tydelig at ønsket om "kjøpeklær" begynte å vokse i 12-13 års alderen. Kravet til merker og "riktig" klesbutikk var nærmest helt

fraværende. Bare det var riktig stil og fasong. Klærne ble ofte kjøpt på salg og var til å vokse i.

Mammaene ga ikke uttrykk for opplevd krav eller press fra de andre på hva slags klær de burde og måtte ha. Sure kommentarer og erting knyttet til klesvalg var ikke vanlig.

Mammaene snakket om det de ønsket mer klær enn de fikk, spesielt den yngste av dem.

De brukte det meste av det de fikk eller tjente på barnepass til klær. De gledet seg over nye klær.

Som vi ser har det stadig blitt en økende fokus på klær. For dagens 12 åringer tar det mye tid, penger og får svært mye oppmerksomhet. Klær blir et fremtredende symbol for å vise deres identitet og tilhørighet. Det er ikke uvanlig at jenter på 6-8 år allerede har en godt utviklet kompetanse på hva som er kuult og OK og hva som er helt feil.

Selv om mammagenerasjonen tilsynelatende også brukte pengene sine på klær fra 12-13 års alderen, fremstår det her et svært forskjellig bilde som viser at klær ikke på langt nær hadde den samme betydning for disse 12 åringene. Kontroll og sanksjoner knyttet til "feil klær og feil butikk", er følgelig også svært ulikt, sammenlignet med dagens 12-åringer.

Angående temaet klær er det et annet trekk som blir svært tydelig. Før var det klare skiller mellom generasjonene. Barnetøy, ungdomstøy, voksen dame, eldre dametøy. Bestemødre kledde seg som bestemødre. Nå synes skillene i stor grad å blitt utvisket. I dag skal en bestemor være slank, sprek, rynkefri og glatt til hun er 80 år... og hun skal kle seg ungdommelig.

Småjenter og 12 åringer, mammaer og bestemødre kler seg i samme type klær. Vi snakker om et fremtredende ungdomsideal for alle årsklasser, hvor småjenter med kroppsnære, små og trange og sexy klær kan fremstå og signalisere noe de selv ikke vet rekkevidden av. Sexualisering knyttet til klær er, slik jeg ser det, blitt påfallende og nedslående.

Småjenter og jenter i 12 års alderen har blitt en stor og bevisst markedsgruppe når det gjelder klær. Økonomer snakker om en ny og aggressiv markedsføring rettet mot småjenter. Og konsekvensene ser vi... økt fokus, økte krav, økte forventninger knyttet til jenteklær.

Dagens trendforskere snakker om jentetruser som smykker. Smykker er én ting, men jeg vil også se jentetruser i lys av tegn og symboler.

Gjennom aggressiv markedsføring rettet mot småjenter, har det funnet sted en økt fokus på klær inklusivt undertøy fra markedet og dermed jentenes side. Vi snakker om at klær kanskje er de aller viktigste tegn og symboler for å vise hvem du er i

prosessen med å finne egen stil og identitet. Det er påfallende å iaktta den økte seksualisering knyttet til kropp og klær for dagens 12 års gamle jenter.

Og det er tydelig at dette fokus på sexy jenteklær kan begynne mye tidligere. Jeg ser for meg barn som blir altfor "tidlig voksne". Den økte seksualiseringen vi kan se, knyttet til kropp og klær er påfallende.

I forhold til informasjonene fra mammagenerasjonen snakker vi om en stor endring i forhold til forventninger til klær. På bakgrunn av mitt materiale vil jeg også si endring av klær som symbolverdi. Sexualiseringen er noe av det som er svært påfallende i mitt materiale og representerer en merkbar endring.

I mine øyne dreier dette seg om en klar negativ utvikling. Det samme må sies om den økte kontroll og de direkte sanksjonene fra jevnaldrende rettet mot klesvalg. Dagens 12 åring kan fortelle om alt fra kritiske blikk og kommentarer til mobbing og i verste fall utestengning på grunn av at klærne ikke holder mål. Jentene formidler tydelig at krav og forventninger til klær øker når de nå skal begynne på ungdomsskolen.

For å illustrere dette og gi et bilde av tingenes tilstand, vil jeg referere til et innslag i NRK Buskerudsending 30. oktober 2002. Der kunne utekontakter i Oslo bekrefte at de var kjent med at 13 års gamle jenter solgte kroppen sin i bytte med merkeklær.

Tre 13 år gamle jenter på ungdomskole i Drammen ble intervjuet om dette i innslaget. De var alle orientert om at det faktisk skjedde. På spørsmål fra journalisten om hvordan dette kan skje, svarte jentene at presset på å ha de riktige klærne var så stort, og at jentene sto i fare for å bli utestengt hvis de brukte "gale klær"... og hvis jentene hadde en dårlig selvfølelse kunne de komme til å kompensere med flotte og riktige klær. Gjennom dette håpet de på "inngangsbillett" og aksept hos de andre.

9.2. Tanker og følelse

Dagens 12 års gamle jenter kan fremstå som barn og som nesten voksne. De kan virke modne og forbausende orientert om mange ting.. men de kan også være "veldig barn". I tråd med dette kan de oppfattes som både tilsynelatende selvsikre og svært usikre. Det dreier seg oftest om en "overflate sikkerhet" for intervjuene viser at de aller fleste av jentene strir med dårlig selvfølelse og selvtillit i denne alderen. Det er få som stoler på egne meninger og tør å hevde dem. Dette gjelder både i forhold til andre sterke eller populære jenter, og i skolesituasjoner hvor guttene, nå som før får dominere og får mest oppmerksomhet fra lærerne.

De intervjuede mammaene definerer seg selv i 12 års alderen som stille, sjenerte og som "bare jatta med" de andre. Selv om flere snakket om at de var stae, sinte og i opposisjon, ble dette oftest overskygget av forventningen om å være snille og lydige. Harriet Bjerrum Nielsens karakteristikk "Små pige, søde pige, stille piger", kan sies å ha preget mye av oppvekstvilkårene for jenter på 50 og begynnelsen av 60

tallet, da mammagenerasjoner vokste opp. Lav selvfølelse og selvtillit ved 12 års alder, er noe av det de intervjuede formidler i mitt materiale.

Jeg ser i min undersøkelse flere likhetstrekk mellom dagens 12 åringer og deres mammaer når temaet er selvfølelse og selvtillit, å stole på egne meninger og å hevde dem, og bruke det offentlige rom. Det forbauser meg når mange av dagens 12 års gamle jenter forteller om hva de finner seg i, i dagens skoledag f.eks. Hvordan de kan bli "feiet av banen" på datarommet av guttene.

Jentene er opptatt av når noe er urettferdig. Det er urettferdig at guttene tar mest tid og rom og får mest oppmerksomhet i klassen. Det er urettferdig at det er de samme sterke jentene som alltid skal bestemme hvordan ting skal være. Men når det gjelder å si ifra, å fortelle at de ikke liker det, at de ikke er enige... da er det helt stopp for de aller, aller fleste av dem.

Dessverre må jeg fastslå, ut ifra mitt materiale, at det på dette området har skjedd liten endring.

Media spiller en stor rolle for dagens 12 åringer. For mødrene hadde media liten betydning. Det var kun den yngste av mammaene (f. 1967) som så mye på TV, og som var svært opptatt av det.

Hverken media av flere slag eller markedet var en viktig del av mammaenes liv og hverdag. I tråd med dette var det ikke snakk om at media overførte symboler eller tegn av en slik grad vi ser i dag.

Men allikevel fikk mammagenerasjonen gjennom radio, plater, blader og noe TV nok stimuli til å få seg idoler. Det dreide seg oftest om begeistring, beundring og drømmer knyttet til forskjellige popsangere.

Jenter på 12 år i dag ser mye på TV, noen av dem svært mye slik at ungdomsserier og underholdning tar en stor del av deres tid i hverdagen.

De fleste leser også ungdomsblader som er fulle av lykkelige, vellykkede som ser ekstremt flotte ut. De har klær av absolutt siste mote, ofte svært små og kroppsnære klær som eksponerer kroppen maksimalt. Innholdet i bladene gir indirekte og direkte signaler på og forventningen om hvordan jentene bør fremstå. Slik jeg ser det dreier det seg mye om seksualisering og mest mulig eksponering.

Det er tydelig at dagens 12 år gamle jenter lever i et mediasamfunn og et marked preget av aggressiv markedsføring rettet mot yngre jenter. Dette påvirker naturlig nok mange av jentenes holdninger og valg, og ikke minst i forhold til valg av symboler. Symboler som formidler noe om hvem de er eller ønsker å være, og om tilhørighet.

Det handler på den ene siden om å være inkludert og samtidig om å bli sett, å være synlig for de andre som er betydningsfulle for dem.

Med jentenes bakgrunn som beskrevet ovenfor, ville jeg forvente at de hadde diverse idealer "i bakhodet", men slik var altså ikke.... Ikke en gang på direkte spørsmål og tenketid angående dette, kunne de formidle noe om dette. Dagens 12

åringene synes å være preget av samfunnets generelle individualisme, selvforkusning og selvopptatthet. "Jeg vil bare ligne på meg selv", erklærer en av jentene.

Det er mye som tyder på at jenter i denne alderen har seg selv som forbilde. Dette innebærer at flere av dem i motsetning til mammagenerasjonen er "sitt eget ideal".

Dette er for øvrig i tråd med Liv Mette Gulbrandsens arbeider omkring det samme temaet (Gulbrandsen, 20029)

Tanker og følelser, gleder og sorger er oftest knyttet til forholdet til andre. Jeg vil derfor kun nevne noen momenter her for senere å utdype temaet under "forholdet til andre" ..

Blant mammagenerasjonen var sorger og gleder oftest knyttet til forholdet til andre, først og fremst til bestevenninnen.

De jevnaldrende guttene hadde ikke den samme status og posisjon. Selv om de ofte ble klassifisert som barnslig og teite, representerte de ikke spesielt negative elementer i jentenes liv. Lykken var å ha en bestevenninne, leve som "erteris" i tykt og tynt. Sorgen var å ikke ha noen bestevenninne eller å krangle og bli uvenner med henne. Følelsen av å bli avvist var forferdelig. Det samme var å oppleve at bestevenninnen fikk seg kjæreste og foretrakk å være sammen med ham istedenfor dem.

Mammagenerasjonen hadde også minner, både positive og negative knyttet til tilhørighet i vennegjeng. Opplevde gleder og sorger er oftest knyttet til andre, spesielt i forhold til andre jenter, venninner og de jentene i klassen. Det er her jenter gir uttrykk for å oppleve "det aller beste" og "det aller, aller verste", avhengig av å bli godtatt og inkludert eller å bli avvist og utestengt.

De jevnaldrende guttene i dag representerer svært ofte negative opplevelser slik jentene formidler det. Gjennom mobbing som forsøk på tilnærming og gjennom sjikane rettet direkte mot kjønn skaper de mye sorg og fortvilelse blant jentene.

Temaet forholdet til de andre blir utdypet noe etter dette.

Bortsett fra én lekte alle mammaene i mitt materiale med dukker da de var 12 år! Svært mye av deres tid gikk med til dette og ikke minst til å være passe- og trillepiker for småbarn. Det er overraskende å registrere at de fleste av de intervjuede allerede i denne alderen hadde klare tanker og ønsker om å få egne barn om ikke så lenge...

Det er et tankekors at disse mammaene allerede hadde uttalte tanker om å gifte seg, få eget hjem..... og få barn i 12 års alder. For de fleste var dette temaet det som først og fremst kom frem under intervjuene. På direkte spørsmål om de hadde gjort seg noen tanker omkring utdanning og yrke, fremkom det at de fleste av dem kunne tenke seg omsorgsyrker.

Mens mammagenerasjonen lekte med dukker da de var 12 år, fremstår dagens 12 års gamle jenter både som barn, men også som påfallende modne og orienterte om

det meste. Det er et tankekors når jenter i denne alderen f.eks. er orientert om at du kan slanke deg med amfetamin... eller om hvordan man kan blande spirit for ikke å bli "fyllesyk".. selv om dette ikke hører til det generelle.

De aller fleste av jentene i mitt materiale har gjort seg tanker og har drømmer og planer for fremtiden. De vil selvfølgelig ha en utdanning og jobb de trives med. Det dreier seg også om såkalte "utradisjonelle" jenteyrker. De snakker om reiser og aktiviteter for fremtiden. Ofte er venninnene med i planene. Gifting og få barn blir ikke nevnt i intervjuene. På direkte spørsmål om dette svarer alle bortsett fra én: "Ja, naturligvis... én eller annen gang..... men dette synes å ligge svært langt frem i tid.

Det som slår meg er at jentene ikke synes å se noen begrensninger i forhold til sine planer og tanker om fremtiden. I tråd med flere av de andre temaene i arbeidet mitt, er det få grenser for hva jentene kan drømme om, kan tenke seg og om hva de kan gjøre. De fleste i mitt materiale har mange forventninger til seg selv og de ser mange muligheter for seg selv.

Her er det ikke snakk om noe "Enten - Eller"... som vi kjenner fra mammagenerasjonen da de vokste opp. Søt eller flinke.. Gifte seg eller utdanning....Barn eller jobb....Hjem eller eget liv.

I mitt materiale formidler informantene her store endringer i jenterollen. Når det handler om verdier og forventning til det å være 12 års gamle jenter i dag, så er de så definitivt preget av et "Både Og", "Ja takk - hele pakka". Selvfølgelig skal de være søte, har flott kropp, de riktige klærne, være kuule og populære, være flink og få utdanning og jobb de trives med. Og naturligvis ønsker de å gifte seg, få eget hjem og barn... en eller annen gang. Og de skal jo "leve sitt eget liv" også oppi alt dette.

Slik jeg ser det, formidler de fleste av jentene forventninger om at de faktisk skal fikse alt.

Dette er holdninger og forventninger som kan virke grenseløse. Endringene i forhold til mammagenerasjonen er ikke vanskelig å få øye på.

9.3. Forholdet til andre

Når jeg tar for meg forholdet til de andre ser jeg at noe er likt og noe er ulikt.

9.3.1. Gutter

Når dette gjelder forholdet til jevnaldrende gutter ser jeg mye av de samme trekkene hos jentene og mammagenerasjonen. De aller fleste opplevde disse guttene som barnslig og håpløse og uten særlig status blant jentene, i motsetning til de noe eldre guttene, som ofte ble gjenstand for beundring og avstands forelskelse.

Det som imidlertid kommer svært tydelig frem i mitt materiale er endringen i de jevnaldrende guttenes adferd i dag i forhold til jentene. Svært mange 12 års gamle jenter i dag opplever trakassering og sjikane rettet direkte mot kjønn. Disse jentene kan daglig oppleve å bli kalt horer og fitter. Som det tidligere har fremkommet, kan

dette starte allerede når guttene er 8 år. Og vi snakker ikke om engangstilfeller, men mer om faste mønster. Det er ikke vanskelig å forestille seg hva dette har å si for jentenes opplevelse av seg selv og deres eget selvbylde. Når jentene i jentegruppene snakker fritt om det som opptar dem og plager dem i det daglige, er det nettopp dette temaet de snakker om.

Denne sjikaneproblematikken var helt ukjent for mammagenerasjonen da de var 12 år. Det betyr ikke at de jevnaldrende guttene ikke kunne erte og komme med kommentarer... men det dreide seg aldri om direkte trakassering rettet mot kjønn. Det var for de intervjuede mammaene har en helt utenkelig tanke.

Det dreier seg her om en svært negativ utvikling og endrede rammevilkår når det gjelder jentenes relasjon til jevnaldrende gutter. Slik jeg ser det, kan denne problematikken dessverre sees i lys av det jeg velger å betegne som den økende seksualisering av jenterollen. Jeg har tidligere tatt for meg seksualisering knyttet både til kropp og klær.

9.3.2. Forholdet og forventninger til mamma

Temaet *Forholdet og forventninger til mamma* ble svært interessant.

Mens mammagenerasjonen formidlet svært mange negative opplevelser av mammarollen, hadde 12 åringene i mitt materiale et annerledes og positivt syn på sine mammaer. De aller fleste av mammagenerasjonen presenterte sine mødre som "tradisjonelle" hjemmeverende - "være-til-for-andre mammaer" som er opptatt av å styre og kontrollere alt og alle. Mammagenerasjonen hevdet at de opplevde at deres mammaer på den tiden ikke hadde noe "egne liv" - hun var alltid der. Noen vil kanskje tenke at det var jo bra, men det var ikke det mammagenerasjonen formidlet. Videre fremkom det at de hadde ønsket seg liv og røre, diskusjoner og at de kunne ta tak i problemer og konflikter. Men, nei, de fleste av disse mødrene tilstrebet harmoni og idealet var "små piger, søde piger og stille piger". De fleste av de intervjuede mammaene kunne ikke ta frem positive egenskaper og trekk ved sine mødre.

For meg var det nedslående å registrere de negative holdninger og forventninger mammagenerasjonen i mitt materiale hadde til sine mødre.

Det ble derfor en positiv og flott opplevelse å registrere hva dagens 12 års gamle jenter formidler om sine egne mammaer.

Bortsett fra én forteller alle om et positivt syn på mamma på hva hun står for og hvilke forventninger de har til henne.

Som jeg tidligere har vært inne på er forventningene til mamma store, svært store. Mamma bør ha sitt "egnet liv" med jobb hun liker, en mamma som er tilstede for dem, lyttende, støttende.. som kan gi dem frihet men samtidig kan stille krav til dem, understreker avtaler, setter grenser og kan si NEI! En mamma som er flink til å lage mat og som gjør det hyggelig rundt seg. Samtidig bør hun også ha en "venninnebit" som innebærer at de kan diskutere klær, hår og stell av negler.

I motsetning til mammagenerasjonen kan jeg faktisk i dag registrere både respekt og beundring overfor mamma hos dagens 12 åringer i mitt materiale. Dette innebærer en stor endring fra mammaenes oppfatning og forventninger til sine mødre.

Endringen synes så tydelig at jeg ser for meg konturene av en ny definert mammarolle. En rolle som har i seg mye av det tradisjonelle, pluss at rollen skal romme så uendelig mye mer, slik jeg har nevnt ovenfor.

9.3.3. De andre jentene

Slik det fremkommer i mitt arbeidet, er forholdet til de andre jentene, det som tar størst plass og defineres som det aller viktigste for 12 års gamle jenter. Det er de som representerer "det aller beste" og "det aller aller verste". Slik var det for mammagenerasjonen og slik var det for 12 års gamle jentene jeg har hatt samtaler med i jentegruppene og for jentene som ble intervjuet.

Det jeg imidlertid har merket meg er at mammagenerasjonen var mest opptatt av det å ha én bestevenninne, snakker de aller fleste av 12 åringene jeg har møtt om flere jentevenninner. Jeg finner i dette materialet flere jentegrupperinger.

For mammagenerasjonen var det aller viktigste å ha en bestevenninne og ha en gjensidig tillit og fortrolighet med henne. Det å få aksept og være inkludert i en vennegjeng hadde en stor og viktig betydning. Å bli uvenner med bestevenninne og bli avvist, var det aller såreste og verste som kunne skje dem. De forteller om "baktaling" eller "erting i det skjulte", men ikke om å være direkte og ondskapsfulle mot hverandre.

Men det er dessverre akkurat dette sistnevnte som ikke sjelden preger relasjonene mellom dagens 12 års gamle jenter. Grensene for hva de kan si og hvordan man kan forholde seg på til hverdagen, synes å ha blitt tøyet betraktelig.

Allerede i denne alderen forteller jentene om tøffere forhold blant jentene. Vurdering og kritikk av hverandre virker åpen og direkte. Mobiltelefon er et nytt redskap i denne sammenheng. Jentene kan oppleve "kamouflerte meldinger" som er svært sårende og krenkende.

Jeg registrerer en stor negativ endring når det gjelder 12 års gamle jenters måte å forholde seg til hverandre på.

For å illustrere dette vil jeg rette fokus på et arrangement jeg ble invitert til våren 2002.

På Svensedammen ungdomsskole ble det da arrangert en jentekonferanse med temaet "Jentevold". Jentene på skolen hadde definert at de hadde et problem og tok selv initiativet til å ta opp temaet jentevold.

Gjennom informasjon, samtaler, film og foredrag, fremkom det at det er i ferd med å utvikle seg råere og tøffere jentemiljøer. Det er spesielt i større byer at dette fenomenet har tiltatt men man ser en generell tendens til jentevold. Det handler

både om psykisk og fysisk vold blant jentene og er resultater av maktforholdet i jentegruppene.

Fagpersonene på konferansen kunne fortelle at det oftest var stridigheter rundt en gutt som utløste volden.

Jeg må gjøre oppmerksom på at det her ikke var snakk om 12 åringer, men 15-16 åringer. Tendensen fremkommer imidlertid også i mitt materiale.

Harriet Bjerrum Nielsen har i mange år beskjeftiget seg med sosialisering, både gutte- og jentesosialisering.

I forbindelse med guttesosialisering har hun hevdet at gutter ofte leker sammen i større grupper som er oppdelt med én leder og en rangering under ham, en hierarkisk inndeling. Hun har funnet at venninnesstrukturen er dyadisk og at jentene videre er opptatt av å opprette private relasjoner til andre. Jentene er vennlige, omsorgsfulle og oppmerksomme overfor andre. De legger merke til det hvis noen er lei seg (Bjerrum Nielsen, -81).

Jenter er ikke interessert i makt, men i intimitet, hevdet Bjerrum Nielsen videre. Intimiteten opprettes privat og det betyr i mindre grad enn guttene, at de betrakter hverandre som konkurrenter og derfor også ofte oppfører seg mere solidariske overfor hverandre (Bjerrum Nielsen, -81).

Ut ifra ny kunnskap og mitt eget materiale, er det grunn til å sette et spørsmålsteget ved om det faktisk forholder seg slik i dag.

Slik jeg opplever det, er jentene i ferd med å nærme seg guttenes måte å organisere seg på samt å nærme seg deres adferdsmønstre. Jeg har registrert en forflytning av jentenes ofte til tider ensidige fokus på én bestevenninne tidligere til en økende tendens for dagens 12 års gamle jenter og deres vektlegging og tilhørighet til flere jenter.

Oftest ser jeg klare grupperinger av jenter. Det er ikke vanskelig å registrere rangering jentene imellom; hvem som er "lydige og tilpasset" og hvem som er populære og har status i gruppa. I kraft av sin posisjon er det disse jentene som har makt: makt til bl.a. å kontrollere, sanksjonere, inkludere eller ekskludere andre i gruppa.

Nedslående er det å fastslå at det er en økende tendens til både psykisk og fysisk vold blant jenter.

Det handler her som jeg før har vært inne på, om klare paralleller til guttenes grupper med en hierarkisk organisering, og ofte med tøffe måte å oppføre seg på og å håndtere konflikter på.

Del 10 Endring i jenterollen

10.1. En sammenfatning

Denne undersøkelsen har fokus på jenterollen i overgangen barn/ungdom. Hva kjennetegner det å være jente i 12 års alderen i dag?

Er jenterollen i ending?

Jeg har intervjuet jenter i 12 års alderen om hvordan de opplever hverdagen sin, samt kvinner i deres mødregenerasjon om hvordan det var å være 12 år på 60-tallet. I tillegg har jeg mye data fra samtaler med jentegruppene i jenteprojektet "Jeg er meg og jeg er helt ålreit" gjennom de siste fire årene.

Undersøkelsen har gitt tilstrekkelig data til å formidle noe om jenters oppvekstvilkår i dag. Jenterollen blir også sett i samfunnsperspektiv, med hensyn til verdier og forventninger til hvordan jentene bør fremstå, både når det gjelder kropp, tanker og følelser og forholdet til andre.

Det dreier seg om 12 års gamle jenter som vokser opp i et moderne samfunn preget av omstillinger og uro. Hvor livet er preget av stadige endringer og hvor vi blir utsatt for en mengde informasjon og stimuli. Det som er moderne blir fort gammeldags. Det handler også om et samfunn preget av store krav til hvordan man skal forholde seg til alt dette. Samtidig finnes det et stadig økende krav til effektivitet, rasjonalitet og til å ta de riktige valg. Vi lever i et samfunn som er svært preget av prestasjon. Vi snakker ikke bare om prestasjon knyttet til arbeidsliv og skole, men at kravet om prestasjon har blitt stadig større i folks hverdag og fritid. Dette er helt i tråd med Jürgen Habermas' tanker omkring det moderne mennesket i den vestlige verden. Habermas hevder at arbeidslivets trekk og krav til oss har invadert fritiden vår. (Moe -94)

Thomas Ziehe har også vært spesielt opptatt av ungdoms oppvekstvilkår sett i lys av samfunnsendring. For meg har hans teorier om kulturelt fristillet ungdom og deres søkeprosesser vært svært gode redskaper til å få innsikt og forståelse for jentenes oppvekstvilkår i dag, og for endringer av jenterollen.

Ved at flere tradisjonelle verdier og normer ikke lenger har den samme betydning, innebærer dette at jentene blir "kulturelt fristillet" og må dermed starte egne og nye søkeprosesser for å orientere seg og for å finne mening. Gjennom bruk av tegn og symboler forsøker de å finne sin egen stil og identitet.

Jeg har nå lagt frem noen av samfunnets rammevilkår hvor 12 åringens liv utspiller seg i dag. Det som slår meg er at prestasjonspress er en relevant beskrivelse av 12 åringenes opplevelse av å være 12 år i dag. Det dreier seg om "prestasjonspress" i forhold til det å holde mål, være bra nok, i forhold til kropp, klær, tanker og følelser og til forholdet til de andre.

Sett i lys av mammaenes opplevelse av å være 12 år, må jeg kunne si at det har skjedd tildels store endringer knyttet til verdier og forventninger til det å være jente på 12 år. Dagens 12 åringer i mitt materiale opplever å stri med og føler mer eller mindre press på å holde mål. Å være søt nok, slank nok, flink nok, kuul nok, populær nok, ha de riktige klærne, å få være inkludert blant de mest populære, de med status i gruppa.

Det handler om å ha svært store krav og forventninger til seg selv. Jentene har gjort andres forventninger til sine egne og vel så det. Det dreier seg ikke om noe Enten-Eller, som var mer forenlig med mammagenerasjonens trekk og holdninger i 12 års alder, men om et stort og tydelig Både-Og. Dagens 12 åringer vil være søte og flinke, kuule og populære, få utdanning de ønsker seg, jobb de trives med, de ønsker seg kjæreste og beholde venninnene, å gifte seg og få barn en eller annen gang langt frem, med de skal selvfølgelig beholde "sitt eget liv" i tillegg. Jentene formidler nærmest "grenseløse" planer og drømmer, holdninger og forventninger til det å være jente. De er optimistiske når det gjelder deres eget "livsprosjekt" og formidler: "Ja takk, jeg tar hele pakka!"

I forbindelse med det å ha idealer finner jeg også endringer mellom mammagenerasjonen og dagens 12 åringer. Det er vel kanskje ikke så overraskende når jeg ser det i tråd med jentenes Både-Og-holdning. I motsetning til sine mammaer gir mange uttrykk for at de vil ligne på seg selv. De er faktisk "sitt eget ideal".

Men det finnes også andre områder som representerer nye og annerledes trekk enn det mammagenerasjonen opplevde. Det handler om det jeg velger å kalle seksualisering. Selv før jentene er 12 år har mange av dem forventninger og ønsker om å fremstå som sexy. Dette gjelder i forhold til egen kropp og i ikke minst i forhold til klær. Små jenter eksponerer seg gjennom å fremheve kropp, gjennom avslørende klær... klær som tradisjonelt hører hjemme blant voksne og helt andre aldersgrupper enn det små jenter står for. Jentene fremstår som sexy og vet ikke hva de formidler.

Slik jeg ser det, har både egen kropp og ikke minst klær blitt viktige symboler i prosessen med å finne egen stil og identitet. I følge mitt materiale vil jeg hevde at både kropp og klær har fått en ny symbolverdi som er ganske så fjern fra deres mammaer i 12 års alderen.

I tråd med dette finnes en annen ny dimensjon ved å være jente på 12 år i dag. Det dreier seg om den daglige trakassering og sjikane rettet direkte mot kjønn fra stadig yngre gutters side. Jenter opplever dette som enormt belastende. De blir svært lei seg. Når dette blir et mønster er det klart det kan gå på selvfølelsen og selvtiliten løs. Denne tendensen var helt fraværende i "mammamaterialet".

Forholdet til andre jenter var/er svært viktig både for mammaene og jentene i dag.

Mammaene understreket bestevenninner som den mest betydningsfulle, mens 12 åringene i dag snakker mest om flere jenter, grupper av tre eller flere jenter. Jentene forteller om mye tøffere miljø jentene imellom i dag. De er åpne og direkte mot hverandre. De kontrollerer, sanksjonerer, avviser, inkluderer og ekskluderer, alt etter hvilken status de forskjellige har i jentegruppa. Det er klart synlig hvem det er som hører med til "de populære" og som har makt, makt til bl.a. å bestemme hvem som skal utelukkes og hvem som får lov til å komme inn i varmen.

Dette fører meg over i et annet spennende tema. Ifølge mitt materiale ser jeg konturene av endringer knyttet til jentesosialiseringen.

Når det gjelder mammagenerasjonen, dreide det seg her om en såkalt tradisjonell jentesosialisering med "små piger, søde piger, stille piger", som ideal". Her var bestevenninnen sentral og relasjonene basert på intimitet i motsetning til guttesosialisering hvor det handlet om gruppetilhørighet med hierarkisk inndeling. Blant guttene var konkurranse og makt, også fysisk makt, fremtredende trekk (Bjerrum Nielsen, -81)

Det kan synes om jentesosialiseringen faktisk kan være i ferd med å endre seg og nærme seg guttesosialisering og de trekkene som karakteriserer denne. For i dag handler det ofte om sosialisering mot jentegrupper, ikke bare nære bestevenninne-relasjon. Disse gruppene er preget av en hierarkisk inndeling hvor vi finner konkurranse, kamp om status og makt på de aller fleste områder.

At dette tildels harde klimaet etter hvert kan innebære at jentene overtar guttenes fysiske måte å løse konflikter på, er nedslående. Økt konkurranse og makt i jentegrupper har ført til at jentene også er i ferd med å overta guttenes måte å løse konflikter på, nemlig gjennom bruk av fysiske vold. Vi ser en økende tendens til jentevold, både psykisk og fysisk relatert.

Gjennom arbeidet mitt ser jeg endrede verdier og normer knyttet til det å være jente i dag i forhold til hvordan det opplevdes for mammagenerasjonen i overgangen barn/ungdom. Jeg ser mangfold, muligheter og endringer i begrensninger. Gjennom det Ziehe kaller det moderne samfunns kulturelt fristillet ungdom med endrede eller manglende verdier og normer, kan jenter oppleve en grenseløshet, en type "fri flyt" på mange områder. Jeg ser det i forhold til jentekropp, klær, måltider, i forhold til tanker og følelser, planer og drømmer og valg, og i forholdet til andre. Det er så mye som går an. Hverdagen er ikke lenger preget av "man bør ikke, kan ikke, må ikke", slik jentenes mammaer opplevde det da de var 12. Mens mammainformatene ga uttrykk for hvilken "pest og plage" det var med alle regler og kontroll, og beskrev hvordan de ønsket å kvitte seg med alle begrensninger, opplever jeg at dagens 12 åringer direkte og indirekte formidler at det er helt greit med noen regler, avtaler og at mamma kan være streng.. og si nei.

I samtaler med jentene er det tydelig at de etter å ha "rast litt fra seg", opplever at det at f.eks. mamma definerer grenser for dem, er å "bry seg positivt om dem". Og det er greit å vite hva en skal forholde seg til, egentlig.

Finn Skårderuds tanker og syn på mennesket i det moderne samfunn har vært et sentralt utgangspunkt for mitt arbeide. Det er nettopp grenser og grenseløshet i vårt samfunn han er så opptatt av. Han formidler dilemmaet på denne måten: "Vi er grenseløse og nyter mulighetene". Samtidig hevder han: "Vi er grenseløse og lider av det". Grenseløshet er et problem. Ryker grensene, ryker også grepet på virkeligheten (Skårderud - 98, s.23)

Jeg opplever at Skårderuds tanker kan illustrere en del trekk ved den "moderne" jenterollen med både motsetningene og de store forventninger jentene opplever på alle nivåer. Ikke minst sårbarheten som er knyttet til det å ikke lykkes, å få aksept og være inkludert.

Det dreier seg om en grunnleggende motsetning mellom behov for frihet og behovet for tilknytning (Skårderud -98)

10.2. Etterord

I tråd med deltagende aksjonsforskningsmodell, vil den nye kunnskap og forståelse forskningsarbeider har gitt meg, gå tilbake til jenteprojektet "Jeg er meg og jeg er helt ålreit". Dette innebærer ny kunnskap for dem som eier virkeligheten, de 12 års gamle jentene og økt kompetanse for meg, den såkalte "ekspertisen".

Men det er det "levende livet" til dagens 12 års gamle jenter jeg er opptatt av. Det er deres virkelighet som i hele denne oppgave har vært det essensielle. Jeg opplever at forskningsarbeidet viser at det å starte bevisstgjøring og mestring allerede i denne alderen er relevant og riktig. Som 12 åringer har mange allerede erfart at det kan være problematisk å være jente og leve et jenteliv, mens flere av de negative og belastende trekkene ved jenterollen ennå ikke har blitt en del av dem.

I mitt materiale finner jeg at jenterollen er i endring. Jeg ser økte forventninger og press knyttet til dagens jenterolle. Gjennom å styrke selvfølelse og selvtillit håper jeg at jentene får økt innsikt og kompetanse til bedre å kunne orientere seg i dagens samfunn. Et samfunn med endrede grenser og rammebetingelser og hvor andres og jentenes egne forventninger til det å være jente er svært store.

Det handler om å holde mål og være bra nok på alle områder. Det dreier seg ikke om å være Enten-Eller ... med absolutt om å være Både-Og.

Det kan kanskje fremstå som et svært prosjekt å arbeide med bevisstgjøring av jenter basert på et så bredt perspektiv, men slik jeg ser det, er det nettopp dette brede perspektivet som gir mening.

I lys av dette finner jeg det derfor passende å avslutte med noen ord fra Eva Nordland:

“Å være virkelig våken for et problem – være bevisst – vil si å ta hele problemet inn over seg, se det i sin sammenheng, vurdere hva som kan gjøres og hva en selv og den gruppen en tilhører kan bida med, om det er aldri så beskjedent, oppleve, skaffe seg kunnskaper, velge ut fra egne verdier og så handle. Det er ulike sider av det å bli bevisst” (Norland – 85 – s.100).

Litteraturliste

Dagbladets Magasinet

Undertøys
16. februar 2002

Fürst, Elisabeth L.

Mat - et annet språk
Pax Forlag, Oslo 1995

Gulbrandsen, Liv Mette

Storbyjenter i Kulturpsykologi
Kirsten Thoresen, Ruth Toverud (red.)
Bevegelse i livsløp
Universitetsforlaget, Oslo 2002

Helgeland, Ingeborg Marie

Ungdom med adferdsvansker. Hvilken betydning har foreldrene for dem etter at de har blitt voksne? Hvordan blir foreldre og barnevernets voksne signifikante andre for dem?
HiO Rapport 2003 (Under trykking)

Hylland Eriksen, Thomas

Øyeblikkets tyranni
Aschehoug, 2001

Illeris, Knud

Modkvalifiserings Pædagogikk
Unge pædagoger, København 1981

Lynne, Annita

For tidlig moden
Kvinner og Klær Nr. 17-2002

Madsen, Ulla Ambrosius

Hverdagsliv og læring i efterskolen
Ph.D-avhandling
Danmarks Lærerhøjskole, 1994

Martinussen, Willy

Sosiologisk Analyse
Univesitetsforlaget, 1986

Moe, Sverre

Sosiologi i 100 år
Univeristetsforlaget, 1994

Nielsen, Harriet Bjerrum

Nye kjønn - med og uten roller
Kvinneforskning 1/96

Nielsen, Harriet Bjerrum

Små piger, søde piger, stille piger - om pigeliv og pigesosialisering
Sosiologi i dag, 3-4/1981

Nordland, Eva

Gruppen som redskap for læring og utvikling
Sosialpedagogikk.
Tano, Oslo 1985

NRK 1

Small Girls World
Fakta på lørdag - 23. februar 2002

NRK Buskerud

13 år gamle jenter selger kroppen sin mot merkeklær
Buskerudsendingen, 30. oktober 2002

- NRK P2** Jenteprosjektet: Jeg er meg og jeg er helt ålreit.
Sånn er livet - mai og okt. 2001
- Puranen, Bj.** Mot ett hälsoparadigm
Norstedet, 1994
- Skårderud, Finn** Uro, en reise i det moderne selvet
Aschehoug, 1998
- Svensedammen ungdomsskole** Konferanse om jentevold
9. april 2002
- Thuen, H og Vaage S.** Oppdragelse til de moderne
Universitetsforlaget, 1992
- Tufte Said, Ellen** Sentrale trekk ved sykerollen. Hva kjennetegner
samhandlingen mellom lege og pasient? -
Sosialpolitikk, UiO 1995
Sosiologi mellomfag.
- Tufte Said, Ellen** Kvinner og helse
Hvordan kan vi forstå kvinner med diffuse
helseplager?
Mestring knyttet til kvinnenens situasjon.
Kvinneuniversitetet Løten, 1996
- Wallack, Ruth A. Wolf, Allison** Contemporary Social Theory
Prent-Hall Inc, USA 1991